Dialectica Ioannis CAESARII

uiri undecunq; doctissimi, nuper ab ipso autore recognita & aucta.

ACCESSIT HUIC Ioannis Murmellij Isagoge in decem Aristotelis Prædicamēta.

LUGDUNI,

Apud Theobaldum Paganum.

M. D. XLVIII.

AVTORES *qui in hoc opusculo citantur hi sunt.*

EX GRAECIS.

Plato	*Porphyrius*
Aristoteles	*Herodotus historicus*
Theophrastus	*Diogenes Laërtius*
Themistius	*Suidas*
Cleomedes	*Athanasius*
Galenus	*Ioannes Damascenus*
Nicephorus	*Georgius Trapezuntius.*
Gilbertus Poretanus.	

EX LATINIS.

M. Cicero	*Priscianus Grammaticus*
Vergilius	*Donatus Grammaticus*
Ouidius	*Diomedes Grammaticus*
Horatius	*Martianus Capella*
Persius	*Macrobius*
Iuuenalis	*A. Gellius*
Seneca	*Iustinus Historicus*
F. Quintilianus	*Anselmus*
C. Plinius Secundus	*Alexander Hegius*
Victorinus	*Rodolphus Agricola*
Higinius	*Laurentius Valla*
Lactantius	*Georgius Valla Placentinus*
Solinus	*Erasmus Roterodamus*
Ambrosius	*Thomas Linacer*
Hieronymus	*Ludouicus Viues*
Augustinus	*Iacobus Faber Stapulensis*
Seuerus Sulpitius	*Iudocus Clichtoueus*
Boëthius	*Buredanus.*

VIRO MAGNANIMO IVXTA'QVE EGREGIE' docto Vuilhelmo Riffenstein, Ioannes Cæsarius S. D.

SI QVANDO *in mentem mihi uenit consuetudinis eius, qua tecum interim, cùm Stolbergæ agerem superioribus annis, non tam utebar, quàm fruebar oppidò quàm familiariß.* Vuilhelme *uir magnanime, ac iuxta non uulgariter docte: uix mihi imperare possum, quin grauiter molesteq; feram, illius consuetudinis carentiam.* Quippe *quòd ea mihi nunc non perinde uti liceat, idq; propter locorum distantiam, quæ nos disiungit, adeò (corporum tamē magis quàm animorum intercapedine) ut facile mihi non fuerit, nedum commodum, tantum arripere iter: quoties me tui inuisendi conueniendiq; cupido inceßit tenetq;.* Hinc *illa scilicet animi mei ægritudo. Siquidem nihil mihi per id temporis tantum solatij adferebat, aut tam iucundum erat, atq; mutuus ille conuictus, ut in quo nulla propè alia de re confabulatio inter nos agebatur ultro citroq;, atq; id quidem sup mēsam præsertim, quàm de literis atq; bonis artibus, et earum scriptoribus, magnis quidem illis & grandibus, eisdemq; claßicis magna ex parte, quos uocant, nec ijs tantùm, qui superioribus seculis claruerunt, sed & ijs pariter, qui nostra quoq; tempestate clari habētur, inter quos primas* Erasmo Roterodamo, *&* Philippo Melanchthoni *uterque nostrum*

uno quasi consensu adiudicare solebat. Loquor autem hic non de his artium scriptoribus & eruditis uiris, quos Germania nobis donat. Nam habent & reliquæ nationes suos, ut Gallia, ut Hispania, ut Britannia olim dicta, illis quidem si non superiores, certè nec inferiores, imò pares potius, & cum illis ueluti ex æquo comparandos: quod tamen nolim alicui odiosè à me dictum uideri. Taceo in præsentia de Italia, altera post Græciam bonarum literarum parente. At de hoc ad præsens satis superq́; , ut de quo tecum coràm quàm per literas agere malim. Quare illuc redeo, unde digressus sum. Adijciebat huic nostro tam suaui & iucundo conuictui non parum gratiæ, & (ut ita dicam) uoluptatis studiosum illud tuorum liberorum & aliorum quorundam ingenuorum adolescentum contubernium, atque unà cum his præceptor ipse siue pædagogus, alter quidem post alterum. Nam alter in alterius locum succeßit, ac uices eius subijt, facta scilicet prioris mißione iuxta præscriptum tempus, sed honesta: uterque sanè, ut literis politioribus probè institutus, ita moribus non inelegantibus pulchrè præditus, quales utique & discipulos suos dedita opera reddere conabantur satagebantq́;. Nec eos suus ille pulcher conatus fefellit interim, id quod literæ profectò ipsorum adolescentum, quas ad me aliquoties post abitum istinc meum in patriam dederunt, planè indicant, ac testes ut non falsæ, ita locupletes proferri poßunt. Qua quidem in re Vuilhelme rarum admodùm de te, & tamen utile exemplum præbes, non modò priuatis hominibus quantumuis magnis & potentibus, sed & principibus quoque uiris, quod meritò imita

Imitarentur, utinamq; imitentur. Quin & illud non minus ad cumulum laudum tuarum accedit, quòd uiros probè doctos non tantùm affectu & animo beneuolo ac fauore pleno prosequeris, sed & eosdem tibi (quorum saltem notitiam tibi habere ex præsentia contingit) beneficijs non uulgaribus conciliare ac deuincire studes. Quo & factum existimo (nisi tamen me mea fallat coniectura) ut Dialecticam *suam idem* Philippus *breuē quidem illam, sed miro artificio conscriptam tibi nuncuparit, anno ab hinc tertio plus minus, ut uiro scilicet de se benemerito, ac sui in primis studioso. Quæ certè causa est (sic tibi persuadeas uelim) ut & ego tibi meam, ubi illam nuperrimè recognoueram, ac paulò locupletiorem reddideram, nuncupare destinauerim, ac nuncupem, planè hac nimirum ratione potißimùm inductus, quòd ex literis* Erhardi Holsatiensis, *quas ille superioribus diebus ad me dederat, dum idem adhuc domi tuæ tuorum liberorum præceptorem agebat, intellexeram* Dialecticam *meam uel qualemcunque ipsius* Philippi *cura & subornatione publicè nunc prælegi atque doceri in* Academia Vuittembergensi *: unde dubitare nec poßum nec debeo, quin lubenti animo illam sis amplexurus, utpote tanti uiri calculo approbatam, non quòd ea ipsa tibi nunc usui sit, quem scio studijs longè grauioribus, si quando per otium licet, uacare sedulò, sed unde tui, & illorum æquales: prima illius ætatis rudimenta haurire, ac percipere queant.* Bene uale, *& quod facis, boni consule.* Coloniæ Idibus Iunij, *Anno à* CHRISTI *natali*

M. D. XXXII.

IN COMMENDA-TIONEM ARTIS DIALE-cticæ, pariterq; & de eius vſu, & vtrum philoſophiæ pars ſit necne, Ioannis Cæſarij

PRAEFATIO.

INTER liberalia ſtudia, quæ uulgò ita dicta ſunt, autore Seneca, quòd ſint libero homine digna, non minima exiſtimari cenſeriq; debet Dialectica, ob id ſcilicet, quòd cæteris artibus & diſciplinis ancilletur quodammodo ipſa, & ſuum præſtet obſequium, cũ interim nihilominus & ipſa pars philoſophiæ & ſit, & habeatur, quippe quæ proprium perinde ac reliquæ bonæ artes finem retineat. Eſt autem hîc inuentio iudiciumq; rationum, quemadmodum id tradit ac docet Boëthius quoq;, haud ignobilis apud Latinos philoſophus, ultimus tametſi (ſi Laurentio Vallæ credimus) eruditorum. Itaq; hæc ars, quatenus quidem ipſa ſuum habet retinetq; finem, iſq; à ſola philoſophia conſideratur, pars utiq; philoſophiæ ponenda eſt. Quatenus uerò finis ille ad alias quoque philoſophiæ partes ſuam pollicetur exhibetq; operam, inſtrumentũ ipſius philoſophiæ, & ſciendi ratio non ab re iudicata eſt. Quo etiam nomine tantò magis hæc ars amplectenda fuerit ſtudioſæ iuuentuti. De qua quidem arte, quanquàm complures ante me, ut etiam poſt

me quidam, tam ex Græcis quàm ex Latinis hominibus, non ſine laude ſcripſerunt: ex his tamen alij quidem adeò operosè atque prolixè, ut diſcentibus illam, aut etiã legentibus faſtidium propemodùm pariant: alij tanta uſi breuitate, ut eius rei inſtitutioni neutiquam ſatisfacere probentur, partim ob artis ſubtilitatem, partim ob quorundam ingenia non ita prompta atque capacia: quidam uerò tam confuſè, atque (ut ita dixerim) argutè, ut quantum quidem ad ipſam inſtitutionem attinet, maiorem in modum profuerit, eam artem non ex illis addiſcere conari. Omitto nunc eos, qui de eadem arte ſcripſerunt & ipſi quidem, uerum adeò barbarè adeoq; ineruditè, ne dicam inſulsè, ut ſi quis paulò liberalius inſtitutus in eorum libros incideret, uidelicet ut dialecticam inde diſcere uellet, aut ſaltem pro explorato habere poſſet, qualiſnam ars ea ſit, is haud dubiè non tam autores tales, quàm artem ipſam contemneret protinus, reijceretq;. Hoc ipſum cùm ego tandem animaduertiſſem, expertus nimirum iam multò antè ea omnia, cœpi mecum cogitare, quonam pacto huic tantæ moleſtiæ remedium qualecunque, uel per me tandem afferretur, ſi modò iam ſcopum ipſum attigi: ſimulq; aggreſſus ſum colligere in unum hinc inde ex non contemnendis autoribus eius artis præcepta, ſed ſummatim & per compendium, atq; de his componere tractatus aliquot, uidelicet numero decem, quos & ita digeßi atque diſpoſui (ſi tamen iudicio iſto meo non fallor) ut totius ferè artis uim in his comprehendiſſe uideri poßim, adeò, ut nihil, quod ad artem ipſam pertinet, deſiderari

queat, nisi ab eo fortaßis, cui non satis fuerit capita siue genera rerum, iuxta Ciceronis *consilium, percepisse atque tenere, per quæ reliqua ipse persequatur.* Verùm *non minus usus sum & ipse breuitate, iuxta* Horatij *in Arte doctrinam, sed temperata, ut citra fastidium atque magnum laborem studiosus lector* Dialecticam *ex hac nostra institutione facilè assequi poßit, modò idem non sit auribus usqueadeo delicatis; ut elegantiam dictionis magis spectet & obseruet, quàm rem ipsam, quæ docetur ac traditur.* Hunc *ego uelim prius ipse secum expendat, atque animo reputet illum* Manilij *uersiculum, quàm iudicium suum ferat nimis alioqui præceps, quo doctor ille studiosos artium admonitos esse uult, artes plerasq; tales esse, ut non admodùm orationis elegantiam affectent, sed doceri contentæ sint.* Versiculus *autem ille huiusmodi est,*

Ornari *res ipsa negat, contenta doceri.*

At *nunc etiam priusquàm finem huic præfationi imponam, quorundam grauißimorum autorum sententias breuiter subscribendas subijciendasq; existimaui, ut ex quibus intelligere etiamnum poterit diligens lector, qualisnam ars sit* Dialectica, *& quatenus in ipsa discenda immorandum sit, simul etiam unde & quomodo inuentio eius habeatur, tum uerò quòd præter hanc artem aliarum artium studia non sint contemnenda, contra falsum & temerarium aliquorum iudicium.* DIXI.

Cicero in Bruto.

Dialectica *(inquit) ars est, quæ docet rem uniuersam distribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram*

obſcuram explanare interpretando, ambiguam primùm uidere, deinde diſtinguere, poſtremò habere regulam, qua uera & falſa iudicantur, & quæ quibus propoſitis ſint, quæq́; non ſint conſequentia.

Aulus Gellius cap. 8. lib. 16.

Dialecticæ, inquit, diſciplinæ ſtudium atque cognitio in principijs quidem tetra & aſpernabilis, inſuauisq́; eſſe & inciuilis uideri ſolet, ſed ubi aliquantulum proceſſeris, tum deniq; & emolumentum eius in animo dilucebit, & ſequetur quædam diſcendi uoluptas inſatiabilis. Cui ſanè ſi modum non feceris, periculum non mediocre erit, ne ut pleriq; alij, in illis Dialecticæ gyris ac mæandris, tanquam apud Sirenios ſcopulos, conſeneſcas.

Auguſtinus in libro de ordine.

Scientia argumentandi, diuidendi, definiendi, non ab hominibus pro arbitrio inſtituta eſt, ſed in rerum ratione comperta eſt.

Boëthius in eius libri principio, quem De ſyllogiſmis categoricis inſcripſit.

Sed qui ad hoc opus (inquit) lector accedit, ab eo primùm petitum uelimus, ne in his quæ nunquàm aliâs attigerit, ſtatim audeat iudicare: ne'ue, ſi quid in ludo puerilium diſciplinarum rudis adhuc & nondum firmus acceperit, iam ut ſacroſanctum amplexandum, atq; etiam colendum putet. Alia enim teneris atque imbuendis adhuc auribus accommodata: alia firmis ac robuſtioribus doctrina mentibus reſeruatur. Quare ſi quid eſt quod diſcrepabit, ne ſtatim obſtrepat, ſed ratione conſulta, quid ipſe ſentiat, quid nos offeramus, ueriore mētis acumine, et ſub-

tiliore consideratione dijudicet. Ita nanque eueniet, ut quæ in primo statim studendi aditu didicerunt, perspecta penitus, ac potius deprehensa contemnant. At si iam quisquis suæ scientiæ defensor cupidus esse malit (habent enim hoc quoque uitij homines, quos comprehendit uetus ac longa segnities, ut ab arreptis semel opinionibus non recedant: ne in senectute discendo, nihil usque in senectutem didicisse uideantur) si inquam malint uindicare quàm uertere, quæ uulgatis semel studijs imbiberunt, nemo expetit ut priora condemnent, sed ut maiora quædam atque altiora coniungant. Non enim una eademq; diuersarum ratio disciplinarum, cùm sit diuersißimis disciplinis una atque eadem subiecta materies. Aliter enim de qualibet orationis parte Grammatico, aliter Dialectico differendum est. Neç eodem modo lineam uel superficiem Mathematicus, uel Physicus tractat. Quo fit, ut altera alteram non impediat disciplina, sed multarum consideratione coniuncta, fiat uera naturæ atq; ex omnibus explicata cognitio. Hæc ille.

Quid sit philosophia, & itē quid sapientia, similiter quid philosophus, & qualē eum esse oporteat, ex Alcinoo Platonico Philosopho, de doctrina Platonis, interprete Marsilio Ficino.

PHilosophia est appetitio sapientiæ, uel solutio animæ à corpore, & conuersio quædam ad ea quæ uera sunt atque diuina. Sapientia est diuinarum humanarumq; rerum scientia. Philosophus autem est,

qui

qui à philosophia nomen accipit, quemadmodum à musica musicus. Et qui philosophus futurus est, ab ipsa natura sic institutus esse debet, ut primò quidem ad omnia disciplinarum genera facilis ac promptus existat: deinde ut non ijs quæ in fluxu uersantur, sed illis quæ semper eodem modo consistunt, mentem adhibeat. Tertio loco, ut natura sit uerax, ab omni mendacio penitus alienus. Quisquis enim ueritatis auidus, ad diuinorum contemplationem mentem conuertit, uoluptates corporis parui pendit. Oportet præterea liberali animo philosophum esse. Etenim rerum uilium æstimatio homini ueritatem rerum contemplaturo aduersa est. Huius insuper uoluntas iustitiam diliget, quippe cùm ueritatis, temperantiæ, liberalitatis studiosus existat. Adde quòd ingenij acumine atque memoria illi opus est: hæc namq; philosophum uirum perficiunt. Atqui hæ quidem naturæ dotes, cùm disciplina atque educatio decens adhibita est, perfectum uirtute uirum perficiunt: uerùm si neglectæ sint, maximorum scelerum causa sunt.

De tribus apud philosophos differendi generibus, ex præfatione Marsilij Ficini in librum de voluptate.

TRia *sunt apud philosophos differendi genera. Vnum, quo certam aliquam quæstionis partē disputando defendimus atque approbamus: ut* Peripatetici *ac* Stoici *fecere. Alterum, quo quæstione proposita, diuersas ad id quod quæritur, sententias rationesq; referimus,*

ut propositis pluribus, inuicemq; collatis, quid ex his probabilius ucrisimiliusq; appareat, eligamus: quo Academici ac Socratici penè omnes usi sunt. Tertium genus Scepticorum maximè proprium est, qui cum omnia indifferentia esse putent, nec certum aut probabile habeant quicquam quod sequantur (ea enim, quæ naturæ ordine seiuncta distinctaq; sunt, confundunt atque permiscent) ab excellẽtißimis quibusq; philosophis reijciuntur.

DIALECTICAE IOANNIS CAESARII TRACTATVS PRIMVS.

Qua ratione à prædicabilibus initium huius artis tentandum sit, licet in ea omnium minima sint prædicamenta.

QVEMADMODVM *qui legendi, & lecta rectè intelligendi callem quærunt, primùm quidem elementa ac literas discunt, inde ad syllabas transcendunt, à syllabis autem ad dictiones perueniunt, & deniq; ad orationem ipsam: ita qui totius philosophiæ instrumentum, hoc est, disserendi artem, quam* διαλεκτικὴν *Græci uocant, expetunt, in prædicamentis dignoscendis in primis erudiri debent, inde ad interpretationem progredi, ab interpretatione demum ad syllogismorum ferri figuras.* Decem *nanque prædicamenta tanquam elementa sunt quædam, quippe quæ simplices sunt uoces, & disiunctæ, & per sese duntaxat inspectæ.* Verbi *gratia, Substantia, quantitas, ad aliquid, qualitas, ubi, quando, facere, pati, compositum esse, habere. & quæ sub ipsis sunt, ut species sub ipsis generibus, & quæ ex ipsis diuisa, ut quæ specificæ differentiæ appellantur.* Verumenimuero *cum prædicamentorum ratio haud ita facilè*

cisse à quouis percipiatur citra cognitionem prædicabilium, quam certè & ipse Porphyrius prædicabilium autor ad Chrysaorium scribens, etiamnum necessariam esse iudicat, non solùm ad eam, quæ est apud Aristotelem prædicamentorum doctrinam intelligendam, uerùm & ad alia quædam, nempe ad diuisionem, ad definitionem, & ad demonstrationem: quæ tria potißima sunt ad comparandas disciplinas instrumenta, utpote cuius gratia hanc artem inuentam esse constat: de ipsis prædicabilibus (quæ uocantur) prius quàm breuißimè dicendum est, simulq; ab his initium huius artis tentandum.

Hic est ille Porphyrius, qui, ut ait Suidas, acerrimus Christiani nominis hostis, linguam ob id suam aduersus Christianos exacuit, qua per multa conuitia eos contumeliosißimè insecta est. Quippe qui præterquã qd de prædicabilibus scriptum à se librum reliquit, scripsit & alios quàm plurimos, & inter hos quindecim aduersus ipsos Christianos. Claruit autem imperante Aureliano Cæsare, vixitq; ad tempora vsq; Diocletiani imperatoris. Hæc ille. Quocirca mihi quidem videretur autor ille quamlibet magnus è Chri-

Prædicabile quid sit.

PRædicabile igitur uox est, quæ de pluribus uniuocè prædicari potest, ut genus, ut species, ut differentia, ut proprium, ut accidens. Horum enim unumquodque tam uoce quàm ratione eadem de pluribus prædicari natum est, id quod de singulis paulò pòst proprio uniuscuiusque loco latius explicabitur. Quò fit, ut indiuiduum prædicabile dici non poßit, nisi impropriè: quippe quod de uno solo prædicatur tantùm: ut Socrates, quæ uox de ipso tantùm Socrate prædicatur. Quæ eadem tametsi de alijs quoque compluribus prædicatur, id certè iam non uniuocè, sed æquiuocè fit. Veluti si Catonis nomen de utroque Catone Censorio atque Vticensi, & de tertio item illo prædicaretur, de quo Iuuenalis satyra secunda, Tertius è cœlo cecidit Cato: si modò tertius aliquis fuit. Prædicabile igitur aliud quidem propriè tale dicitur, aliud uerò minus propriè.

De eo quod Differens,& quod Idem dicitur: tum quot modis vtrunq; dicatur.

SAnè de pluribus prædicari dupliciter contingit. Aut enim de pluribus numero differentibus, aut de pluribus differentibus specie. Proinde paulò altius repetendum hoc loco atque dicendum breuiter, Differens quot modis dicatur: tum quod huic ex aduerso respondet, Idem. ita fiet haud dubiè, ut quæ sequuntur, planius percipi queant. Sciendum igitur, quòd Differens tot modis dicitur, quot modis dicitur Idem. Idem autem tripliciter dicitur. Nam aut genere, aut specie, aut numero idem alicui quippiam dicitur. Et genere quidem eadem dicuntur, quæcunq; sub eodem genere continentur proximo, ut homo & leo sub animali. Specie uerò, quæcunq; sub eadem specie continentur, ut Socrates & Plato sub homine. Numero porrò eadem, quatuor dicuntur modis: nempe aut nomine, ut Marcus & Cicero: aut definitione, ut homo & animal rationale: aut proprio, ut homo & risibile: aut accidente, ut mel, & ipsum tum flauum, tum dulce. Hinc iam colligitur, & differens ab alio quippiam tripliciter dici: genere, specie, & numero. Genere quidem differentia dicuntur, quæ sub diuersis sibi proximis generibus continentur, ut homo & quercus. Siquidem homo sub animali proximo sibi genere, & quercus sub arbore, itidem genere proximo continetur. Specie uerò differentia dicuntur, quæcunq; sub diuersis continentur speciebus, ut Alexander & Bucephalus: quippe Alexander sub homine, Bucephalus uerò sub equo continetur. Quin & specie differentia dicuntur ipsæ inter se species diuersæ, tametsi unius

stianorum scholis exigendus potius, quàm prælegendus: cùm aliunde iam harum quinque vocum cognitio abunde satis haberi possit.

unius generis species sunt, ut homo, leo, bos, equus, &c. *Numero porrò differentia dicuntur, quæcunq; in numerando, hoc est, dum numerantur, inter se differunt, ut* Socrates *&* Plato. *Nam cũ dixit quispiam,* Hic Socrates *est, & item,* Hic Plato *est: duas iam fecit unitates, unam in* Socrate, *in* Platone *alteram.* Atque *ita non eadem in* Socrate *unitas numerata est, quæ in* Platone, *sed altera atque altera, & per hoc numero tantum differunt* Socrates *&* Plato.

De genere quid sit, & quomodo diuidatur.

GEnus *cùm multipliciter dicatur, autore* Victorino *(dicitur nanque & parens & patria; hinc illud* Vergilij, Vnde *genus ducis.* Item *& cuiuslibet rei qualitas: ut si dicas,* Cuius *generis uestis est?) una tamen eius significatio est, secundùm quam prædicabile fit, similitudine uidelicet à primo illorum trium significatorum sumpta, & à philosophis hoc pacto definitur,* Genus *est, quod de pluribus & differentibus specie, in eo quod quid est prædicatur.* Vel *sic,* Genus *est uox, quæ complures sub se species, easdemq; inter se diuersas continet amplectiturq;, de quibus & in eo quod quid est prædicatur, ut animal de homine, de leone, et equo.* Nam *si quæratur, quid est homo, quid leo, item quid equus: rectè cõuenienterq; de unoquoq; horum respondebitur, quòd animal est.* Animal *igitur de homine, de leone, & de equo, in eo quod quid est prædicatur.* Atq; *hæc ipsa inter se specie differũt, tametsi sub animali, ut sub genere proximo, continentur.* Diuiditur *autem genus in genus generalißimum, et genus subalternum.* Genus

generalißi

generalißimum est, supra quod non est aliud superueniens genus. Atq; id quidē in unaquaq; prædicamentorum serie ita obseruatum est, ut sit aliquod supremum, quod proinde à quibusdam generalißimum, ab alijs principalißimum, aut (quod Laurentio Vallæ magis probatur) summum genus dicitur, ut substantia, quantitas ad aliquid, qualitas, &c. de quibus licet ens prædicetur, genus tamē ad nullum horum dici potest, quoniam non uniuocè sed æquiuocè de ipsis prædicatur. Definitur rursus & hoc modo, Genus generalißimum est, quod quum sit genus, non potest esse species: ob id quidē, quòd species (ut paulò pòst dicetur) ea est, quæ sub aßignato genere ponitur. Genus uerò subalternū est, quod, cū sit genus, potest uicißim & species esse. imò uerò quicquid cōtinetur inter genus generalißimū, & speciem specialißimam, genus subalternum dici potest.

De specie quid sit, & quomodo diuidatur.

SPeciei quoq; multiplex est acceptio. Nā præter cætera eius nominis significata, uniuscuiusque rei forma siue pulchritudo Species dicitur: hinc speciosos dicimus, qui forma sunt liberaliori: unde & formosos eosdē adpellamus interim. Species item dicitur, quæ generi subijcitur, secundum quam significationem à philosophis accipitur, definiturq; hoc modo, Species est quæ de pluribus & differentibus numero, in eo quod quid est prædicatur, ut homo de Socrate & Platone, & ut nostræ religionis uocabulis utar, de Petro item et Paulo. Definitur rursus species, ea quæ sub aßignato genere ponitur. quæ quidem speciei definitio, tam speciei specialißimæ, quàm speciei subalternæ cōmunis est: prior uerò tantum cōuenit speciei

specialißimæ. Sciendum itaq; quòd ut genus suprà diuisum est in genus generalißimum & genus subalternum: ita & species nunc diuiditur in speciē specialißimam & speciem subalternam. Species quidem specialißima est, quæ cùm sit species, genus esse non potest: quippe quòd sub se species alias non habeat, ut homo, sub quo indiuidua tantùm cōtinentur. Species uerò subalterna est, quæ & genus & species esse potest, ad aliud quidem & aliud sumpta, cuiusmodi ea omnia sunt, quæcunq; media sunt inter genus generalißimum, & speciem specialißimam: id quod subscripta figura luce clarius indicabit.

De indiuiduo quid sit, & quot modis accipiatur.

SEd & interim de indiuiduo pauca adijcere liceat. Siquidem præter eā significationē, qua id esse definitur, quod de uno solo particulari prædicatur, idq; multis modis, ut Socrates, & hoc album, & hic ueniens, & Sophronisci filius, si solus & unicus ei Socrates extitit filius: aliæ eius à Ioanne Damasceno significata produntur. Nam & quod insecabile prorsus & indiuisibile est, Indiuiduū dicitur, ut punctū, & tēporis momentū, quod & nunc quoq; dicitur, & ipsa nimirū unitas, similiter & mens: & quod difficulter sub sectionē uenit, ut adamas, et quicquid tale est. Præterea indiuiduū dicitur & species specialißima, quod in alias uidelicet species nō diuidatur. Sed ex his oībus prima illa Indiuidui significatio propria huic loco & peculiaris est, quod & quidā ita interpretātur, ut ipsum asserant ex quibusdā proprietatibus cōstare, quarū collectio nunquā in alio quolibet eadē erit. Quarum item & numerum, & nomina quidam hoc uno uersiculo comprehēdit,

Forma

Forma, figura, locus, stirps, nomen, patria, tempus. Sciendum insuper, quòd Indiuiduum in ea significatione, quæ primo loco posita est, & propriè ita dicitur, in rationalibus creaturis personæ nomine nonnunquam designatur. Vnde & Boëthio in libro de duabus naturis in CHRISTO ita definitur, Persona est rationalis naturæ indiuidua substantia. Quanquàm & hîc Valla reclamat, nec nisi inuitus illam personæ definitionẽ admittit. Græci eandem nunc προσωπον, nunc ὑπόστασιν appellant.

FIGVRA.

	Substantia.	
Corporea	Corpus	Incorporea
Animatum	Animatum corpus	Inanimatum
Sensibile	Animal	Insensibile
Rationale	Rationale animal	Irrationale
Mortale	Homo	Immortale

Socrates, Plato, Aristoteles, Cato, Cicero, Vergilius.

De triplici differentia.

Differentia uerò, cõmuniter, propriè, & magis propriè dicitur. Communiter quidẽ differentia dicitur, qua alterum ab altero alteritate quadam differt solum. Alteritate inquam, hoc est, qualibet ratione ab altero diuersum. Qua quidẽ differentia Xenocratem ab Aristotele differre Plato iudicauit, ut autor est Diogenes Laërtius, quòd hic quidem præcipiti & acri ingenio erat; ille uerò tardo atq; hebeti. Haud dissimile illi est, quod & Cicero I.I I. de Orato. lib. de Isocrate refert, Isocrates doctor (inquit) singularis dicebat se in Ephoro calcaribus, contrà autem in Theopompo frænis uti solere. Alterum enim

exultantem uerborũ audacia reprimebat, alterum cũctantem & quasi uerecundantem incitabat. Quin & hac ipsa differentia à seipso quispiã differt puero olim et iam uiro, & faciente nunc aliquid, cùm anteà quiesceret. Quo sanè modo apud Vergilium de Hectore in aliũ quasi hominem mutato, Aeneas inducitur ita loquẽs, Hei mihi qualis erat, quantũ mutatus ab illo Hectore? Propriè uerò differentia dicitur, qua alterũ ab altero differt accidente inseparabili: quomodo is, qui oculos habet cæsios, ab eo differt, qui tales nõ habet. Magis autem propriè differentia dicitur: qua alterum ab altero differt nõ accidente quopiam siue separabili, siue inseparabili, sed substantiali qualitate: quæ & ipsa nimirũ uniuscuiusq; rei ratio est. Itaq; ab equo homo differt rationali qualitate. Siquidem homo rationalis est, equus uerò irrationalis. præterea ut hæc speciem à specie differre facit, unde & specifica differentia dicitur: ita superiores duæ Indiuiduum ab indiuiduo separant, quæ ob idipsum Accidentariæ, siue Aduentitiæ differẽtiæ dici possunt. In uniuersum igitur omnis differentia alteratum facit: sed quæ specifica dicitur, ultra id quod alteratum facit, aliud quoq; facit. Atque ita differentiæ communes quidem sunt, quibus omnes aut ab alijs, aut à nobisipsis differimus. Propriæ, quæ uniuscuiusq; indiuidui formam aliqua naturali proprietate depingunt. Magis autẽ propriæ, quæ in substantia ipsa permanent, & uniuscuiusque rei rationem explicant, & speciem à specie disiungunt.

De ea, quæ specifica differentia dicitur, quid sit.

Differentia ergo quæ magis propria & specifica dicitur, & proinde tertium facit prædicabile, ea est

qua

qua species (ut dictum est) à specie differt, & hoc modo definitur, Differentia est, quæ de pluribus et differentibus specie, in eo quod quale quid est prædicatur, ut rationale de homine & de Deo; si Porphyrio credimus, qui tam Deum, quàm hominē animal esse, opinatus est, idq; magis Platonicorum sententia, qualis & ipse erat, quàm secundum ueritatem. Est igitur (sed id exēpli caussa nūc admittatur solū) & Deus & homo animal rationale, sed à Deo homo separatur mortalitate, quòd homo quidem mortalis sit, Deus autē immortalis. Rursus autē & hoc pacto definitur. Differentia est, quæ diuidit atq; dispescit ea, quæ sub eodem genere posita sunt, ut rationale hominem separat ab equo & leone, cæterisq; animalibus omnibus quæcunq; rationibus expertia sunt. Aßignatur itē et hæc eius descriptio, Differentia est, qua species genus superat, ut homo quatenus est & rationalis, & mortalis, animal superat, exceditq;. Siquidem nihil horū actu animal est, licet potestatē nō has solū habeat differentias, sed & his oppositas. Diuiditur autem huiusmodi differentia quæ & per se & specifica, & per hoc magis propria differentia dicta est, quòd hæc quidem genera diuidit in species, illa uerò species constituit & informat. Omnis quippe differentia generi adueniens cōstituit speciem: ut cum rationale additur animali, hominem protinus cōstituit, quæ species animalis esse dignoscitur. Vnde & hæc proinde constitutiua differentia dicitur, quemadmodum illa quæ genera in species secat, differentia dicitur diuisiua. Sciendum tamen quòd eadem differentia & diuisiua dici potest, & constitutiua: diuisiua quidem generis, constitutiua autem speciei.

Actus à potestate eatenus differt, quatenus homo ridens ab homine, qui ridere quidem poßit, non rideat autem.

De proprio, quot modis dicatur, tum & quot modis dicatur commune.

PRoprium uerò, quatuor dicitur modis. Primo nanq; proprium dicitur, quod soli alicui accidit speciei, etsi non omni: ut homini medicũ esse, aut geometram. Secundò, quod omni quidẽ accidit, sed nõ soli: quẽadmodum homini esse bipedẽ, quãdo & auibus perinde id accidit. Tertiò, quod soli quidẽ, & omni, uerùm non semper: ut omni homini, & soli homini accidit in senectute canescere, licet Aristoteles & Plinius id etiam equis tribuant. Quartò, quod soli, & omni, & semper: quemadmodũ homini ridere, idq; potestate tamen magis & aptitudine, quàm actu. Siquidẽ omnis homo, & solus, & semper risibilis est, licet non semper rideat. Sanè ut propriũ his quatuor modis dicitur: ita cõmune, quod proprio quodammodo opponitur, quatuor dicitur modis: Cõmune quippe dicitur: aut quod in partes diuisibile est, ut ager cõmunis pluribus: aut quod in usu communi positum est, à diuisione prorsus immune, ut seruus pluribus cõmunis, & equus, & puteus: aut quod in occupando proprium factum est, alioqui commune, ut in templo aut theatro locus communis est omnibus, priusquàm occupetur, occupatus uerò proprius fit occupanti: aut quod æquè omnibus sese præbet, ut uox præconis, aut alterius cuiuspiam concionantis docentisúe.

De accidente, quid sit, & quomodo diuidatur.

ACcidens est, quod adest, & abest præter subiecti corruptionẽ. Definitur rursus & hoc modo, Accidens est, quod contingit eidem inesse, & non inesse, ut homini album esse, & non esse album, & sedere & stare. Quin & ali

et aliter hoc pacto, Accidens est, quod neq; genus est, neq; differentia, neq; species, neq; proprium, semper autem in subiecto subsistens est. Diuiditur *autem accidens, aliud nanq; separabile est, aliud inseparabile. Separabile quidē; ut dormire. Inseparabile uerò, ut nigrum esse in* Aethiope *& coruo, & candidum in cygno & niue. Accidens porrò tam separabile, quàm inseparabile, aliud naturaliter tale est, aliud extrinsecus aduenit. Naturaliter quidem, ut pueritia, iuuentus, senectus: extrinsecus autem, ut sedere, aut si qua cicatrix obducta uulneri occaluerit.*

Quo modo accidentis definitio intelligenda sit cum solutione dubitationis.

S*Vperest ultima huius tractatus pars, quā & aggredi iam certum erat, nisi nos remoraretur dubitatio haud facilis, expendenda interim, exanimandaq;, & discutienda prius. Ea autem huiusmodi est. Si accidens est, quod adest & abest absq; eius, in quo est, interitu, quî fieri potest ut ex accidentibus aliud separabile, aliud inseparabile statuatur?* Nam *quod inseparabile est, id abesse non potest. Sanè huic dubitationi* Porphyrius *ita paucis satisfacere uidetur, quòd ait exempli caussa coruuum posse albū subintelligi, &* Aethiopem *candore nitētem, præter utriusq; corruptionem interitumq;.* Verùm *hoc ipsum* Boëthius *paulò altius repetit dicens;* Nàm *quoniam sunt accidentia inseparabilia, in his definitio uidetur conuenire nō posse.* Sed *hæc (inquit) tam uehemens quæstio, soluitur hoc pacto, quò hæc ipsa definitio de accidentibus facta est potestate, non actu: intelligentia, nō ueritate. Agè igitur, quoniā* Aethiopi *color niger auferri nō potest, animo eum &*

cogitatione separemus, erit tum color albus Aethiopi, non tamen species consumpta est. Ita quoq;, si à coruo nigredinem abstuleris imaginatione, permanebit tamen auis, nec species interibit. Ergo quod dictũ est adesse & abesse, non re, sed animo intelligendum est. Quòd tamen in his, quæ speciem constituunt, haud ita sese habet: ut si ab homine rationalitatem auferas, quam licet actu separare non poßimus, tamen si uel animo, imaginatione'ue disiunxerimus, statim peribit hominis species.

De communitate prædicabilium inter se, & differentia item eorum à se inuicem.

Commune est omnibus prædicabilibus de pluribus prædicari, ut exempli gratia, Genus quidẽ de omnibus sub se cõtẽtis speciebus & indiuiduis: de quibus omnibus & constitutiua cũ primis differentia prædicatur: Species autẽ de his solùm, quæ sub ea continentur, indiuiduis: Propriũ uerò & de specie cuius est propriũ, & de eiusdem speciei indiuiduis: Porrò accidẽs & de speciebus pariter & indiuiduis, sed principaliter quidẽ de indiuiduis, secundo uerò loco & de ijs, quæ continent indiuidua, hoc est, speciebus ipsis. Quẽadmodũ è diuerso, proprium principaliter quidẽ de specie cuius est propriũ, at secundo deinde loco, de illius speciei indiuiduis: ut risibile esse, prius quidẽ & principaliter de homine prædicatur: posterius uerò & secundo loco, de Socrate & Platone, cæterisq; particularibus hominibus. Cõmune item est omnibus prædicabilibus, præter accidens, uniuocè prædicari de quibus prædicantur. Differunt autẽ à se inuicẽ prædicabilia, quòd alia quidem prædicantur in eo quod quid est, ut genus & species:

ſpecies: alia uerò in eo quod quale quid eſt, aut quomodo ſe habet quippiam, id quod pleriſq; accidẽtibus quæritur, ut ſi quis interroget, quomodo ſe habet Socrates? tum quis rectè reſpõderit, quòd aut ambulat, aut diſputat: ſin uerò interroget quiſpiam, qualis eſt Socrates? aptè fortaßis reſpõdebit alter, quòd ſapiẽs eſt. Ergo differẽtia, propriũ, & accidẽs, præſertim inſeparabile, in eo quòd quale quid prædicãtur. A ſpecie item genus differt, quòd genus quidẽ prædicatur de pluribus & ſpecie differentibus: ſpecies uerò de indiuiduis, & numero differentibus tantũ. Et differẽtia à proprio & accidente differt, quòd differẽtia quidem prædicatur in eo quod quale quid eſt, ſecũdum rei ſcilicet eſſentiã: propriũ uerò & accidẽs ſecundum rei potius inhærentiam. Demũ propriũ ab accidẽte differt, quòd propriũ quidẽ cõuerſim prædicatur de eo, cuius eſt propriũ, accidens uerò minimè. Hactenus de quinq; prædicabilibus uocibus, reſtat nunc ut Prædicamenta aggrediamur.

IN TRACTATVM SECVNDVM, IN QVO DE *Prædicamentis agitur, & primùm oſtenditur quid ſit Prædicamentum, & cur ita appelletur, Præfatio.*

DE PRAEDICAMENTIS *deinceps ſcripturus, operæpreciũ facere uidebor, ſi quid ſit prædicamẽtum prius expoſuero, ne nominis uis ipſum lectorẽ ad illorũ iam cognitionem properantem,*

gius æquo remoretur, ut pote nondum perspecta, dum tamen interim quid sit scire laborat. Prædicamentum *igitur est (ut & à* Trapezuntio *definitur) terminorũ, qui secundum nullam complexionem dicuntur, naturâ rerum ordinatio. Quæ definitio, ut mihi quidem uidetur, hunc habet intellectum, quòd* Prædicamentum *nil aliud est, quàm series quædam terminorũ incomplexorũ, quatenus ex his natura, id est, ratione rerum alij alijs subijciuntur, alij de alijs prædicantur. Cæterùm nomen prædicamenti dictum hinc esse uidetur, quòd de omnibus prædicantur decem numero prædicamenta, uelut ipsorũ uocabulorum elementa quædã. Quo nomine et* Quintilianus *ea uocat, & approbat* Laurentius Valla, *quòd sensus scilicet cæterorum uocabulorũ ad ista, tanquam ad elementa & principia referantur, ob eamq; rem (ut idem ait) genera quoq; dicuntur, quòd ex his cætera significata gignantur, quorumq; nullum alio superius est aut alteri genus, sed ipsa genera sunt principalia, imò uerò, si sic dicere licet, principalißima genera. Quoniam uerò eorum quæ prædicãtur, alia quidem prædicantur æquiuocè, alia uniuocè, alia uerò denominatiuè: ab æquiuocis igitur & uniuocis & denominatiuis, necnon & ab alijs quibusdam, quæ* Antepradicamenta *à recentioribus dicuntur, ut ea quæ sequuntur ipsorum prædicamentorum traditionem,* Postprædicamenta *ab eisdem appellantur, uocibus quidem nouis, at nõ adeò improprijs, hunc ipsum tractatum auspicari conuenit.*

De æquiuocis, vniuocis, & denominatiuis.

A*Equiuoca dicuntur, quorum nomen solum cõmune est, secundum nomen uerò ratio substantiæ diuersa,*

ut animal

ut animal homo, & quod pictũ est, hominis tamẽ speciem interim referens. Horũ sanè utriq; nomẽ commune est solum, nẽpe animalis: at uerò substantiæ ratio secundũ ipsum nomen alia atq; alia. *Vniuoca uerò dicuntur, quorũ nomen cõmune est, & secundum nomen ratio substãtiæ eadem, ut animal homo, et quod est equus.* Horũ nanq; *unumquodq; (homo inquam & equus) animal est, & animalis quoq; rationem, hoc est, definitionẽ suscipit, quæ quidem est substantia animata sensibilis.* Denominatiua porrò *dicuntur, quæcunq; ab aliquo, nempe ab ipso principali, solo casu differentia, secundum nomen habent appellationem, ut à fortitudine fortis, à grãmatica grammaticus.* Hìc iam illud *addendum, quòd nomẽ in his definitionibus non solùm pro ea orationis parte, quæ à grãmaticis prima consideratur, sed & pro cæteris orationis partibus perinde accipitur. Nomen itaq; hoc loco accipiendum, ut sit omnis rerum per uocem significatio, id est, omne uocabulum.*

De complexis & incomplexis, diuisio prima.

E*Orùm quæ dicuntur, alia quidẽ dicuntur cum cõplexione, alia uerò sine cõplexione. Sine cõplexione dicuntur quæcunq; secundũ simplicẽ uocis sonum proferuntur, ut homo, equus, uincit, currit.* Cum complexione uerò, *quæcunq; uel coniunctione aliqua copulantur, ut Socrates uel* Plato: *uel secundum aliquod accidens coniunguntur, ut uerbi gratia, quia in Socratem ambulatio uenit, hinc dicimus, Socrates ambulat: aut si qualitate forte aliqua affectus fuerit, utpote sapientia, dicimus, Socrates sapiens est.*

De ijs quæ vel prædicãtur de aliquo, vel in subiecto aliquo sunt, diuisio secunda.

Rursus

RVrsus autem præter hanc et alia ex ipso Aristotele subijciatur diuisio, quæ talis est, Eorũ quæ sunt, alia quidem de subiecto dicuntur aliquo, in subiecto uerò non sunt, ut homo: alia uerò in subiecto quidem sunt aliquo, de subiecto uerò nullo dicuntur, ut hoc album: alia et de subiecto dicũtur aliquo, & in subiecto sunt, ut color: nam hic de subiecto quopiã, ut albo prædicatur, & in corpore insuper reperitur: omnis enim color in corpore est: alia neq; in subiecto sunt, neq; de subiecto dicũtur aliquo, ut Socrates, & quodcunq; substãtiæ nomẽ singulare & indiuiduũ.

De nouem modis, quibus quippiam inesse alicui dicitur.

COnsentaneũ fortaßis fuerit hoc loco adijcere nouem modos, quibus esse in aliquo quippiam dicitur: quos ex Boëthio obseruauimus, in his, quæ in Aristotelis Prædicamenta scripsit, commentarijs. Quos haud dubiè uir ille ex quarto Aristotelis de Physico auditu libro, ubi de loco tractat, & ex primo deinde Alexandri Aphrodisei de Anima libro multò antè collegisse existimandus est. Itaq; dicitur esse aliquid aut ut in loco, ut quum dicimus quempiam in foro esse, aut in theatro: aut ut in uase, ut triticum in modio, & in dolio uinum: aut ut pars in toto, ut pupilla in oculo, & in manu digitus: & hæc omnia in toto corpore: aut ut totum in partibus, ueluti corpus in omnibus suis membris: aut ut in genere species, ut homo in animali: aut genus in speciebus suis, ut animal in homine, leone, equo, & boue: aut ut in fine, ut in beatitudine, quæ certè finis est bene actæ uitæ: aut ut in potente, ut in imperatore totius regni siue imperij moderatio: aut ut in materia forma,

forma, ut in ære, siue in marmore Iouis statua: quo quidem modo & accidēs hic nunc in aliquo esse dicitur, ut in subiecto. Præter hos autem nouem modos à Ioanne Damasceno duo adduntur, ut in tempore, ueluti cùm dicimus, Noë tempore diluuium fuisse. Et ut in efficiēte causa, ut in Deo omnia, et in artifice rationes eorum, quæ ab ipso emanant.

De ijs quæ ordine quodam de subiecto aliquo prædicantur.

REGVLA PRIMA.

QVando alterum de altero, ut de subiecto quopiam prædicatur, quæcunq; dicuntur de eo quod prædicatur, omnia & de subiecto ipso prædicantur: ut quia homo de Socrate prædicatur, de homine uerò & animal & substantia, et animal igitur et substantia de Socrate quoq; ipso prædicantur. Quare si Socrates homo est, idem nimirum Socrates & animal est & substantia. Sciendum tamen quòd intellectus regulæ accipi debet de ijs prædicatis, quæ nomina sunt, rei substantiam explicantia, non etiam de ijs, quæ nomina sunt aliorum nominum designatiua, siue secundæ impositionis nomina, & per hoc nominum nomina à diuo Seuerino Boëthio, à recentioribus uerò nomina, siue termini secundæ intentionis appellantur: cuiusmodi sunt, genus, species, subiectū, prædicatum, & his similia. Quapropter de homine licet species prædicetur, & homo de Socrate, non perinde tamen & de Socrate ipso species prædicabitur unquam.

De nominibus siue vocibus, quæ vulgò primæ & secundæ tum intentionis, tum impositionis, siue nomina, siue voces appellantur.

Hanc

HAnc igitur ob causam haud ab re fuerit paulò altius hoc loco repetere atq; adnotare duplicia esse nomina siue uoces, quibus in tradendis disciplinis atq; artibus passim utuntur autores, uidelicet alia ex his dici primæ, alia secundæ impositionis, siue (ut uulgus dialecticorũ ea appellat) primæ & secundæ intentionis nomina, neque id quidem omnino temere. Nã quæ primæ siue intẽtionis siue impositionis nomina dicuntur, ea sic appellata esse certum est, quòd qui uocabula instituere in animo habuerũt, primùm quidẽ ij intenderunt, ut ipsis rebus nomina inderent, siue imponerent, quæ rerũ uocabula & essent, & dicerentur: qualia sunt ea uocabula cũ primis, quibus uulgus hominũ passim utitur in exprimendis suis inuicẽ cõceptibus, & quibus utimur in disciplinis tũ naturalibus, tũ moralibus, addo & in mathematicis & in diuina philosophia, & alijs plerisq;. deinde uerò cùm uiderent ijdẽ necessarias fore artes aliquas, per quas disceremus & sciremus rectè ac propriè uti illis nominibus iam positis, ut quæ docerent nos illorum significationes, proprietates, & elegantias, et in summa illorũ aptas ubiq; cõpositiones, siue ut quid animo tuo conceperis, alij indicare possis: siue ut quid uerum quid'ue falsum sit, statim dijudicare possit, quicũq; loquẽtem alium audierit: siuẽ ut auditorẽ inducere queas ad assentiendum tibi, quod persuadere conaris: hinc illi ueluti iam secũdo loco intẽderũt ac mẽte cõceperũt, ut ipsis nominibus uocabula imponerent inderẽtq;. Cuiusmodi nomina siue uocabula sunt, quibus tum in grãmatica, tũ in dialectica, tũ in rhetorica arte utimur. Vnde & ipsa secundæ siue impositionis, siue intẽtionis nomina tandẽ dici cœperunt.

perunt. Et hæc quidem mea de his nominibus siue uocibus sentẽtia est: nec uideo aliã huius discriminis inter ipsas uoces rationem magis consonã rei propositæ: quãcunq; uerò alij protulerint reddiderintq;, eam mihi ut nec refellere omnino, ita nec ꝓbare admodũ curæ fuerit: iudiciũ tamen suũ cuiq; relinquo. Nos interim ad institutũ reuertamur.

De generibus diuersis, & non subalternatim positis. REGVLA II.

Diuersorum generũ, & nõ subalternatim positorum diuersæ sunt species, & differentiæ, ut animalis & scientiæ. Animalis *quippe differẽtiæ sunt greßibile, bipes, uolatile, & aquatile: sciẽtiæ uerò harum nulla est; quin potius ipsius scientiæ differentiæ aßignari possunt, quòd hæc quidem naturalis, hæc moralis, illa uerò rationalis existit. At uerũ generum subalternorũ, siue subalternatim positorum nihil prohibet easdẽ esse differẽtias, ut auis & animalis, quæ genera sibi subalterna sunt. Siquidem species animalis, auis est, eademq; corui genus. Vtriusq; aũt utpote tã aĩalis quàm auis differentiæ eædẽ esse possunt & diuersæ. Eædẽ quidẽ, ut si quis has aĩalis differentias aßignet, quòd animalium alia sunt quæ pascãtur herbis, alia quæ seminibus, alia quæ carnibus, per quas et aues inter se differre dignoscuntur. quandoquidem & inter aues aliæ herbis pascũtur, aliæ seminibus, aliæ carnibus. Diuersæ uerò, ut quũ animalis differẽtiæ aßignãtur, quod aliud quidẽ rationale est, aliud irrationale: quorũ sanè nulla, auis ab aue differt.*

De Prædicamentis generatim.

EOrum quæ secundum nullam complexionem dicuntur, unumquodque significat aut substantiam, aut

quantitatem, aut qualitatem, aut ad aliquid, aut ubi, aut quando, aut situm esse, aut habere, aut agere, aut pati. Et substantia quidem est (ut exempli gratia dicam) ut homo, equus: quantitas, ut bicubitum, tricubitum: qualitas, ut musicum, grammaticum, album, nigrum: ad aliquid, ut duplum, dimidium, maius, minus: ubi uerò, ut in foro, in theatro: quando autem, ut heri, anno superiori: situm esse, ut iacêre, sedere, stare: habere autem, ut calceatum esse, armatum esse: agere, ut secare, urere, pati, ut secari, uri. Sanè ex ijs quæ dicta sunt, ipsa quidem secundum se singula in nulla affirmatione, uel negatione dicuntur, ut quæ neq; uerum, neq; falsum significent. Horum autem ad se inuicem complexione affirmatio utiq; fit, aut negatio.

De substantia quid sit, & quomodo diuidatur.

SVbstantia dicta esse uidetur, quòd alijs omnibus substet: proinde à Ioanne Damasceno hoc pacto describitur, Substantia est, quæ per se subsistit, aliò neutiquam indigens ut sit. Hæc ipsa ab Aristotele in primam diuiditur & secundam. Et primam quidem eam esse dicit, quæ propriè & principaliter, & maximè substare dicitur, quæ neque de subiecto dicitur, neq; in subiecto est, ut quidam homo, ut Socrates, ut Plato, & si quid huiusmodi est, nempe singulare & indiuiduum. Secundam uerò substantiam, id est, secundæ substantiæ nomine, appellat species ipsas, in quibus quæ principaliter substantiæ dicuntur, insunt, & harum specierum genera, ut homo, ut animal. Cæterùm primæ substantiæ idcirco dici uidentur, quòd sensibus propinquiores sint, primæq; his occurrant, ut ex

ut ex quarũ hausta prius sensibus cognitione, generalitas deinde animo concepta colligitur, constituiturq́;. Id quod & diuus Seuerinus Boëthius in libro de duabus naturis in Christo, alijs quidẽ uerbis, sed sensu propè eodem dicere uidetur: Intellectus, inquit, uniuersalium rerũ ex particularibus sumptus est. Ex quo & liquidò constat, quòd ex secundis substantijs magis substantia ea dicitur, quæ primis substantijs propinquior est, quippe quæ & pluribus etiam substat. Quo fit ut & species magis substãtia sit, quàm genus, & homo quàm animal. Porrò inter species ipsas, quæ quidem huiusmodi sunt ut genera esse non poßint, nulla magis substantia est quã altera, quẽadmodũ nec in primis substantijs, altera altera magis substãtia est.

De sex substantiæ proprietatibus.

Omnibus substãtijs, tam primis quàm secundis, proprium quodammodo est, in subiecto non esse. Dico autem quodammodo, quando id non his conuenit solis, sed & earum perinde differentijs: quippe quæ nec ipsæ in subiecto sunt aliquo. Omnibus insuper secundis substantijs, & earum differentijs cõuenit uniuocè prædicari de primis, ut homo & animal de Socrate, & de eodem item Socrate, rationale. Omnia nanque hæc de Socrate prædicantur nomine pariter & ratione, id quod uniuocè prædicari suprà definitum est. Substantiæ præterea nihil est contrarium. Quod tamen omnino uerum esse non uidetur, cùm igni aqua, & aquæ ignis contrarius esse putetur. Sanè hunc scrupulum Boëthius paucis uerbis ita diluit, idq́; iuxta Alexandri Aphrodisei mentẽ, Neutrum, inquiens, horum elementorum alteri contrarium est, licet

corum inter se qualitates repugnent diuersæq; sint. Substātiæ igitur nihil est contrariū. At nec propriū hoc substantiæ est, quādo & quātitati perinde conuenit, & alijs quibusdā. Substantia item neq; magis, neq; minus suscipit, ut homo non est magis aut minus homo, uel seipso prius uel posterius, uel altero quolibet homine. Quod ergo dictum est, neq; magis neq; minus suscipit, id ita intelligitur, quòd substantia ipsa neq; intenditur neque remittitur. Sed nec illud substantiæ propriū, quādo neq; circulus alio circulo magis aut minus circulus est. Videtur autem omnis substātia hoc aliquid significare, id quod in primis quidem substātijs haud dubiè ita se habet. In secundis uerò nō ita planè, nisi ob appellationis figurā, ut quum quis dicit hominem, aut animal, is iam perinde ac quendam hominē, aut quoddā animal dixisse uideri potest. At qui id ita non est. Quapropter secūda substantia nō hoc aliquid, sed potius quale quid significat. Maximè uerò proprium substantiæ est, quòd tametsi una eademq; numero ipsa existit, secundùm sui tamen mutationē, cōtrariorum susceptibilis est, ut quidam homo: qui licet unus, idemq; numero maneat, ipse tamen nunc calidus, nunc frigidus, nunc prauus, nūc studiosus existit. mutaturq; hoc pacto interim contrarijs inter se qualitatibus: id quod neque orationi, neq; opinioni cō uenire potest. Quippe quòd neutra earum (quātū quidem in ipsa est) mutatur: & si aliquādo uera, aliquādo falsa iudicatur: quin potius res ipsa, de qua uel oratio profertur, uel opinio habetur, mutationē sui admittit, patiturq;. Nam ut Aristoteles inquit, eatenus oratio aut uera, aut falsa est, quatenus res se habet. Idem de opinione sentiendum.

De Quan

De Quantitate.

Qvantitas est secundum quam in partes quippiam diuiditur. Quãtitatis autẽ alia continua est, alia uerò discreta. Cõtinua quãtitas ab Aristotele ea esse definitur, cuius partes ad eundem terminũ cõmunẽ copulãtur, ut lineæ ad punctũ, ad lineam superficiei, & ad superficiẽ demum ipsius corporis. Id quod de linea ostendisse satis fortaßis fuerit, quantum præsens hoc institutum exigit. Itaq; sit linea aliqua in duas partes per punctum in ea signatum, secta animo tamẽ magis quàm re ipsa. Hæc quia continua est, partes ipsas ad eundem illum punctum, nempe terminum utriq; communem (sitq; c) cohærentes habet & copulatas. Continua ergo quantitas est, ut linea, ut superficies, corpus. Additur his & tempus, cuius partes, quoniam succeßione solùm continuantur, ad instans, quod & nunc dicitur, copulari habent. Et locus, sed impropriè, quippe quòd re magis quàm ratione quantitas sit. Porrò discreta quantitas est, cuius partes ad nullũ terminum communem copulantur, sed à se inuicem seiunctæ sunt atq; discretæ, ut numerus & oratio. Numeri quippe, ut exempli causa, denarij partes sunt, quinque & quinq;, aut tria & septem, aut quomodolibet aliter idem diuidatur numerus: ipsæ nimirum, quæcunq; eius numeri partes fuerint, inter se disiunctæ sunt atq; separatæ. Sic & in oratione partes, nempe literæ & syllabæ, & item dictiones, tum breuitate longitudinéue, tum ipsa prolatione separantur, quimetiam scriptura, ut per quam oculi eas facilè discernant atque distinguant.

c

a b

De tribus Quantitatis proprietatibus.

Caeterùm quantitati nihil est cõtrariũ, id quod in ijs quidem, quæ finita sunt, nullam habet dubitationem, ut bicubito aut tricubito nihil est contrarium. In ijs uerò quæ sunt indefinita, uidetur quidẽ alterũ alteri contrarium esse, ut multũ pauco, & magnũ paruo: uerum horum nihil quantitas est, quemadmodum Aristoteles *dicit, sed ad aliquid potius. quippe cum nihil sit, quod per se magnum aut paruum, multum aut paucum dicatur, sed id aliorũ euenit respectu. Quantitas prætereà neq; magis neq; minus suscipit: ut bicubitum non est alio bicubito magis aut minus bicubitum, neq; numerus alio numero magis aut minus numerus est. Maximè autem proprium quantitati est, ut secundum eam æquale quicquam dicatur, aut inæquale. Ita secundum numerum, exercitus unus alteri æqualis aut inæqualis dicitur: & secũdũ magnitudinẽ lignũ ligno æquale est, ut cùm alterum alteri respondet, aut secundum longitudinem, aut secundũ latitudinem, aut secũdum craßitiem, aut secũdum has omnes dimensiones simul. Quod quia suo constat ternario, perfectè quantum dicitur.*

De ijs quæ Ad aliquid dicuntur.

A*D aliquid uerò talia dicuntur, quæcunq; hoc ipsum quod sunt, aliorum esse dicuntur, uel quomodolibet aliter ad aliud, ut duplum hoc ipsum quod est, alterius dicitur, nempe dimidij, itidem & scientia. Etenim ut duplum dimidij duplum est, ita scientia scibilis scientia. Adiectum est autem, uel quomodolibet aliter ad aliud, ut intelligamus relatiuorum quædam esse, quæ casu aliquo, quædam quæ absq; casu referantur. Casu referuntur, quæ aliorum esse dicũtur: absq; casu uerò, quæ quomodolibet aliter ad aliud: ut cùm*

ut cùm dicitur mons magnus ad montem paruum, relatio quidẽ est magni ad paruũ, sed nõ quæ per casum facta sit, tametsi in ea casus accusatiuus sumptus est. quod nimirũ ideo euenire Boëthius ait, quòd illius relationis uis non in casu, sed in præpositione sola cõsistit. Per casum itaq; referũtur, cùm aut per genitiuũ referũtur, ut pater filij pater. Aut per datiuũ, ut similis simili similis. Aut per ablatiuũ, ut maius minori maius. Sunt etiã quæ mutatis casibus referãtur, ut sciẽtia scibilis sciẽtia, & scibile sciẽtia scibile. Sũt itẽ quæ referãtur nominibus eisdẽ, ut amicus amici amicus, & socius socij socius. Sunt quæ diuersis, ut alia ferè omnia. Sciendum autem dictam definitionẽ Platonis esse, non Aristotelis, id quod Boëthius planè astruit: & proinde alia ab Aristotele ipso traditur, quæ huiusmodi est, & quidẽ propria, Ad aliquid sunt, quibus hoc ipsum esse est ad aliud quodammodo se habere. Sanè hac definitione ea relatiua describuntur, quæ in quadam comparatione & relationis habitudine considerantur solùm: ut quaternarius, quòd duplus est, non ex se habet, sed hoc ipsum ex medio trahit, ad quod refertur, nempe ex binario. Atq; è diuerso binarius, quòd medius sit ex eo tantum habet, quòd ad quaternariũ refertur. Relatiuorum igitur quæ propriè dicuntur, siue eorum quæ sunt ad aliquid, hoc est, esse, id est, hæc eorum natura est, ut ad aliud referantur, sine quo ne intelligi quidem possunt. Quo fit, ut prior definitio maior sit quàm posterior, hoc est, communior, ut quæ omnia quæcunq; ad aliquid utcunq; dicuntur, complectatur.

De quinque eorum, quæ ad aliquid dicuntur, proprietatibus.

Ineſt autem & his quæ ad aliquid dicuntur, contrarietas. Nam uirtus uitio, & ſcientia ignorantiæ contraria eſt. Atqui ut hoc ipſum nec proprium omnibus eſt, ita nec commune. Videntur item & magis & minus ſuſcipere. Simile nanq; alicui quippiam dicitur, & magis & minus. Verùm ne hoc quidem omnibus aut proprium, aut commune. Omnia porrò quæ ſunt ad aliquid, ad conuertentiam dicuntur, ut ſeruus domini ſeruus, & dominus ſerui dominus. Sed neq; in his firma ſemper conuertentia eſt, niſi conuenienter id ad quod dicitur, aſſignetur: ut ſi ala auis ala dicatur, non rectè aſſignatio facta eſt, & per hoc nec conuertitur, ut dicatur auis alæ auis: ſed ſi ala alati ala dicatur, iam conuertentia fiet hoc pacto, alatum ala alatum. Proinde rectè Ariſtoteles nos monuit, neceſſe eſſe aliquoties ut nomina fingantur. Videntur autem ea quæ ad aliquid dicuntur, ſimul eſſe natura, id quod in pluribus quidem uerum eſt, ut ſimul ſunt duplum, & dimidium, dominus item & ſeruus. In aliquibus uerò non ita eſt: nam ſcibile quippiam eſt, cuius tamen ſcientia fortaſſis nondum habetur. Vnde et à nonnullis haud ab re relatiuorum talis aſſignatur diſtinctio, ut ſint quædam quæ actu referantur, quædam quæ poteſtate ſolùm. Maximè uerò proprium eſt eorum, quæ ad aliquid dicũtur, quòd ex his uno definitè cognito, cognoſcitur eodem modo & reliquum: ut ſiquis definitè ſciat quippiam duplum eſſe, idem etiam definitè ſcit id, cuius eſt duplum, nempe dimidium. Quemadmodum ſi quis ſcierit Anchiſen Aeneæ eſſe patrem, is proculdubio iam ſciet Aeneam Anchiſæ filium eſſe.

De Qualitate.

Quali

QValitas est, secundum quam quales esse dicimur, ut secundum musicam musici, et secundum albedinem albi. Porrò qualitatis species ab Aristotele quatuor aßignantur. Ex his una est, quæ habitus & dispositio siue affectio dicitur: sed ab habitu dispositio differt, quòd permanētior quidem habitus sit & diuturnior: dispositio uerò facilè mobilis & citò mutabilis. Et habitus quidem sunt, ut scientia & uirtutes: dispositiones uerò, ut calor & frigus (quæ tamen exempla magis analogicōs quàm re uera hoc loco ponuntur) tum & sanitas, & ægritudo. Nanque secundùm has disponitur, afficiturq; quodammodo homo, aut aliud quoduis animal: uerùm citò in contrarias mutatur qualitates, ut à sanitate in ægritudinē facilis est transitus, & rursus ab ægritudine in sanitatem. Nonnunquam uerò euenit, ut earum aliqua temporis protractione in alicuius transeat naturam, ut nigritia ex solis ardore longo tēpore contracta, & quæ hectica febris Græco uocabulo à medicis dicta est, Latino uerò habitualis dici potest. Vnde fit ut dispositio quasi quædam uia sit ad habitū, & per hoc habitus imperfectus. Habitus uerò cōstans omnino atq; perfecta dispositio, & ueluti ipsius dispositionis terminus. Hinc habitus definitur, qualitas difficulter mobilis ab eo in quo est: dispositio contrà, qualitas quæ facilè à subiecto dimouetur. Rursus autem & habitus modo quodam dispositiones dici possunt: dispositiones uerò ut habitus dicantur, nō est necesse. Alia autem Qualitatis species est, quæ naturalis potentia & impotentia dicitur, secundum quam quidē quispiā non ex eo quòd talis est, dicitur, sed quòd talis esse potest: ut docilis puer dicitur, non

qui iam doctus sit, sed qui aptus est doceri: & fragile lignũ, non quod iam fractum sit, sed quia tale est, ut frãgi poßit.Sic durũ dicitur, quod naturalẽ resistendi potentiam habet, ut nõ facilè secetur diuidaturq;: contrà molle, quod ad hoc naturalem habet impotentiã. Ad hunc quoq; *modum & saltatores, & pugiles dicimus aliquos, non quòd in his artibus, saltandi inquam & concertandi, periculum unquã fecerint, sed quòd ad eas insitam suapte natura potentiam habeant, habilitatemq;.* Tertia *uerò species ea esse dicitur, quæ paßio & paßibilis qualitas nominatur: & differt hæc ab illa, perinde atque habitus à dispositione, quòd paßibiles quidem qualitates perpetuò perdurant, ut in melle dulcedo, & in glacie frigus: paßiones autem ad tẽpus exortæ, facilè commutantur: quare & qualitates uix dici merentur, ut in facie rubor ex uerecũdia subortus, & ex metu pallor.* Quarta *demum qualitatis species est, quæ dicitur figura, & circa hoc aliquid cõstans forma, ut triãgulum, quadratum, cubicum, & alia huiusmodi, quæ qualia omnino dicuntur, ab ipsa uidelicet figura, hoc est, à linearũ superficierumq; deductione, si magnitudinis nomina sunt: uel à descriptione situq; numerorum, si multitudinis.* Eadem *insuper & ab ipsa forma qualia dici solent, ut pote à concinna partiũ compositione.* Haud *secus in his quæ artificio cõstant, sese habet id quod dictum est, ut in domo, naui, statua, & alijs huiusmodi: quorum unũquodq; duplici qualitate affectũ, ex iam dictis nemo non percipit, nẽpe tũ figura, tum forma.* Figura *quidem, ut uerbi gratia, statua ab ipsorũ lineamentorum deductione, qua hunc aut illum exprimit & repræsentat.* Forma *uerò à conuenienti*

illorum

illorum inter se cõsensu, quæ debita proportio rei dici solet, & commensuratio, à Græcis συμμετρία appellata.

De communitatibus & proprietatibus ipsius qualitatis.

INest autem & Qualitati contrarietas, ut iustitiæ iniustitia contraria est, & albedo nigredini. Verùm non in omnibus hoc ita habet. Nempe rubori & pallori, cæterisq; huiusmodi medijs coloribus nihil est contrariũ: Alioqui uni plura contraria erunt. Tum & figuræ nihil contrarium est, ut exempli gratia, triangulo, quadrato, cubico, necnon & ipsi circulo. Suscipiunt autem & magis & minus, non adeò qualitates ipsæ, sed quæ ab his qualia denominatiuè dicuntur: album magis & minus albũ dicitur, uel seipso, uel altero quolibet albo. At uerò ne hoc quidem figuris ipsis conuenit, suscipere inquam magis & minus. Nam quæcunq; aut trianguli, aut quadrati, aut circuli definitionem suscipiunt, omnia peræquè aut triangula, aut quadrata, aut circuli sunt. Sciendum uerò, quòd tam hanc quàm illam communitatem potius quàm proprietatem dixerimus: quando ea secundum utranq; dicta sunt, nec solis, nec omnibus conueniant qualitatibus. Maximè autem proprium qualitati est, ut secundum eam similia & dißimilia dicantur. Simile enim aut dißimile alterum alteri dicitur, non secundum aliud quippiam, quàm secundum id quod quale est, siue à qualitate denominatur.

De cæteris sex Prædicamentis breuis annotatio.

DEcursis hactenus prioribus quatuor prædicamẽtis ex Aristotelis traditione, quæ certè consideratione aliqua egere uisa sunt etiam ipsi Aristoteli, quemadmo-

dum idipsum & Boëthius apertè attestatur, restant posteriora sex: de quibus priusquàm ea prosequamur, præfari hoc pacto libuit, Aristotelem uidelicet, cùm priora illa quatuor latißimè prosecutus esset, posteaquàm omnia numero decem, in principio sui tractatus ex ordine connumerasset, & per conuenientia exempla declarasset, hæc sex posteriora ne repetere quidem curasse, præterquàm ex his duo tantùm Agere & Pati, sed cursim admodùm, atque id profectò haud inconsultè: id quod & Iacobus Faber Stapulensis ingenuè contestatur, quòd eorum scilicet uocabula, præsertim ultimorum quatuor, trita prorsus & uulgaria sint, nullumque proinde ad disciplinas momētum habeant, imò uerò ciuilibus atque forensibus negotijs, necnon historiarum scriptoribus accommodatiora. Verumenimuero Gilbertus cognomento Poretanus, non contentus hoc Aristotelis siue consilio, siue iudicio, librum sex ultimis scriptum reliquit, alijs mirificè probatum, alijs propemodùm contemptum, ut quibus labor ille superuacaneus planè iudicatus sit, quum si quid in illis ad disciplinas usus esset, id Aristotelem nequaquā latuisset. Nos igitur, ut tempori aliquid concedamus, uel potius ne ab institutis quorundam prorsus adhorrere uideamur, inter Aristotelem ipsum & hunc Gilbertū mediam tenebimus uiam, & in transcursu tantummodò de his susceptum prosequemur tractatum.

De Actione & Paßione, & earum vtriusque tā communitatibus quàm proprietatibus.

FAcere siue agere dicitur quispiā, cuius actio ab ipso in aliam quamlibet rem ueniens consideratur: Pati uerò is,

uerò is,in quo actio illa consideratur,ut in quem uenerat. ut quum secat quispiam, eius sectio in id quod secatur, transit. Et *quum quid percutitur, percutientis actio in eo recipitur,atque eatenus ipsa percußio paßio dicitur. Secare igitur & percutere,agere est.Secari uerò & percuti,pati.A*ctio *igitur est,secundùm quam in id quod subijcitur, agere dicimur.* Paßio *uerò illatio effectusq; actionis.*Recipit *autem agere &* pati *contrarietatem, & magis & minus: quippe calefacere contrarium est ei, quod est frigefacere: & calefieri ei, id quod est frigefieri. Sic & calefacere & frigefacere: & calefieri item & frigefieri dicimus hoc uel illud magis aut minus.*

Qua ratione vocabula harum duarum categoriarum discerni poßint.

S*Anè in his duobus prædicamentis spectare oportet, non ad figuram duntaxat ipsius dictionis, sed ad significata potius.* Nam *sunt quædam, quæ & significato & figuratione dictionis agendi uim habent,ut curare,docere,legere.*Q*uædam figuratione tantùm,non etiã significato:quippe quæ actiuè proferuntur, significato tamen paßiua sunt: cuiusmodi uerba seu uoces sunt timere, mœrere,uidere*, intelligere.Q*uædã cõtrà significato quidem actiua sunt, figuratione uerò paßiua:ut insidiari, proficisci.*Atq; *id quidẽ quod iã diximus,maxima sanè ex parte cõprobat & cõfirmat* Prisc.Gram.lib.8.de *uerborum significatiõibus:*A*ctiua,inquit,species actionẽ semper significat,& facit ex se paßiuum, exceptis duobus, metuo metuor,timeo timeor.*Q*uin & ad sensus pertinẽtia uerba,si quis altius consideret,in actiuis uocibus paßionem,*

& in

& in paßiuis actionẽ facere inuenimus,ut cùm dico,uideo te,audio te,tango te,oſtendo me in ipſo actu aliquid pati.

De Situ ſiue Poſitione & eius ſpeciebus.

Situm eſſe Ariſtoteles ait denominatiuè dici à poſitione. Quæ quidem licet ipſa ſit alicuius eorum, quæ ad aliquid dicuntur,quæ tamen ab ea denominatiuè dicuntur, proprium prædicamenti genus faciunt:ut à ſtatione, quæ relatio eſt quædã, ſtare denominatiuè dicitur, quod quidem eſt ſitum eſſe. Vnde & ſitum eſſe à Ioanne Damaſceno id dicitur, quod poſitionem habet quoquo modo ad alterum, puta ad partes corporis, uel ſic uel ſic ſe habentis.Huius deinde tres ſpecies eſſe dicit,ſtare,ſedere,recumbere,id eſt,iacère. Et ſtare quidem eſt,erecto omnino corpore eſſe.Sedere uerò partim erecto,partim incuruo.Recumbere uerò in totum eſſe corpore proſtrato, quod & tribus contingit modis: nempe aut pronè, aut ſupinè, aut obliquè. Eorum autem quæ ſitum habent, hæc quidem ſecundum naturam ſita ſunt, ut elementa in proprio & ſuo quodq; loco: hæc autem ſecundum artem,ut ſtatuæ atque columnæ. Rurſus eorũ quæ ſita ſunt,hæc quidem ſunt,quæ nunquàm loco mouentur,ut terra:hæc uerò quæ nunquàm à motu quieſcunt,ut cœlum.

De Vbi,& Quando,& Habere.

Eodem propè modo, ut Boëthio placet, & ubi, & quando,& habere, ſeſe habent,ut quæ nec ipſa ſimpliciter intelligantur, quin potius ex alio naturam, id eſt, rationem trahant,id quod & Martianus Capella atteſtatur.Quo fit, ut nec ubi, nec quando eſſe poßint, niſi locus & tempus fuerint.Siquidem locum ubi,et tempus quando

comitatur

comitatur. Neq; *uerò idem est tempus & quando, nec locus & ubi, sed proposito prius loco, si qua res in eo loco est posita, ubi esse dicitur. Vnde & ab Aurelio Augustino rectè dictum est,* Locus *est cuiq; rei, ubi est.* Eodem *modo si res quæpiam in tempore est, quando esse perhibetur, ut natale* CHRISTI, *cùm sit certo in tempore, nempe* VIII. *Calend.* Ianuarij, *quando ipsum esse dicimus,* Vbi *ergo & quando hoc pacto à quibusdam definiūtur.* Vbi *est, quæ à loci circunscriptione procedit corporis locatio.* Quando *uerò, quæ ex tempore relinquitur rerum affectio.* Habent *autem & ubi & quando proprias diuersitates.* Nam *ubi aliquoties quidem infinitè dicitur, ut cùm alicubi quempiam esse dicimus: aliquoties uerò definitè, ut in foro, in gymnasio. Sic & quando nunc definitè, nunc indefinitè dicitur.* Habent *rursus & ubi & quando, secundum locorum & temporum differentias diuisionesq; species quasdam et differentias.* Et *locorum quidem differentiæ sunt, sursum, deorsum, ante, pone, dextrorsum, læuorsum:* Temporum *uerò, præsens, præteritum, et futurū.* Habere *porrò (ut subinde* Boëthius *ait) est quiddā extrinsecus adueniens, neq; innatum ei à quo habetur, imò aliud quàm est illud ipsum, à quo habetur, in se, uel potius circa se retinere: ut armatum esse, uel esse uestitum, & habere uestes atq; arma. quæ cū eo qui habet, nata non sunt, neq; aliqua communi natura proprietate'ue coniunguntur.*

De Oppositis.

C*Onsequens est autē de ijs dicere, quæ (ut diximus)* Postprædicamenta *à recentioribus appellantur, & primū quidem de* Oppositis, *quoties scilicet opponantur.*

Opponi

Opponi autẽ alterum alteri quadrupliciter dicitur. Nempè aut ut ad aliquid, aut ut contraria, aut ut habitus & priuatio, aut ut affirmatio & negatio. Atq; hæc omnia communi quidem nomine opposita dicuntur, quòd ueluti ex aduerso sibi obsistere, & contrà stare uideantur. Ad aliquid igitur opponi dicuntur, quæcunque hoc ipsum quod sunt, oppositorum dicuntur, uel quomodolibet aliter ad hæc: ut dimidium opponitur duplo, & eiusdem dupli dimidium est: & paruum opponitur magno, & ita, ut ipsum paruum ad magnum, cui opponitur, paruum sit. Contraria uerò dicuntur, quæ ita sibi opponuntur, ut eorum non sint, quibus opponuntur, sed sunt sibi inuicem contraria: ut bonum, quod licet malo opponatur, non tamen mali bonum est, sed malo contrarium. Itidem & album, non nigri album est, sed nigro contrarium. Habitus autem & priuatio dicuntur, quæ & ipsa quidem opponuntur sibi, sed ita, ut circa idem aliquid necessariò uersentur, ut uisus & cæcitas circa oculum, auditus & surditas circa aurem. Quartum demum oppositorum genus est, ut affirmatio & negatio, quo quidem genere opponuntur, quæcunq; inter se uerum & falsum condiuidunt, ut Socrates ambulat, Socrates non ambulat.

De oppositorum definitionibus & proprietatibus.

CAeterùm hæc quonam pacto definiantur, dicendum item breuiter. At uerò quoniam de his, quæ ad aliquid seu relatiua dicuntur, suprà dictum est, cùm de prædicamentis tractaremus: de reliquis tribus id tantum nunc agamus. Itaque cõtraria definiuntur, quæ in eodẽ genere

posita, plurimum à se distent, quæ eidem susceptibili uicißim insunt, unde & mutuò se expellunt, nisi quæ per naturam subiectis suis insunt. Itaq; ex contrarijs si unum fuerit, non necesse est alterum esse Contraria rursus eidē simul inesse est impoßibile. Sed & contraria omnia circa idem aut genere, aut specie uersantur, ut ægritudo & sanitas circa corpus, iustitia & iniustitia circa animam. Omnia insuper contraria, uel in eodem genere sunt, ut album & nigrum: uel in contrarijs generibus, ut iustitia & iniustitia: uel sunt ipsa contraria genera, ut uirtus & uitium, bonum item & malū. Bono quippe malū ex necessitate contrarium est: malo aūt aliquando quidem bonum, aliquādo uerò & malum. Id quod facilè uidere est in uirtutibus & uitijs moralibus. Sed & de contrarijs ipsis ad eundem ferè modum Victorinus loquitur in ijs commentarijs, quæ in Rhetorica Ciceronis de inuentione scripsit: Contraria (inquit) tribus modis inueniri possunt: cùm aut sub eodem genere species multùm inter se distāt: aut singulis generibus diuersis, species etiam diuersæ sunt: aut duo genera inter se diuersa sunt. Hæc ille. Porrò quæ secū dum habitum & priuationē opponūtur, ea esse definiuntur, quæ circa idem fieri nata sunt, ordine irregreßibili, & tempore per naturam determinato. Et hæc quidē sunt, quæ potentiæ priuatione talia dicuntur. Nā quæ talia sunt priuatione actus, hæc utiq; circa idem fieri possunt, ordine regreßibili: cuiusmodi sanè sunt motus & quies, lux & tenebræ, somnus & uigilia. Iam uerò & quæ secundum affirmationē & negationem opponuntur, ea ipsa definiūtur, quorū secundùm se nullum datur medium, & quæ in

contradi

contradictione consistunt. Contradictio porrò dicta est, quasi opposita dictio, id est, locutio. Huius nimirum hoc præ cæteris ꝓpriũ est, quod siue res subsistat, siue non sit omnino, in alterutra tamẽ cõtradictionis parte uel ueritas uel falsitas semper inuenitur: quod certè in alijs oppositionibus minimè euenit. Nam si quid omnino non est, illud neq; ægrũ neq; sanũ esse potest, tum neq; cæcũ neq; uidẽs. Nec, si non est omnino qui genuit, iam aut filius aut pater erit. Verũtamen siue fuerit quippiam, siue non fuerit, contradictio nihilominus cõstabit semper. Et uerũ & falsum dicet, quicunque dixerit Socrates est, uel Socrates non est.

De quinque modis prioris.

PRius autem alterum altero quinq; dicitur modis. Primo quidẽ id quod secundum tempus altero prius est, ut quod antiquius altero est, aut uetustius. Hinc Thebanorũ bellum prius, id est, antiquius seu uetustius dicitur excidio Troiano, idcirco quòd tẽpore præcesserit: & Pythagoram priorẽ, id est, seniorẽ Socrate dicimus, & Socratẽ Aristotele. Secundo autẽ modo prius illud dicitur, à quo non conuertitur subsistendi cõsequentia: quo quidem modo, unũ duobus prius est. Nã duobus existentibus, unũ iam esse consequens est, at nõ contrà. Non enim si unũ est, consequens continuò erit, ut sint duo. Atq; hoc modo quod prius est, secundum naturã prius esse dicitur. Tertio uerò modo prius esse dicitur, quod ordine quodam anteuertit, id quod in disciplinis & orationibus rhetoricis, & alijs huiusmodi, ut in reipub. administrationibus facile est uidere. In disciplinis quidem, ut exempli causa in Geometria, elementa figurarum delineationibus priora sunt, &

principia ijs, quæ ex illis demõſtrãtur, hoc eſt, ipſis cõcluſionibus. Elemẽta autẽ dico, punctum, lineã, ſuperficiẽ. In rhetoricis uerò orationibus procemiũ, id eſt, exordiũ narratione prius eſt, & in reip. admimiſtratiõe cõſiliũ actiõe. Quarto deinde modo prius id dicitur, quod melius eſt & honorabilius, & præſtantius, & dignius altero. Quo ſanè modo ſol luna prior eſt, & anima corpore. Sed ut ipſe Ariſtoteles ait, alieniſsimus hic modus eſt à ſignificatione prioris. Siquidẽ iſto modo (quod & Boëthius *approbare uidetur) quicunq; dignitate & reuerentia cæteris præcellũt, magis propriè uenerabiles & honorabiles dicũtur: ut uerò priores dicãtur, abuſio potius eſt, quàm ulla proprietas. Quinto demum prius dicitur alterũ altero in ijs, quæ ſecundum ſubſiſtendi conſequentiã conuertuntur, nempe illud quod alterius quomodolibet cauſa eſt & principiũ, ut ueritas imagine, & lux ipſo lumine ſiue ſplendore, & in orationibus prius quidem eſt rẽ ipſam ſubſiſtere, quàm ueritas cõſtet propoſitionis: ut ſi uerũ eſt hominẽ eſſe, nera iam ea eſt oratio quæ dicit, homo eſt. Ac rurſus, ſi oratio uera eſt qua dicitur, homo eſt, uerum iam quoq; èſt hominẽ eſſe: & tamẽ hominẽ eſſe, hoc eſt, eius rei ſubſiſtentia, cauſa inſuper eſt, cur propoſitio de homine uera habeatur. Itaq; rei ſubſiſtentia, ueritate ſermonis prior eſt.*

De tribus modis eorum quæ ſunt ſimul.

SImul autẽ dicuntur aliqua tribus modis. Primo quidẽ & ſimpliciter & propriè ſimul dicuntur, quorũ generatio eodẽ fit tẽpore, ut gemini, qui ob id ſimul eſſe dicuntur, quòd unius temporis ortu editi ſunt. Secundo uerò modo ſimul dicũtur, quæcunq; ad ſe inuicẽ conuertuntur,

ſed ita, ut alterũ alteri ſubſiſtẽdi neq; cauſa ſit, neq; principium:ut duplũ & dimidium. Etenim *hæc ad ſe inuicem conuertuntur:quoniã ſi duplum eſt,dimidiũ eſt:& ſi dimidium,& duplum.& tamẽ neutrum alteri cauſa eſt:ut nec pater filio cauſa eſt ut ſit, nec filius patri.* Quod *uerò dico,huiuſmodi eſt,* Aeneas *habuit Aſcanium filiũ,nõ tamen cauſa fuit ut filius eſſet, ſed ut eſſet Aſcanius. Sicut igitur filius dicitur quiſpiã,cum primũ ei fuerit pater, ita & pater iam dicitur,cum primùm ei fuerit filius.* Tertio *autem modo ſimul dicuntur,quæ ex eodem genere ex aduerſo diuiduntur à ſe inuicem,ut homo & equus.* Homo *nanq; & equus,quoniã ſub eodẽ genere ponuntur, nempe animali, ſimul eſſe dicuntur.* Eodẽ *ſanè modo & de cæteris ſpeciebus dicendum,quæ ſub eodem genere,uel hoc, uel alio ponuntur.* Quo *fit ut omnes ſpecies eiuſdem generis æquæ'ue ſibimet ſint, & generi illi æqualiter ſupponantur.* Porrò *autẽ & differentiæ,quæ genus aliquod condiuidunt, ſimul eſſe dicũtur,ut rationale & irrationale.* Sanè *ſciendũ quod quæcunq; ſecundo & tertio modo ſimul ſunt, hæc natura ſimul dicuntur,primo uerò modo ſimul dicuntur tẽpore.*

De ſex ſpeciebus.

MOtus *uerò ſpecies ſex ſunt, generatio, corruptio, augmentatio,diminutio,alteratio,ſecũdum locum mutatio.* Et *generatio quidẽ motus eſt ad ſubſtantiam:cui opponitur corruptio,motus proinde à ſubſtãtia.* Augmẽtatio *uerò motus ad quantitatẽ: cui diminutio opponitur, motus uidelicet quo acquiſita iam anteà, & paulatim aucta quantitas fit minor, deperditurq;.* Alteratio *eſt, qua aut qualitas acquiritur, aut deperditur acquiſita.* Secundum

dum locum uerò mutatio dicitur,quæ fit aut ad locum,aut circa locũ:ad locum quidẽ,ut quæ secundũ rectũ fieri dicitur:circa locũ uerò,quæ in gyrũ siue in orbem. Omnium autem horũ motuũ ex aduerso quietẽ intelligimus, cũ tamen in his speciebus motuũ ipsi motus sibi inuicem cõtrarij sint,præter eum motum,qui circa locũ fieri dictus est, ut est motus corporũ cœlestiũ,cui nullus motus cõtrarius est. Cæterum animaduertendum hoc est,haudquaquã absonum esse quod dictũ est,motũ esse motui contrariũ,& itẽ quietem:quasi uerò duo iam uni contraria esse dixerimus, non unum uni, ut in Physicis Aristoteles docet. Quando quidem id quod dictum est,secundũ aliud,& itẽ aliud fieri intelligitur,quemadmodum id Ioannes Damascenus in sua dialectica subtilißimè annotauit. Nam eidem motui motus quidem opponitur,ut habitus & forma siue actus:quies uerò,ut finis & priuatio.

De octo habendi modis.

HAbere quoq; multis modis dicitur. Nam habere quis dicitur,aut ut qualitatẽ aliquam,ut scientiã uel uirtutem:aut ut quantitatẽ,magnitudinem'ue, & hanc quidem uel bicubitam,uel tricubitam, aut aliàs quãtamcunq;: aut ut ea quæ circa corpus sunt,ut uestimentum, cuiusmodi est subucula uel penula: aut ut in parte aliqua corporis,ut in digito anulum,uel torquem in collo:aut ut partẽ aliquam sui,nempe manum uel pedem,uel caput:aut ut in uase,quemadmodum modius dicitur habere triticum, & lagena uinum, & amphora aquã,ut sit habere pro continere:aut ut poßeßionem,quomodo dicitur aliquis domũ habere uel prædiũ:aut ut uxorem,quẽadmodum uir uxorẽ

habere dicitur. Sed ut Aristoteles quoq; ait, idq; per iocum (ut uidetur) alienißimus hic habendi modus est: siquidem nihil aliud est uirum habere uxorem, quàm eidẽ cohabitare. Ideo autem hunc habendi modum impropriè dictum putant multi docti, ac per hoc penè respuunt, quòd aiunt nõ haberi posse, quod habentem habeat, sed multò rectius dici, uiro mulierem esse, & pari uice mulieri uirum.

IN TRACTATVM TERTIVM PRAEFATIO BREVIVSCVLA.

EXPEDITA utcũq; à nobis in prioribus duobus libris, siue tractatibus, ea parte dialecticæ, quã Elemẽtariam uocãt, ut pote quæ Prædicabilia tantùm, & Prædicamenta, simplices quidẽ uoces, complectatur: sequitur hinc tractatus tertius de Propositione, quæ & ipsa huius artis pars quædam est: quippe quæ prima ex simplicibus illis & incomplexis uocibus, perfecta constituitur oratio. Atqui huius quoniam nomen & uerbum partes sunt, & hæc ipsa per uocẽ definiuntur, à uoce haud ab re huius tractatus exordium sumere licebit.

Quid sit vox, tum etiam quid Sonus.

VOx igitur est, ut à nõnullis definitur Philosophis, ex ictu aëris elicita qualitas, auribus accidẽs. A' recentioribus autem, & ijs quidẽ, qui superioribus aliquot annis circa hanc artem uersati sunt, magis conuenienter accommodateq; ad hunc locum hoc pacto definitur: Vox

Vox est sonus, qui ab ore animalis proficiscitur, certis quibusdam naturæ instrumentis formatus. Sonus item ab eisdem quoq; definitur, quicquid propriè & per se auditu percipitur. Itaq; uox sonus est, non quilibet, sed qui (ut dictum est) ab ore animaliis proficiscitur, formaturq; interim certis quibusdem naturæ instrumentis, quæ quidem sunt guttur, lingua, palatum, primores quatuor dentes, & labia duo, quibus à quibusdā additur & pulmo. Nam per guttur uocalis arteria intelligitur, quæ & spiritalis fistula appellatur. Ex quo iam liquidò patet, quòd neque manuum ad se inuicem complosus, neq; pedum strepitus, aut fragor arborum, & in nubibus tonitrus, uoces ullo modo dici debent. Quin & ob eandem fortaßis causam, neq; tußis, neq; excreatio, & si quid huiusmodi est, uoces propriè dici poßunt, licet de animantis ore prodeant.

De vocis diuisione.

VOcum autem alia quidem significatiua est, alia uerò non significatiua. Porrò significatiua uox ea dicitur, quæ per auditum aliquid intellectui repræsentat. Non significatiua autem, quæ nihil omnino significat, ut quæ neq; naturaliter, neq; secundum placitū apud intellectum quicquam constituit, ut literæ propemodùm & syllabæ. Itaq; bifariam uox significare dicitur, tum naturaliter, tum secundum placitū. Naturaliter quidē uox significare dicitur, quæ naturalem dūtaxat affectum animi monstrat, ut est dolor, aut gaudiū, cuiusmodi sanè uoces sunt gemitus ægrotantium, & lugētium eiulatus, insolētum itē cachinnus & risus indecēs, tum bonorū cuiusq; animalium uox propria. Secundum placitū autem quæcunq; ex impo-

sitione rem aliquam designat, ut sua uniuscuiusq; gentis lingua siue loquela, qua quis utitur, quoties alteri indicare uolet quicquid animo conceperit. Hæc rursus diuiditur: Alia namque *tempus secum ad significationẽ trahit, ut ambulo: alia præter tempus significat, ut homo. Cæterùm hæc nomen, illa uerò uerbum apud dialecticos appellatur, ex quorum utriusq; debita complexione uox constituitur, quæ oratio dicitur, uox proinde complexa: ut tam nomen, quàm uerbum, uox incomplexa. At de nomine quidem primùm hîc dicamus oportet.*

De Nomine.

Nomen *itaq; uox est significatiua, secũdum placitũ, sine tempore, cuius nulla pars significatiua est separata, finitum aliquid designans, & casus recti. Sanè in hac definitione uox generis locum obtinet, ut pote pluribus communis. Significatiua deinde adiectum est: nam sunt & uoces, quæ nihil significant. Rursus secũdum placitum, quòd sint uoces, quæ naturaliter tãtùm significant. Sine tẽpore autẽ, quoniam uerba quoq; uoces sunt significatiuæ secundum placitum, sed distant à nominibus, quòd nomina quidem sine tempore: uerba autem cum tẽpore significant.* Adiectum *præterea est, cuius nulla pars significatiua est separata,* propter orationem. *siquidem huius partes utique & separatæ signicant, ut mox dicetur. Postremò autem adpositæ sunt particulæ duæ, una quidem, nempe finitum aliquid designans, propter nomina infinita: altera uerò, quæ quidẽ est & recti casus, propter nominum obliquos casus: qui quoniam cum* EST *uerbo copulati, plenam absolutamq; sententiam explicare non possunt,*

possunt, non nomina, sed casus nominum iure nuncupantur: ut non rectè dixeris, demonstrato quopiam, Catonis est, Catoni est, aut Catonem est: sed, Cato est.

De Verbo.

VErbum autẽ est uox significatiua secundũ placitũ, cum tempore, cuius nulla pars significatiua est separata, finitum aliquid designans, et casus recti. Quæ quidem uerbi definitio, præter particulã, cum tempore, omnia cum nomine habet cõmunia. Siquidẽ id uerbi propriũ est, significare, inquã, cum tempore. Ergo quòd & participiũ cum tẽpore significat, hoc à uerbo habet, unde deducitur. Neq; uerò mouebit quempiam, quòd ex nominibus quidem ipsis quædã etiam tẽpus significant, ut annus, mensis, dies: attamen nullũ eorum tempus cõsignificat, quemadmodum Aristoteles ait. Cæterum ut nomina finita sunt ac infinita, ita ex uerbis quoq; alia finita sunt, alia infinita: finita, ut ambulo, disputo: infinita uerò, ut non ambulo, nõ disputo. Rursus & de casibus uerborũ haud secus ac de casibus nominũ dicere par est: quippe ut nominũ casus dicuntur, qui ab ipso recto flectuntur: ita casus uerborũ appellari possunt, qui à tẽporis præsentis & modi indicatiui significatione diuariant. Verbum igitur secũdũ Dialecticos id solũ esse dicitur, quod tẽporis præsentis est & modi indicatiui.

Vtrum Nomen, & Verbum apud Dialecticos solæ partes orationis sint.

EXposita eatenus tam nominis, quàm uerbi ratione, quatenus idipsum Dialecticorum usus postulat, occurrit non temere quæstio illa, hoc in loco nunc etiam consideranda, quæ à plerisq; proponi solet, Vtrum scili-

cet nomen atq; uerbum solæ apud Dialecticos orationis partes sint, cũ tamen ab ipsis Grãmaticis octo huiusmodi constituantur partes. Sanè huius quæstionis nodum D. Seuerinus Boëthius, uir profectò tantus in Latina philosophia, quantus inter ipsos Latinos in arte oratoria M. Cicero, his uerbis ita dissoluit breuissimè: Grãmatici enim (inquit) figuras tantummodo uocum considerantes, octo proinde orationis partes cõnumerant: Philosophi autem atq; Dialectici, quoniã omnis eorũ intẽtio circa ueritatẽ, falsitatemq; locutionis uersatur, atque ea ex nomine, uerboq; plenissimè constat, duas tantùm orationis partes admittunt, easq; nomen & uerbum esse docuerunt. Cætera uerò, non partes, sed orationis supplemẽta, & ueluti colligamenta quædam appellant, quemadmodum in quadrigis fræna & lora, & in nauibus tabulæ & trabes. Non aliter autem de his sentit & Priscianus ille Grammaticus libr. 11. de participio: Quibusdam (inquit) philosophis placuit nomẽ & uerbũ solas esse partes orationis: cætera uerò adminicula & iuncturas earũ: quomodo nauiũ partes sunt tabulæ & trabes. Sed nunc ad orationẽ trãseamus.

De Oratione.

Oratio est uox significatiua secundum placitũ, cuius partes extrà aliquid significant & separatæ. Ad hunc sanè modum à Dialecticis oratio definitur. Cuius quidem definitionis intellectum facile est ex superioribus colligere. Nam quòd oratio ipsa uox est, quòd significatiua uox, quodq; item significatiua secundum placitum, id cũ nomine atq; uerbo cõmune habet. Cuius enim partes secundũ placitum significant, ipsum quoque secundum placitum

placitũ significatiuũ est. Differt autẽ ab utroq;, quoniam nominis quidẽ & uerbi partes separatæ nihil significant, ac ne in cõpositis quidẽ, ut & Aristoteli placet: quamuis id tamẽ uideri uelint, ob dictionis figurã. sed tali uoci siue dictioni res ipsa repugnat, nempe suapte natura simplex & una: ut animalis nomen, quod Græcis τραγέλαφος dicitur, Latinis uerò hircoceruus dici potest, ab hirci, ceruiq; similitudine. Nã cũ cerui speciem habeat, autore Plinio, ab eo tamẽ barba & armorũ uillo distat solũ, in quo cum hirco quadantenus conuenit: unde & nomen ei est ex utroq; compositũ. At uerò orationis partes multò aliter sese habent: quippe quæ & extra ipsam significare possunt, ut uerbi causa, huius orationis, Plato disputat, tam nomen ipsum, quod quidem Plato est, quàm uerbum disputat, partes nimirum seorsum utiq; & separatim omnino aliquid significant.

De Diuisione orationis.

Diuiditur autem oratio: alia namq; perfecta est, alia imperfecta. Perfecta quidem oratio ea esse dicitur, quæ ex nomine, uerboq; constructa, perfectam sententiam in animo audientis relinquit, ut Plato disputat. Quisquis enim eam audit, statim quiescit, ac iam intelligit quid sit hac ipsa uoce prolatum. Imperfecta uerò, quæ plenam sententiam non facit, tametsi nonnunquam ex uerbo constat, unde orationis perfectio potißimũ habetur: quippe quòd ut in nominibus materia, ita in uerbis sermonis uis intelligatur, autore Quintiliano. Imperfecta igitur oratio est, quoties sine uerbo profertur, aliquoties autem & cum uerbo ipso. Sine uerbo quidem, ut Aeneis Vergilij. Cum

uerbo autem, ut quisquis ambulat. Vtraq; nimirũ imperfecta oratio est: perficitur autem uerbo utrobiq; adiecto. Hæc quidẽ, si addas uerbũ, mouetur, ut sit. Quisquis ambulat, mouetur: illa uerò, si addatur uerbũ, legitur, ut si dicis, Aeneis Vergilij legitur. Atque hunc in modum omnis imperfecta oratio perfici potest, qualis profectò ea esse debet oratio, quæ ab Aristotele quidem ipso facilè huius artis principe, Enunciatio: à Cicerone uerò (quẽ Plinius lucem doctrinarum appellat) Pronunciatum, & Proloquium nonnunquam: à Boëthio demum inter Latinos præsertim Propositio dicta est, qua etiam appellatione communis Dialecticorum schola nunc paßim utitur.

De diuisione Orationis perfectæ.

ORationũ perfectarũ alia Deprecatiua est, ut Iuppiter omnipotẽs precibus si flecteris ullis, Da deinde auxilium pater, atq; hæc omnia firma. Alia Imperatiua, ut, Vade agè nate, uoca Zephyros, & labere pennis. Alia Interrogatiua, ut, Dic mihi Damœta, cuiũ pecus, an Meliboei? Alia Vocatiua, ut, Huc ades ò Melibœe. Alia Enunciatiua, ut, Principio arboribus uaria est natura creandis. Præter has autem quinq; perfectæ orationis species, sunt qui duas alias addant, nẽpe Optatiuam & Subiunctiuam. Optatiuam, ut, O mihi præteritos referat si Iuppiter annos. Subiũctiuam, ut, Si fœtura gregẽ suppleuerit, aureus esto. Verũenimuero huiuscemodi orationum, siue quinq;, siue septẽ species constituas, ea tamẽ sola, quæ Enunciatiua siue Indicatiua dicitur, propositio est: quippe quæ uel esse aliquid, uel nõ esse designet, & in qua aut ueritas, aut falsitas inueniatur. Reliquæ uerò poëtis atque oratoribus

ad affectus uarios mouendos magis accõmodatæ uidentur.

De propositione, eiusque secũdũ substãtiam diuisione, tum quid subiectum, & quid prædicatum.

PRopositio est oratio uerum uel falsum significans. Eius uerò prima & quidẽ secũdum substãtiã diuisio hæc est, Propositionum alia categorica est, alia hypotheti ca. At de hypotetica quidem aliâs, interim de categorica (ut cœpimus) prosequamur. Hæc autem est, quæ duobus terminis perficitur, subiecto scilicet & prædicato, hoc est, quæ simplicißimè cõstat ex nomine casus recti, eodẽq; finito, & uerbo modi indicatiui, ut Aristoteles docet. Sunt qui præter duos dictos terminos, tertiam his ueluti partem adijciant, nempe copulam (quam uocant) uerbalẽ. Et proinde propositionem huiusmodi hoc pacto illi definiunt, propositio categorica est, quæ habet subiectum, prædicatum, & copulam principales partes sui: ut huius propositionis, Aristoteles docet, subiectus quidẽ terminus est Aristoteles, prædicatus uerò uerbũ docet, & quod alterum cũ altero coniungit, copula (ut dictum est) à recentioribus uocatur. Quam ijdem deinde per resolutionem uerbi adiectiui, si quod in huiusmodi propositione prædicatur, ut eius uerbi docet, prodi ac patere aiunt, si ita ipsam propositionem protuleris, Aristoteles est docens. Huius quippe propositionis Aristoteles subiectũ est, docens prædicatum, est uerò uerbum, copula: quasi uerò hoc totum est docẽs, non multò rectius prædicatum diceretur. Subiectũ porrò id esse dicitur, de quo aliquid prædicatur: Prædicatum uerò, quod dicitur de subiecto. Cæterùm quæ categorica dicta est propositio uoce Græcanica, Latina

à præ

à prædicãdo prædicatiua ſeu prædicatoria dici poteſt, quã do eadẽ utrobiq; ſignificatio eſt: quippe quòd Latinis prædico, hoc Græcis eſt κατηγορέω, quod uerbum etſi aliâs accuſo ſignificat Græcis hominibus, apud philoſophos tamẽ pro prædico accipitur. Vnde κατηγορίαι Prædicamẽta dicuntur, de quibus tractatu ſuperiori tranſegimus.

Vtrum non niſi ex nomine & verbo perfecta conſiſtat oratio, an ex ſolo etiam verbo conſiſtere aliquando poſsit.

SEd & hoc loco quæſtio ſuboritur non incommodè. Vtrùm haud unquã aliter, quàm ex nomine & uerbo plena & perfecta oratio, cuiuſmodi propoſitio eſt, cõſtare queat, an ex ſolo etiam uerbo aliquando. Huic ſanè quæſtioni ita Martianus Capella occurrit, Quoties (inquit) uerbum primæ uel ſecundæ perſonæ fuerit, quia per ipſum iam aliquid ſignificatur, quod uel negari, uel affirmari poßit, ſimul & in hominem tantùm cadat, & hunc quidem certum, utiq; ex ſolo ad hunc modum uerbo, perfecta oratio & propoſitio haberi poteſt, ut diſputo, aut diſputas. Quippe ut in horum altero, quod quidẽ primæ perſonæ eſt, ſubauditur protinus pronomen ego, ac per hoc plenum per ſe eſt, atq; ueritati aut falſitati æquè obnoxium, ita in altero, quod eſt perſonæ, ſecundæ, facilè intelligitur tu pronomen. Vnde tantundem penè ualet, cùm dicitur, diſputo, uel diſputas, quantum ſi dixeris, ego diſputo, uel tu diſputas: hoc excepto, quòd quoties iſtiuſmodi pronominum expreßio fit, toties uel emphaſis notatur, uel diſcretio aliqua intelligitur. Tertia uerò uerbi perſona, quia non hominis tantum eſt, ſed aliarum etiam

rerum, & simulac dicta fuerit, non continuò intelligitur, de quo dicatur, ita ut aut affirmari, aut negari poßit, idcirco neq; ueritati, neque falsitati obnoxia est: quare nec propositio ex ea sola constare unquam potest, nisi fortè de eo dicatur, de quo solo intelligi potest id quod dicitur, ut cùm dicimus. Pluit, aut ningit, hoc quod dicitur, pluit aut ningit, utrunq; aut uerum esse potest, aut falsum, & per hoc negari aut affirmari, licet nihil addamus, quia notum est qui pluat aut ningat, nempe Deus aut natura. Cùm uerò dicimus, disputat, aut legit, aut loquitur, in nullo horum certum aliquid intelligitur. Quapropter nec uerum, nec falsum dici potest, quamuis etiam de homine intelligi poßit quod dicitur, disputat, aut legit, aut loquitur: quia tamen non de uno certo aliquo dici potest, idcirco subdendum est nomen alicuius hominis, ut plenum sit quod dicitur. Prima igitur & secunda uerbi persona, quia de homine tantùm etiã certo intelliguntur, idcirco solæ dictæ possunt aut uerũ aut falsum significare. Tertia uerò persona uerbi, ut nec de solo intelligitur homine, ita nec sola dici potest, ac per hoc nec ex sola, nisi admodũ rarẽter (ut dictũ est) propositio constitui potest.

Vtrùm quoties ex nomine & verbo propositio constituitur, ipsum nomen non alterius quàm recti casus esse poßit.

RVrsus & alia nunc quæstio emergit, præcedenti haud multùm absimilis, quæ huiusmodi est, Vtrum nomen, ex quo cũ uerbo propositio conficitur, solùm recti casus esse debeat, an alterius quoq; cuiuslibet obliqui casus esse poßit. Huic quoq; dubitationi idẽ Martianus subtiliter

tiliter obueniens, ad hunc modum respõdet breuissime, ubi uerò uerba (inquit) illa sunt, quæ impersonalia dicuntur, non iam ex recto casu sentẽtia impletur, fitq; propositio, sed alios casus recipit, ut disputatur cùm dicitur, ut est impersonale uerbum, plena omnino sententia est, si ablatiuum adiungas, & per hoc affirmari aut negari potest, ut est, à Cicerone disputatur, à Cicerone non disputatur. Et pœnitet cùm dicitur, plena quoq; sententia est, si accusatiuum iungas, ut est, Ciceronem pœnitet: atq; de alijs quoq; impersonalibus uerbis, quæ uel cũ eisdẽ, uel cũ alijs construuntur casibus, ad hunc modũ dicẽdum est. Vt igitur quoties personale uerbum est, ex quo cũ nomine propositio constituitur: ipsum nomen recti casus esse oportet, ita nõ minus necesse est, quoties uerbum impersonale fuerit, ut sit nomen casus obliqui, natura uerbi id ita exigente. Sed iam ad institutũ reuertamur, & quonã modo ꝓpositio secundùm qualitatem diuidatur, deinceps dicamus.

De diuisione propositionis secundum qualitatem.

PRopositionum itaque categoricarum, aliæ quidem qualitate, aliæ uerò quantitate differentes inueniuntur. Porrò secundum qualitatem differunt, quorum altera affirmatiua est, altera negatiua. Affirmatiua quidem propositio est, in qua aliquid de aliquo prædicatione enuntiatur. Vel in qua prædicatum affirmatur de subiecto, ut Plato philosophus est. Negatiua uerò in qua aliquid ab aliquo prædicatione seiungitur. Vel in qua prædicatum negatur de subiecto, ut Plato philosophus non est. Hic nanque de Platone negatur philosophus, ut prædicatum

de subiecto apposito ad uerbum substantiuum (quæ utiq; potior pars prædicati est) negandi aduerbio, cuius quidem hæc uis esse perhibetur: ut quicquid post se inuenit, tollat prorsus, & eius oppositum reponat.

De diuisione propositionis categoricæ secundum quantitatem.

AT uerò secundum quantitatẽ differentiæ huiusmodi propositionũ hoc modo sumuntur, quòd aliæ quidem sunt uniuersales, aliæ particulares, aliæ indefinitæ, aliæ uerò singulares. Sed harum uniuscuiusq; uim propria descriptione hinc iam explicemus oportet. Vniuersalis igitur propositio est, quæ tum affirmando, tum negando uniuersaliter proponit: uel in qua subijcitur terminus communis signo uniuersali determinatus, ut omnis homo sapiens est, nullus homo sapiẽs est. Particularis uerò, quæ siue affirmet, siue neget, particulariter tantùm proponit, quam & alij ita describunt, Particularis propositio est, in qua subijcitur terminus communis signo particulari determinatus, ut quidam homo sapiens est, quidam homo sapiens non est. Indefinita uerò est, quæ absq; uniuersalitatis particularitatis'ue, nota tam affirmãdo quàm negando profertur, uel cuius subiectus terminus absque ullo signo sumitur, ut homo sapiens est, homo sapiens non est. Singularis porrò propositio est, in qua de indiuiduo & singulari quicquam prædicatur, idq; tum affirmatiuè, tum negatiuè, ut Socrates ambulat, Socrates non ambulat. Eandem autem nonnulli hoc pacto describunt, Propositio singularis est, in qua subijcitur terminus singularis, aut certè communis, qui tamen singulariter teneatur

accipia

accipiaturq́;,ut Socrates,uel hic homo ſapiens eſt.

De tribus ſignis quæſitiuis, quibus de vnaquaq; propoſitione quærere contingat.

CVm igitur tres ſint propoſitionum differentiæ, ut dictum eſt, quæ quidem ſumuntur aut ſecũdum ſubſtantiam, aut ſecundum qualitatem, aut ſecundum quantitatem, tria quoque par eſt quæſitiua ſigna accommodari, quibus apta eliciatur reſponſio ab eo, qui de illis interrogatus fuerit. Itaque *interrogatus quiſpiam quæ ſit hæc aut illa propoſitio, aptè conuenienterq́; reſpondebit quòd ſit categorica uel hypothetica. Si uerò idem deinde interrogatus fuerit, qualis ſit, tum quoque aptè reſpondebit, quòd ſit affirmatiua uel negatiua.* Rurſus *autem ſi intterrogetur quanta ſit, rectè nimirum & hæc interrogati reſponſio quadrabit, ſi dixerit, aut uniuerſalis, aut particularis, aut indefinita, aut ſingularis.* Atque *hæc quidem quanquàm fortaßis non tanti habentur, ut negotium faceßere debeant, eò tamen pertinere uidentur, ut exercitati iſtis interrogatiunculis nouitij huius artis ueluti tyrones aßueſcant paulatim propoſitionum differentias internoſcere, quod utiq; momenti nonnihil habet ad ea, quæ deinceps ſequuntur, planius percipienda.*

Quæ propoſitiones ſuis terminis conueniant,& quæ non.

HActenus de propoſitione quæ categorica dicitur, eiusq́; partibus atq; differentijs quibuſdam: reſtat ut quibus ipſa ſit prædita affectionibus (quas paßiones iuniores uocant) oſtendamus, idq́; hac præmiſſa diuiſione, Propoſitionum *aliæ ſunt, quæ nulla terminorum*

parti

participatione conueniunt, aliæ ſunt quæ conueniunt quidem, at non ex æquo: Nempe ex his, aliæ utroq; termino participant, ut Plato philoſophus eſt, Plato philoſophus non eſt. Aliæ uerò altero tantùm, quod nimirũ tribus modis fieri conſtat: quippe cùm uel cõmunis ille terminus in una propoſitionum ſubijcitur, & prædicatur in altera, uel prædicatur in utraq;, uel in utraq; ſubijcitur. Communem autem terminum hic nunc uoco, non eum qui de pluribus prædicari poßit, ſed qui in ſingulis hoc pacto participantibus propoſitionibus reperiatur. Verũenimuero de his propoſitionibus, quæ altero termino, uel neutro participant, nihil ad præſens: cum de his ſolùm hoc loco agatur propoſitionibus, quæ utroq; termino conueniunt. id quod duobus fit modis: aut enim ordine eodem, aut per ordinis commutationem. Eodem quidem ordine participant ſuis terminis, quæ de eodem ſubiecto idem pronunciant prædicatum. Per ordinis uerò commutationẽ, quoties qui in una ſubiectus eſt terminus, in altera fit terminus prædicatus, ut omne iuſtum eſt bonum, & quoddam bonum eſt iuſtum. Cæterum ut ex ordinis quidem commutatione conuerſio propoſitionum colligitur, de qua non multò pòſt dicetur, ita ex conſtantia ordinis propoſitionũ ſumitur oppoſitio, de qua primùm hic nunc dicamus.

De oppoſitione propoſitionum categoricarum, & quid ſit.

PRopoſitionum igitur categoricarum utroq; termino eodem ordine participantium, aliæ quidem contrariæ ſunt, aliæ ſubcontrariæ, aliæ contradictoriæ, aliæ uerò ſubalternæ. Contrariæ ſunt duæ propoſitiones uni-

uerſales, alia quidem affirmatiua, alia uerò negatiua, eiuſdem ſubiecti pariter & prædicati, ut omnis homo iuſtus eſt, nullus homo iuſtus eſt. Subcontrariæ uerò propoſitiones duæ particulares, altera quidem affirmatiua, altera uerò negatiua; eiuſdem ſubiecti pariter & prædicati: ut quidam homo iuſtus eſt, quidam homo iuſtus non eſt. Contradictoriæ autem propoſitiones duæ, uniuerſalis & particularis, uniuerſalis quidem affirmatiua, particularis uerò negatiua: uel uniuerſalis quidem negatiua, particularis uerò affirmatiua, eiuſdem ſubiecti pariter & prædicati, ut omnis homo iuſtus eſt, quidam homo iuſtus non eſt: uel, nullus homo iuſtus eſt, quidam homo iuſtus eſt. Subalternæ porrò ſunt propoſitiones duæ, ambæ quidem aut affirmatiuæ, aut negatiuæ: ſex ut his altera quidem uniuerſalis eſt, altera uerò particularis, eiuſdem ſubiecti pariter & prædicati, ut omnis homo iuſtus eſt, quidam homo iuſtus eſt: uel, nullus homo iuſtus eſt, quidam homo iuſtus non eſt. Oppoſitio igitur eſt, ut ex prædictis patet, duarum propoſitionum categoricarum repugnantia quædam, uel qualitate tantùm, uel quantitate tantùm, uel qualitate ſimul & quantitate. Toties enim ſibi inuicem aduerſantur dictæ categoricæ propoſitiones. Quarum quidem oppoſitio, ut ueluti oculis expoſita habeatur, figuram ex quatuor angulis conſtitutam, ſubijcere non grauabor.

Omnis

Omnis homo iustus est. — Contrariæ — Nullus homo iustus est.

Subalternæ — Contra dictoriæ — Contra dictoriæ — Subalternæ

Quidam homo iustus est. — Subcontrariæ — Quidam homo iustus non est.

De triplici propositionum materia.

SEd priusquam harum inter se oppositarum propositionum leges(quas uocant)exponamus,commonendus interim probus lector est, ipsius uidelicet propositionis triplicem esse materiam, naturalem, contingentem, & remotam. Voco autem materiam propositionum hoc loco, earum utrumq; terminum, subiectum, inquam, & prædicatum. Quidam uerò definiunt habitudinem, quæ est prædicati, ad subiectum. Naturalem igitur materiam esse dicunt, quoties prædicatum est de essentia subiecti, aut certè proprium eius, ut homo est animal, homo est risibilis. Contingentem uerò, quoties prædicatum subiecto aut adesse, aut abesse potest præter subiecti corruptionem, ut Socrates ambulat. Remotam autem, quando prædicatum ipsi subiecto nullo modo conuenire potest,

ut homo est lapis. Itaq; *sciendum quòd iuxta primam quidem habitudinem necessariæ propositiones dicuntur, quarum ut affirmationes semper ueræ sunt, ita negationes perpetuò falsæ.* Iuxta *secundam autem contingentes seu accidentariæ, quarũ proinde tam affirmationes quàm negationes incertæ sunt tum ueritatis, tum falsitatis, nisi suppositione facta, aut quod prædicatur accidens sit inseparabile.* Iuxta *tertiam uerò impoßibiles: quarum ut affirmationes quidem falsæ semper, ita negationes semper ueræ.*

De Legibus oppositarum inter se propositionum.

ERgo *ut id, quod hoc loco instituimus, commodius fieri poßit, operæpretium fuerit hasce leges per certas quasdam regulas digerere, atq; distribuere.* Itaq; *cum quatuor sint inter se oppositarum propositionũ differẽtiæ cõsentaneum erit, quatuor quoq; regulas de ipsis constituere, ut unicuique differentiæ sua respondeat regula. Prima igitur regula erit de lege & natura contrariarum, secunda de lege & natura subcontrariarum, tertia de lege & natura contradictoriarum, quarta uerò atque ultima de lege & natura subalternarum. Sed & illud obiter occurrit admonendum, non esse harum regularum ullam exactam demonstrationem hîc exigendam, ut nec in sequentibus usquam ubicunque regulæ propositæ fuerint: quippe quòd id suprà uires prorsus captumq; esset eorum, qui primis adhuc huius disciplinæ rudimentis imbuendi sunt atque formandi. Satis autem fuerit, si idoneis tantùm exemplis utcunque declarentur.* Quod *profectò si ubique obseruetur, nõ paruum ex eo (ni fallor) sentient profectum, tum auditores, tum*

etiam lectores, non modò ad eruditionem ipsam, uerum etiam ad sermonis facultatem: tum & releuabuntur interim & hi, qui docent artem, & qui eam docentur.

SEQVVNTVR REGVLAE.

Prima regula de lege & natura contrariarum.

SI duarum contrariarum una uera est, reliquam esse falsam est necesse, at id quidem conuertitur minimè. Nam possunt duæ huiusmodi propositiones simul esse falcæ, ut in materia contingenti: proinde si hæc est uera, omnis homo iustus est, falsa erit ea quæ proponit, nullus homo iustus est. Sed illud, ut dictum est, non conuertitur, Non enim si falsa est, quæ dicit, omnis homo iustus est, uera iam erit de neceßitate ea, quæ dicit, nullus homo iustus est. Fieri nanq; potest, ut utraq; sit falsa. Esto igitur disciplinæ gratia, ut aliquis homo sedeat, tunc falsa erit hæc quæ dicit, nullus homo sedet. Esto rursus, ut per idem tempus aliquis homo non sedeat, tunc hæc quoque falsa erit, quæ dicit, omnis homo sedet. Hac itaque concessa hypothesi, falsa erit hæc, omnis homo sedet, falsa itidem ea quæ dicit, nullus homo sedet. Et sunt hæ quidem per definitionem inter se contrariæ. Quapropter contrarias propositiones aliquando quidem falsas simul esse nihil probibet, esse autem simul ueras est impoßibile.

Secunda regula de lege & natura subcontrariarum.

SI duarum subcontrariarum una falsa est, reliquam ueram esse necesse est. Verùm nec id unquam recurrit.

Quandoquidem duæ ſubcontrariæ ſimul ueræ eſſe poſſunt, ut in materia contingenti. Quocirca ſi hæc falſa eſt, quidam homo eſt iuſtus), uera protinus erit ea, quæ dicit, quidam homo non eſt iuſtus. Atqui id (*ut dictũ eſt*) *non recurrit.*Nam nõ oportet, *ſi uera eſt quæ dicit, quidam homo eſt iuſtus, falſam continuò eam eſſe quæ dicit, quidam homo non eſt iuſtus.*Siquidem *utraq; uera eſſe poteſt.* Eſto *igitur, falſa ſit ea quæ dicit, nullus homo ſedet, mox iam uera erit ea quæ dicit, aliquis homo ſedet.* Similiter *autem ac per idem tempus falſa ſit ea, quæ dicit, omnis homo ſedet, iam tum uera erit hæc, quidam homo non ſedet.* Erunt *igitur iuxta datam hypotheſim ambæ ſimul ueræ, & hæc quæ dicit, quidam homo ſedet, & quæ dicit, quidam homo non ſedet, & ſunt inter ſe ſubcontrariæ. Quocirca ſubcontrarias propoſitiones ſimul quidem ueras eſſe poßibile eſt, atqui ſimul eſſe falſas, eſt impoßibile.*

Tertia regula de lege & natura contradictoriarum.

S*I duarum contradictoriarum una eſt uera, reliquã eſſe falſam eſt neceſſe: & contrà, ſi una falſa eſt, reliquam protinus ueram eſſe oportet.*Non enim *ſimul aut ueræ unquam, aut falſæ eſſe poſſunt. Quæ quidem regula, quoniam per totam artem logicam principij loco habetur, uix ullis uel exemplis eſt comprobanda.Si cui tamem hoc etiã in animo ſederit, ut exempla omnino ſubijciantur, poterit hic per ſe haud difficulter ea ex duabus ſuperioribus mutuari commodißimè.* Nam *hæc ipſa regula cum duabus illis quæ diuerſas alioqui naturas inter ſe habent, conuenit quoquo modo, partibus uidelicet hinc inde ſuis, quæ duæ ſunt,*

quarum

quarum quidem una est, quòd contradictoriæ inter se propositiones nunquàm simul ueræ esse possunt, qua certè lege contrariæ etiam tenentur. Altera uerò, quòd duæ contradictoriæ nunquàm possunt simul esse falsæ, quã legẽ profectò subeunt & subcõtrariæ. Vnde hæc etiam regula primo utiq; loco collocanda erat, ut qua niterentur reliquæ, ueluti in ædificio tectum & parietes basi & fundamento. Verumenimuero cum nunc ordinem tenere in his libuit, quem paßim in gymnasijs literarijs obseruant: id quod & in alijs quoque haud inuitè facimus, quantum quidem rei ratio ferat permittat'ue: nisi quod, quàm maximè possumus, barbariẽ ubique uitare studemus, quod et alios plerosq; facere uideo, sed multò felicius, in bonis literis iuuandis. Hæc siquidẽ ut semel introducta, causa proculdubio fuit abolitionis penè omniũ bonorum studiorũ, ita explosa demum efficiet, ut omnia illa pristino suo nitori restituantur.

Quarta regula.

SI propositionum subalternarum uniuersalis siue affirmatiua, siue negatiua uera est, uera erit & eius particularis, at non contrà. Siquidem non oportet, si uera est particularis, ueram esse & eius uniuersalem, ut si hæc uera est, omnis homo est iustus, & hæc quoque uera erit, quidam homo est iustus. Rursus, si hæc est uera, nullus homo est lapis, uera etiam erit ea quæ dicit, quidam homo non est lapis. Si uerò uniuersalis fuerit falsa, iam necesse non est eius particularem esse falsam: tametsi contrà, si particularis falsa est, necesse est uniuersalem quoq; falsam esse: ut si falsa est, quidam homo lapis est, falsa quoque erit hæc, omnis homo lapis est. Tum etiam si falsa est, quæ

dicit, quidam homo non est risibilis, falsa erit & hæc, nullus homo est risibilis.

De propositionum Aequipollentia.

E*Xigit hinc ratio ordinis, ut post oppositas inter se propositiones à nobis hactenus expositas, de earum æquipollentia protinus institutum prosequamur. Quandoquidem hæc facit, ut oppositæ alioqui propositiones, atq; inter se tum ueritate falsitate'ue, tum aut qualitate aut quantitate dissentientes, rursus his ipsis, ueritate dico & falsitate, aut qualitate etiam & quantitate conueniant, consentiantq; inuicē. Ac proinde nonnulli eam definiunt, duarum proprositionum categoricarum, formalem et necessariam consequentiam, idq; propter negationem, uel præpositam uel postpositam, uel præpositam simul & postpositam. Cuius insuper tres regulas constituunt, ex quarum prima deinde atque secunda quartam eliciunt, quæ sit ad eas perinde atq; corollarium quoddam.*

SEQVVNTVR REGVLAE.

Prima regula de Aequipollentia propositionum inter se contradictoriarum.

Q*Voties negatio præponitur signo siue uniersali, siue particulari, ipsa æquipollere facit propositiones inter se alioqui contradictorias: ut cum sint contradictoriæ hæ duæ, omnis homo iustus est, & quidam homo iustus non est, si earum uni præponas negationem, ut exempli causa uniuersali, ac dicas, non omnis homo iustus est, protinus hæ duæ, non omnis homo iustus est, & quidam homo iustus non est, ueritate inter se aut falsitate consentiunt, ac per hoc, ut regula ipsa proponit, inuicem æquipol*

æquipollent. Eodem quoq; modo si particulari præponatur negatio, nempe huic, quidam homo non est iustus, ac proinde ita dicatur, non quidam homo non est iustus. eruntq; hoc pacto simul ueræ aut falsæ, omnis homo iustus est, & non quidam homo iustus non est, quæ aliâs ueritatem inter se falsitatemq; diuidebant. Quod quidem & in altera contradictionis parte ita euenire certum est.

Vtrũ iuxta primam hanc regulam de æquipollentijs, perpetuò id ita eueniat, quod illa præscribit, vt negatio præposita signo siue vniuersali, siue particulari faciat contradictorias inter se propositiones æquipollere.

Sed hîc iam quæstio oritur, fortaßis neq; friuola adeò, neq; omnino indigna, quæ hoc loco proponatur, examinanda tamen discutiẽdaq; iudicio lectorũ, estq; huiusmodi, An hæc propositio (exempli gratia). Non omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum, iuxta præsentem regulam suæ tantùm contradictoriæ æquipolleat, quæ quidem est, Aliquis qui dicit mihi domine domine, non intrabit in regnum cœlorum: An potius suæ contrariæ, nempe huic, Nullus qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum. Siquidem hunc mihi sensum (nisi tamen fallor) ipse dominus in sacro euangelio, ut est apud Matthæum cap. 7. suis illis uerbis innuere & proferre uidetur, quibus dicit, non omnis qui dicit mihi, &c. quasi qui ita dicere uideatur, Nullus qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum, nisi idem fecerit uoluntatem patris mei. Neq; uerò id quod hîc nunc à me proponitur, & in dubium reuocatur, prorsus

exemplo caret. Nam ad eundem planè modum Aurelius Augustinus in.6. de ciuitate Dei lib. cap. 4. cõtra Varronem disputat, ostendere inibi uolens illũ de nulla deorũ natura scripsisse, cùm tamen ille dixerit libros à se scriptos de natura deorum, etsi non omni. Vnde et ita tandem idem Augustinus infert atq; concludit, Restat ergo (inquiens) ut de nulla deorum natura libros scripsiße intelligatur, neque hoc apertè dicere uoluisse, sed intelligentibus reliquisse. Vbi enim dicitur, non omnis, usitatè quidem intelligitur aliqua non. sed potest intelligi & nulla: quoniam quæ nulla est, nec omnis est, nec aliqua est. Hæc ille libr. & capit. paulò suprà citatis. Quo in loco Ludouicus Viues, uir profectò ut uariæ lectionis, ita exacti iudicij, in scholis suis in eundem locum hoc de suo addit, Non omne (inquiens) nihil affirmat, sed siue aliquid sit, modò aliquid non sit, siue nihil, non omne uerum efficitur. Sanè hæc nobis ideò hoc loco adijcere placuit, ut studiosi artium triuialium intelligant earum leges nõ esse immutabili neceßitate (ut Quintiliani uerbis utar) astrictas. Quod tamen ita esse citius in hac arte, quàm uel in Grammatica, uel Rhetorica deprehendas, quas etiam artes tres idcirco, quòd sermonum præcipuam curam agant, lacteus ille Lactantius tertio Diuinarum institutionum libro, uno nomine Logicam appellari indicat, eamq; tertiam esse philosophiæ partem dicit, cuius hæc uerba sunt, Superest illa pars tertia philosophiæ quam Logicam uocant, id est, rationalem, in qua tota Dialectia, & omnis loquendi ratio cõtinentur.

Secunda regula de Aequipollentia propositionum inter se contrariarum.

Quoties

QVoties negatio postponitur signo, præsertim universali, ipsa æquipollere facit propositiones inter se alioqui contrarias: ut quoniã cõtrariæ inter se sunt hæ duæ, omnis homo iustus est, & nullus homo iustus est, si uni earum postponas negationẽ, ut exẽpli gratia huic, omnis homo iustus est, & idcirco dixeris, omnis homo iustus non est, tum quæ prius ueritate ipsa haudquaquam conuenire poterant, utpote contrariæ, ambæ simul ueræ esse possunt. Haud aliter eueniet, si etiam num alteri negationem postponas, nempe huic, nullus homo est iustus. Aequiuallent ergo inter se, omnis homo nõ est iustus, & nullus homo est iustus. Item omnis homo iustus est, & nullus homo non est iustus. Quarum próinde si una uera est, & altera: & si falsa una, altera quoq; falsa est.

Tertia regula de Aequipollentia propositionum subalternarum.

QVoties negatio tam præponitur quàm postponitur signo siue uniuersali, siue particulari, ipsa æquipollere facit propositiones sibi inuicem subalternas: ut cum sint hæ duæ sibi subalternæ, omnis homo iustus est, & quidam homo iustus est. item et hæ duæ, nullus homo iustus est, & quidam homo iustus non est, ut pote quantitate solùm differentes: si de quolibet pari, & præponẽdo & postponendo alterutri earum negationem, ita dixeris, Nõ omnis homo nõ est iustus, & quidã homo est iustus, uel omnis homo est iustus, & non quidam homo non est iustus. Similiter, non nullus homo non est iustus, & quidam homo non est iustus. Vel, non quidam homo haudquaquam non est iustus, & nullus homo est iustus: Vbique sanè inuenies binas

binas atque binas ita constitutas propositiones, quæ inter se prius quantitate differebant, ut subalternæ, secundum eandem rursus quantitatem inter se conuenire, ac per hoc ueritate simul aut falcitate consentire.

Quarta regula.

QVoties in aliqua propositione duo signa uniuersalia negatiua ponũtur, alterũ quidem quod ad subiectum, alterum uerò quod ad prædicatũ referatur, ex his duobus id quod subiectũ respicit, cõtrario, quod uerò ipsum cõcernit prædicatum, suo æquipollet contradictorio. Huius *quidem regulæ huiusmodi dãt exẽpla.* Nihil *nihil est,* Ex *nihilo nihil fit: quorum primùm iuxta regulæ præscriptum huic æquipollet propositioni, quodlibet est aliquid. Secundum uerò huic, ex quolibet fit aliquid.* Talia *sunt & hæc, nullus homo nullũ animal est, nusquã nullum corpus est, nunquàm nihil mouetur, & his similia.* Verùm *quoniam talia apud idoneos & probatos autores aut rari usus sunt, aut certè momenti non admodũ magni, ea in præsentia missa facere consultum uidetur, & ad propositionũ conuersionem potius transire, quippe cuius maior usus in syllogismorum præsertim demonstratione habeatur.*

De propositionum conuersione.

HIs igitur, quæ talia sunt, utpote uulgaria propemodùm, posthabitis, de propositionum conuersione, quæ restat adhuc, potius dicamus, ob eam causam quæ dicta est. Hæc *autem à* Trapezuntio *hoc pacto definitur:* Conuersio *est, quoties propositionis subiectus terminus in prædicatum, & prædicatus in subiectum conuertitur.* Hanc *bifariam distingui, uel ex eo patere potest, quòd*

aut

aut in sese conuertuntur propositiones, aut in alias. Itaq; cum quatuor sint propositionum genera, iuxta quatuor uidelicet suprascriptæ figuræ angulos, ex his in se quidem conuertuntur uniuersales negatiuæ, & particulares affirmatiuæ: in alias autem, uniuersales tum affirmatiuæ, tum negatiuæ. At uerò particulares negatiuæ, nec hoc, nec illo conuertuntur modo, sed per aliam quandam conuersionis formam, quæ per contrapositionem conuersio dicitur. Ex quo iam colligere quoq; licet, triplicem esse propositionum conuersionem. Simplicem, qua in se propositiones conuertuntur. Per accidens, qua in alias. Per contrapositionem, qua in se quoq; conuertuntur quidem ipsæ, sed non nisi mutatis earum terminis, ut mox dicetur.

De conuersione simplici.

Dicimus ergo, quòd simplex quidem conuersio est, quoties, cõuertendæ propositionis subiectus terminus in prædicatum eius, in quam conuertitur, & prædicatus in subiectum transponitur, seruata utriusq; propositionis eadem tum qualitate, tum quantitate. Quo quidem conuersionis modo, duæ tantùm conuertuntur propositionum formæ, nempe uniuersalis negatiua, & particularis affirmatiua. Vniuersalis quidem negatiua: ut, si nullum iustum malum est, nullum malum iustum est. Particularis autem affirmatiua: ut, si quoddam iustum bonum est, quoddam bonum iustum est. Neq; uerò nos conturbet, quòd quædam uniuersales affirmationes, & quædam etiam particulares negationes isto modo conuerti possunt, ut in quibus id quod proprium cuiusque est, prædicatur, au quod nullo modo ei potest inesse de quo prædicatur.

Verum

Verumenimuero quia non fit illud uniuersaliter, nec ubiq; eandem uim retinet; idcirco à simplici conuersione haud temerè excluduntur, reijciunturq;. Siquidem propositionem quamlibet in se, uel in aliam conuerti, est ad eam necessariò consequi aliam, ut per quam fit conuersio.

De conuersione per accidens.

PEr *accidens autem conuersio dicitur, quoties propositionis subiectus terminus in prædicatum, & prædicatus in subiectum trãsponitur, eadem utriusq; propositionis qualitate quidem seruata, sed mutata quantitate. Sanè hoc modo duæ itidem propositionum differentiæ conuertuntur solùm, nempe uniuersalis affirmatiua, & uniuersalis negatiua, utraq; uidelicet in particularem suæ qualitatis. Vniuersalis quidem affirmatiua, ut si omne iustũ bonũ est, quoddam bonũ iustũ est. Etenim si uera est quæ dicit, omne iustum bonum est, uera est ea quæ dicit, quoddã iustum bonum est: ad quam quia sequitur per cõuersionem simplicẽ, quoddam bonum iustũ est, hæc ipsa nimirum & ad priorẽ sequetur, eritq; perindè uera. Itaq; rectè sequitur, omne iustum bonum est, ergo quoddam bonum iustum est, quod erat ostendendũ. Vniuersalis uerò negatiua, tametsi simpliciter (ut suprà dictum est) conuertitur, ipsa tamen non minus & in particularem negatiuam conuerti potest, ut si nullum iustum malum est, quoddam malum non est iustum quoniam uidelicet nullum malum iustũ est. Atq; hoc ipsum profectò est, quod per accidens conuerti dicitur, secundo scilicet loco, & per aliud: sicut simpliciter conuerti, cùm nihil aliunde petitur, aut mutatur quicquam.*

De conuersione per contrapositionem.

Conuer

Conuersio per contrapositionem est, quoties propositionis conuertendæ terminus subiectus transit in prædicatum eius, in quam uertitur, atq; interim in huius subiectum illius transit terminus prædicatus, seruata quidem utriusq; propositionis eadem & qualitate, & quantitate, sed mutatis terminis finitis in terminos infinitos. Ad hunc certè modum duæ similiter propositionum formæ conuertuntur solùm, nempe uniuersalis affirmatiua, & particularis negatiua. Vniuersalis quidem affirmatiua, ut si omne iustum bonum est, omne non bonum non est iustum. Particularis uerò negatiua, ut si quoddam album non est dulce, quoddam non dulce non est non album. Hinc illa conuersio per contrapositionem dicta est, ut sit perinde atq; per terminorum oppositionem.

IN TRACTATVM QVARTVM DE PROPOSITIONE *Hypothetica & Modali,* PRAEFATIO.

POST *Categoricam hactenus expositam, alteram dehinc propositionis partem, aggrediamur oppotet, nempe eam, quæ categoricæ è regione respondet, constituiturq;. Hæc autem est, quæ Græco quidem nomine Hypothetica dicta est, Latinè uerò conditionalem non ineptè appellaueris, quanquàm Græci nominis crebrior usus est etiam apud Latinos. Tum etiam & de Modali agendum in hoc ipso tractatu est, sed quàm*

fieri

fieri poterit breuißimè. Verùm hæc à Categorica non distinguitur, nisi fortè secūdum accidens aliquod, quo differt ab ea Categorica, quæ simpliciter quicquam inesse significat. Tamē quia plus habet fortaßis difficultatis, quàm utilitatis, ut cuius non sit admodum frequens usus in syllogismorum contextu, quamuis & in hac quoq; parte plus satis Aristoteles *occupatus fuerit: seorsim de ea, quod restare ad huc uideretur, statim post* Hypotheticam *tractare libuit, tum ut illorū consuleremus capacitati, qui rudes adhuc huius artis huc accedunt, eius iā primū præceptis initiandi, tū uerò, ut eorū occurreremus mordacitati, qui nihil nō improbare soleant, nisi quod ab ipsis proficiscitur, insulsum planè ac barbarum. Sed nunc propositum exequamur.*

De propositione Hypothetica, quid sit, & vnde dicta sit.

DE *Hypothetica quidē propositione tāetsi nullus ab* Aristotele *tractatus relictus est, id quod &* Boëthius *ingenuè libereq; fatetur, eam tamen ipse à Categorica ita distinguit in libro, quem* περὶ ἑρμηνείας *inscripsit, ut illam quidem appellet simplicem & unam, hanc autem compositam & coniunctione unam, ut quæ ex pluribus categoricis (hoc est, simplicibus) coalescat. Vnde & à quibusdam ita definitur,* Hypothetica propositio *est, quæ ex pluribus categoricis, coniunctione omnino aliqua, aut aliquo æquiualente compositis constat. Sunt qui & ita definiant,* Propositio Hypothetica *est, quæ plures habet categoricas, principales sui partes simul iunctas: ut, Si dies est, lux est. Hanc idcirco diximus Latino nomine* Conditionalem *appellari, quam tamen uerbum uerbo*

reddentes, Suppositoriam fortaßis rectius appellaremus. Nam quod græcis hypothesis est, hoc Latinis est suppositio. Verùm quia hypothesis præter cætera significata apud Græcos nonnunquam uim habet conditionis, & item causæ, ut hoc loco, placuit Latinis hominibus Conditionalem potius dici, quàm Suppositoriam, propterea quòd huiusmodi propositio sub conditione aliquid ponit, ut si hoc est, illud est: uel si hoc est, illud non est.

De tribus propositionis Hypotheticæ speciebus.

HVius autem propositionis tres esse species, inter omnes ferè conuenit huius artis professores: quas & Seuerinus Boëthius ad hūc modū colligit: Omnis (inquit) hypothetica propositio cōstituitur uel per connexionem, uel per disiunctionem. Per connexionē rursus, aut per copulationem, aut per conditionem. Per copulationē quidem, ut ea quæ copulatiua coniunctione connectitur, unde & nomen habet: ut, & dies est, & lux est. Per conditionē uerò, ut quæ coniunctione quadā partibus interposita ad consequentiam, cōditionemq; ducitur, quæ idcirco nomine peculiari Conditionalis appellatur. Per disiunctionem autē, ut in qua disiunctiua coniunctio interueniēs, ambas prædicatiuas (hoc est, categoricas) coniungit, & per hoc Disiunctiua propositio dicitur: ut, Aut dies est, aut nox est.

De qualitate propositionum Hypotheticarum.

CAeterùm quoniam omnis propositio aut uerum aut falsum significat, & quemadmodū Aristoteles docet, quicquid contingit affirmare, contingit & negare:

inquirendum & illud nunc est, quonam pacto hypotheticæ propositiones, cùm affirmationem recipiant, admittant simul & negationem. Illud certè à nonnullis dubitatur. Itaq; dicimus, quòd hypotheticæ propositiones ut affirmatiuæ sunt, quarum principalis copula nō negatur, etsi inter partes ipsas nonnunquam negatio ponitur: ut si homo est, animal est: item, si non est animal, non est homo. Ita negatiuæ dicuntur, quarū copula principalis negatur. Principalem autem copulam uoco, quæ partes simul iungit, & certam hypotheticæ propositionis speciem constituit, cuiusmodi sunt coniunctiones copulatiuæ, disiunctiuæ, & rationales, seu conditionales, tum & aliæ quædam orationis partes, illis tamen æquiualentes. Igitur cùm quis uolet ex hypotheticis affirmatiuis easdem facere negatiuas, is toti propositioni negationem præponet, quæ tamen supra copulam principalem ferri intelligatur: ut non si homo ambulat, homo mouetur: non & dies est, & lux est: non aut dies est, aut nox est. Atq; ita in his propositionibus præter contradictionem, nulla alia inuenitur oppositio, quæ à Cicerone & Boëthio repugnantia appellatur.

De quatuor Hypotheticarum propositionum differentijs.

CVm ergo affirmatio & negatio in his propositionibus non secundùm partes sumantur, uidendum etiamnum est, quot modis partes ipsas uariari contingat penes affirmationem & negationem. Vnde & tot earum differentiæ constituendæ sunt. Itaque constant hypotheticæ aut ex duabus affirmatiuis, ut si cœlum rotundum est, cœlum est uolubile: aut ex duabus negatiuis, ut si cœlum rotundum

rotundum non est, cœlum non est uolubile: aut ex affirmatiua & negatiua, ut si cœlum quadratum est, cœlum uolubile non est, aut ex negatiua & affirmatiua, ut si cœlum rotundum non est, cœlum stabile est. Quatuor igitur sunt *istarum propositionum differentiæ, secundum partium uariationem penes affirmationem & negationem: & ut in conditionalibus id iam monstratum est, ita & in copulatiuis & disiunctiuis sese habet, quod dictum est.*

Breuis de hisce propositionibus admonitio.

SEd prius quàm hinc iam de ueritate & falsitate harum propositionum agamus, illud tantum præmonendum duximus, quòd ex his singulæ duas habent partes: unam, quæ coniunctionem ipsas coniungentem (quam principalem copulam iuniores uocant) præcedit: alteram, quæ coniunctionem ipsam subsequitur. Atq; *ex his rursus interdum prior pars uera est, sequens falsa, interdum contrà.* Nonnunquam *etiam ambæ aut ueræ, aut falsæ.* Præter *hæc autem & in conditionalibus ipsis hoc amplius præponendum subit, quod ex illis duabus partibus, ea quidem quæ prior est, & coniunctioni si proximè præponitur,* Antecedens *dicitur: quæ uerò priorem deinde partem subsequitur, ac posterior proinde pars est,* Consequens *appellatur.*

De ueritate & falsitate Conditionalis.

ITaq; breuiter nunc repetamus harum propositionum definitiones, simulq; ostendamus quemadmodum sese habeant singulæ secundum ueritatem, falsitatemq;. Conditionalem *igitur propositionem esse dicimus: quæ ex duabus constat categoricis,* Si, *coniunctione simul iunctis:*

ut si Socrates ambulat, Socrates mouetur. Cōditionalium autem quoniam alia quidem affirmatiua est, alia negatiua: affirmatiua quidem uera esse cognoscitur, si oppositū cōsequentis antecedenti repugnat: falsa autē, si non repugnat. Ergo uera quidem est, quæ dicit, si homo est, animal est, quandoquidem huius oppositum quod est, non est animal, ei planè repugnat quod dicit, homo est: falsa autem hæc, si homo est, albū est. Nam non album esse, haudquaquā ei repugnat quod est, hominem esse. At uerò si negatiua fuerit, uera'ne an falsa sit, ex affirmatiua facilè deprehenditur negatione remota: id quod & in copulatiua & in disiunctiua, cùm negatiuæ sunt, ita quoque euenire certum est. Quocirca uera hæc esse iudicatur, quæ ita proponitur, non si homo est, quadrupes est: quoniam eius affirmatiua falsa est. Sunt tamen qui aliter harū propositionū ueritatem & falsitatem discutiant: sed nos Trapezuntium in hoc sequi maluimus. Verùm quia tota huiuscemodi propositionum uis in consequentia, atq; conditione consistat, ijdem hoc addunt amplius, atq; idcirco, ut omnem conditionalem uerā neceßariam eße dicunt, ita falsam impoßibilem. Itaq; uera simul & necessaria hæc est, quæ dicit. Si dies est, lux est: siquidem diem eße non contingit, nisi lux sit. Nec minus si ita proponas, Si uolat quispiā, alas habet: atqui hæc quæ dicit, Si dies est, terra mouetur, ut falsa est, ita & impoßibilis: quando non ideo terra mouetur unquā quòd dies sit, aut si dies est: sed est alia tum ratio, tum causa, cur terræ motus fiat, quemadmodum in Physicis id proditur.

De veritate aut falcitate propositionis Copulatiuæ.

Copula

Copulatiua propositio est, quæ ex duabus pluribus'ue categoricis constat, copulatiua coniunctione, aut æquiualente aliquo simul iunctis, ut Socrates ambulat, & Plato disputat. Copulatiua uera quidem est, cùm utraq; pars uera est: falsa autem, cùm uel alterutra pars falsa est. Cæterùm in definitione copulatiuæ, particula quæ erat, aut æquiualente aliquo, innuit plerasq; haberi copulatiuas propositiones, in quibus tamen non copulatiua coniunctio partes connectit, sed aduerbium aut temporis, aut loci, aut similitudinis. Vnde & tales propositiones ab his aduerbijs nomina sæpenumero sortiuntur, ut aliæ quidem temporales, aliæ locales, aliæ uerò similitudinis propositiones dicantur: quas tamen sub copulatiua cõprehendere licet, quemadmodum sub eadẽ quidẽ etiã comprehendi putant propositionem rationalem: ut, Quia sol lucet, dies est: quam proinde ita explicant, Sol lucet, & ideo dies est. Alij autem sub conditionali eam comprehendere malunt, propter uim consequentiæ, quæ eadem est in utraq;.

De ueritate et falsitate disiunctiuæ propositionis.

Disiunctiua propositio est, quæ ex duabus pluribus'ue constat categoricis, coniunctione disiũctiua simul iunctis, ut Socrates ambulat, uel plato disputat: quam ueram quidem iuniores esse dicunt, si alterutra tantummodo pars uera fuerit: falsam autem, si pars utraque fuerit falsa. Et ad hunc quidem modum de Disiunctiua propositione loquuntur hi maximè, qui hac tempestate dialecticam docent: cum tamen Bẽthius, & ante hunc M. Cicero aliam huius propositionis significationem

esse tradant, atq; eam esse dicant, quæ ex repugnantibus inter se categoricis constituta sit: cuius proinde posita pars una interimit alteram, & interempta una, alteram ponit: ut, Aut dies est, aut nox est.

De propositione Modali, sed prius quid sit Modus, à quo dicta videtur huiusmodi propositio.

Sequitur propositio Modalis, quæ ut nomine ipso patet, à modo dicta est. Porrò modus à quibusdam definitur adiacens rei determinatio. Quæ modi definitio hunc præ se ferre uidetur intellectum. Modus (ut hoc loco accipitur) dictio est adiectitia, quæ rem quampiã determinat. Rem, inquam, hoc est, uocẽ quæ rei alicuius significatiua est. Verbũ autem determinat, positum est, ut sit idẽ quod explanat, aut certè distinguit, quod nimirum faciunt tam aduerbia ipsa, quàm nomina adiectiua. Nam ut Priscianus ait, hoc est aduerbium uerbis, quod adiectiua nomina appellatiuis nominibus adiuncta: ut cùm dico, prudens homo, hominem quidẽ aliquẽ designo, non tamen quemlibet, sed eum qui prudentia præditus est. Sic etiam cùm dico, prudenter agit, agere quidem aliquem innuo, at cùm hoc simul explano atq; distinguo, agere uidelicet, non utcunque, sed prudenter. Itaq́; modus hoc loco nihil aliud est, quàm aut adiectiuum nomen, aut aduerbium. Itaq́; & hîc nunc prius quàm ad reliqua pergamus, operæpretium fortaßis fuerit adijcere ex Diomede grammatico, quòd Scaurus uetus autor ipsum aduerbium non alio pacto (quàm nos paulò supra modum) definiat. Aduerbium est (inquit) modus rei adiectiuus, ipsam pronuntiatione definiens,

hoc

hoc est, terminans, ueluti rectè, diligenter, optimè.

Qui modi propriè modales efficiant.

CAeterùm cùm aduerbium ipsum uerbũ determinat, id facit aliquoties quidẽ ratione rei, hoc est, significati ipsius uerbi, quod per eius participium explicatur. Aliquando ratione temporis, quod uerbũ cõsignificat. Aliquoties ratione modi uerbi, quo scilicet uaria in nobis designatur affectio, prout animus noster nunc ad hoc, nunc ad illud se inclinat, quam Græci próinde multò significantius ἔγκλισιν*, id est, inclinationem, nos modũ appellamus, ut cũ optamus quippiã, aut aliquẽ hortamur. Aliquoties uerò ratione compositionis uerbi, quæ quidem in ipso uerbo intelligitur, quatenus uerbum substantiuum intra se includit: de quo ita Aristoteles in principio ferè eius operis, quod* περὶ ἑρμηνείας*, id est, de interpretatione inscribitur: Nã si ipsum (inquit) est uerbum purũ dixeris, nihil quidẽ est: significat autem compositionẽ quandam, quam sine cõpositis, hoc est, extremis, non est intelligere. Quo fit, ut ex hac multiplici aduerbij determinatione, multiplices quoque modi, colligantur. Attamen ex omnibus his nulli tales sunt, qui modales propositiones efficere constituereq; poßint præter quatuor, siue aduerbialiter eos, siue nominaliter expreßeris, qui sunt poßibile, impoßibile, contingens, & necessariũ. Nam cùm dicit quispiã. Plato grauiter disputat, aut homo albus currit, modus quidem in utraq; propositione ponitur, neutra tamen ex ipsis modalis dici debet: quoniam non tota utriusq; propositionis compositio determinata est, sed pars tantùm altera, unius quidem subiectum, alterius uerò prædicatum. Quare quicunq; modi*

partem propositionis aliquam, non totā eius cōpositionem determinant, nullo pacto eiusmodi censeri debēt, ut ab his modales propositiones dicantur. Sed neq; uerum neq; falsum, tales habētur modi, licet ipsarum propositionū compositionem determinent: quoniam in his propositionibus, quæ modis illis determinantur, oppositio & æquipollētia haud aliter sumuntur, quàm in his quæ simpliciter inesse significant, uel ideo fortaßis, quòd communes omnium propositionū affectiones siue paßiones sint. Omnis quippe propositio aut uera, aut falsa esse perhibetur.

Quid sit propositio Modalis, & quomodo secundum quosdam diuidatur.

Modalis igitur propositio est, quæ modo ex his quatuor aliquo determinatur, cuiusmodi sunt poßibile, impoßibile, contingens, & necessarium. Sanè hanc ipsam quæ iam definita est, Modalem compositā quidam appellant, quam & ita definiunt, ut sit, cuius dictum aliquo modorum determinatur; dictum quidem intelligentes id quod ex casu accusatiuo & uerbo infinito cōstructum est, quale est cùm dico, Socratem currere. Cùm igitur dictum tale determinatur, huiusmodi propositio Modalis composita appellatur, ut cuius alterum extremorum est dictum, alterum, modus ex his aliquis, qui dicti sunt: ut, Socratem currere est poßibile. Idem huic quasi ex aduerso aliam ponunt modalem, quam diuisam appellant, & ita definiunt: Modalis diuisa est, cuius copula modo aliquo determinatur: ut, sedentem poßibile est ambulare, quales etiamnum propositiones simpliciter & propriè modales esse dicunt, illas autem non simpliciter, sed compositas. Verùm non ita

Ariſtoteles & Boëthius, quorum uterq; de his propoſitionibus, hoc eſt, compoſitis, ſi tamē ita appellare libet, & grauiter & ſubtiliter ſuum inſtituit tractatum, de quibus etiam nos hoc ipſo tractatu agemus, ut qui Ariſtotelem potius & Boëthium, autores haud dubiè grauiſsimos imitari uolumus, quàm leuiuſculos & clamoſos ſophiſtas.

Quæ ſit horum quatuor modorum ad ſigna tum vniuerſalia, tum particularia proportio, ſiue conuenientia.

SEd ut harum deinceps propoſitionum inueſtigemus qualitatem ſimul, & quantitatem, undè & earum deinde oppoſitio intelligi poſsit, ſcire operæ pretium eſt, hos quatuor modos ſæpe dictos, magnam cum ſignis tum uniuerſalibus, tum particularibus habere conuenientiam, affinitatemq;: ut exempli gratia, neceſſe, cum ſigno uniuerſali affirmatiuo: impoſsibile, cum ſigno uniuerſali negatiuo: porrò poſsibile & contingens (qui duo modi hac in parte pro eodem paſsim accipiuntur) cum ſignis particularibus affirmatiuis. Vnde ut ſigna illa aliarum huius generis propoſitionum, ſubiecta tantùm determinant, ita hi quatuor modi totam iſtiuſmodi propoſitionum cōpoſitionem, quæ (ut iam ſuprà dictum eſt) dicti nomine intelligitur.

De qualitate ſimul, & quantitate modalium propoſitionum.

EX his igitur, et ſi facilè iam quiuis uideatur intelligere poſſe, unde in his propoſitionibus tum qualitas, tum quantitas ſumenda ſit, tamen haud ſuperuacuum erit, interim & illud admonere, quòd in modalibus, tum affirmatio, tum negatio ſecundum modum ſumenda eſt,

quemadmodum in his, quæ sine modo proferuntur, atq; inesse simpliciter significant, secundùm uerbum, hoc est, copulam uerbalem: id quod & his penè uerbis (ita ut solet omnia) grauißimè secundum Aristotelis rationem Boëthius annotauit. Quemadmodum enim (inquit) in his quæ præter modum quicquam esse uel non esse proponunt, esse quidem & non esse appositiones quædam (id est prædicationes) sunt: res uerò est quæ subijcitur: ut in eo quod dicitur, homo est, uel homo non est, homo quidem quatenus rem significat, subiectum est, oppositiones autem & prædicationes sunt EST & NON EST. *ita quoq; in his quæ secundùm modum aliquem dicuntur, esse quidem subiectum est, ueluti res quædam: modus autẽ, qui de ipso esse prædicatur. Nam cùm dicimus, hodie pluuiam esse est poßibile: esse quidem iam subiecimus, poßibile autem prædicauimus. Sicut igitur in illis, quæ præter modum dicuntur, uerbum totam uim prædicationis habet, ita in his quæ cum modo proferuntur, ipse modus. Et per hoc ut negatio in illis ad uerbum fertur, ita in his ad modum ferenda est. Sed hinc ad earum transeamus oppositionem.*

De oppositione propositionum modalium.

O*pponuntur autem & hæ quidem inter se quatuor modis. Siquidem aut contrariæ inter se sunt, aut subcontrariæ, aut contradictoriæ, aut subalternæ. Enimuerò ut harum oppositionem planius quisq; discernere queat, conuenientius erit hoc pacto eas disponere, ut modus ipse subiecti, uerbum autem siue dictum (quod uocatur) prædicatè locum interim teneat, tametsi perinde est, hoc uel illo*

illo ordine disponantur. Contrariæ igitur sunt, ut necesse est hominem spirare, necesse est hominem non spirare. Subcontrariæ, ut poßibile est hominem spirare, poßibile est hominem non spirare Contradictoriæ uerò, ut necesse est hominem spirare, non necesse est hominem spirare. Subalternæ uerò, ut necesse est hominem spirare, non necesse est hominẽ non spirare. Quæ omnia ut digesta sunt, ita sese habere subscripta figura monstrat luculentißimè, licet modis in ipsis propositionibus ubique ferè uariatis, idq; haud temerè: quippe iuxta signorum respondentiam: cum tamen, libeat, ex eisdem ubiq; modis eas describere poßis, suo uidelicet quanq; loco.

SEQVITVR FIGVRA.

Necesse est hominem spirare

Contrariæ

Impoßibile est hominem spirare

Subalternæ

Contra dictoriæ

Contra dictoriæ

Subalternæ

Poßibile est hominem spirare

Subcontrariæ

Poßibile est hominẽ non spirare

De con

De consequentijs siue æquipollentijs propositionum modalium.

HInc iam ad consequentias, siue (ut iuniores dicunt) æquipollentias harum propositionum transeamus. Ad quas quidem intelligendas, duæ regulæ ab Iacobo Fabro Stapul. traditæ, plurimum nobis adiumenti præstare poterunt, si eas animo perpendamus, simulq; memoriæ commendemus, quas proinde hoc loco adijcere placuit. Ad idem quoq; haud dubiè faciet subiecta figura, quatuor angulis per binas diametros descripta, appositis insuper quatuor ad hunc usum inuentis uocabulis, unicuique angulo singulis, quæ ob id ipsum artis uocabula haud iniuria dici possunt. Quibus tum ita dispositis, scire licet omnes uniuscuiusque anguli propositiones inter se æquipollere, ac per hoc consequi sese. Cæterùm ut nihil quod ad hanc rem attinet, non intelligatur planè, horum quatuor uocabulorum ars etiamnum aperienda est. Sciendum itaq; quòd per a uocalem intelligere debemus, negationem in his propositionibus, neq; ad dictum, neque ad modum ferendam esse. Et ut per e ad dictum tantum, ita per i solùm ferenda est ad modum: per u uerò ad utrunque. Sed nunc tandem ad ipsas regulas ueniamus. Quarum prima est, Si est aliqua propositio poßibilis, eadem est contingens, atque eadem non est impoßibilis, & eius contradictoria non est neceßaria. Secunda, Si non est aliqua propositio poßibilis, eadem non est contingens, eadem autem est impoßibilis, & eius contradictoria est neceßaria. Postremò autem exempla sumantur ex his propositionibus, quarum dicta æquiualent propositionibus

nibus uel singularibus, uel communibus, hoc est, quarum subiecti termini sunt aut singulares, aut communes. Verùm quoties ex communibus terminis huiusmodi constiterint propositiones, tunc si tres præcedentes, ut pote de poßibili, contingenti, & impoßibili, fuerint uniuersales, quarta de necessario erit particularis: at contrà, si præcedentes tres fuerint particulares, aut certè indefinitæ, quarta erit uniuersalis: atq; id quidem est, quod ambæ innuunt regulæ, cùm in utraq; dicitur, & eius contradictoria est, uel non est necessaria.

∴

Sequitur figura ex propositionibus singularibus.

Pur	*Socratem non currere non est poßibile.*		*Socratē currere non est poßibile.*	I
pu	*Socratem non currere nō est cōtingens.*	Cōtra	*Socratē currere non est contingens.*	li
re	*Socratē nō currere est impoßibile.*	riæ	*Socratē currere est impoßibile.*	a
a	*Socratem currere est necesse*		*Socratē nō currere est necesse*	ce

Subalternæ — *Contra dictoriæ* — *Contra dictoriæ* — *Subalternæ*

A	*Socratem currere est poßibile.*		*Socratē non currere est poßibile.*	E
ma	*Socratē currere est contingens.*	Subcō	*Socratē non currere est contingens.*	den
bi	*Socratē currere nō est impoßibile.*	trariæ	*Socratem nō currere nō est impoßibile.*	tu
mus	*Socratem non currere non est necesse.*		*Socratē currere non est necesse.*	li

Sequi

Sequitur figura ex propoſitionibus communibus.

Pur	*Oēm hoīem nō currere non eſt poßibile:*		*Oēm hoīem currere non eſt poßibile.*	I
pu	*Oēm hoīem nō currere non eſt cōtingens.*	Cōtra	*Oēm hoīem currere nō eſt contingens.*	li
re	*Oēm hoīem nō currere eſt impoßibile.*	riæ	*Oēm hoīem currere eſt impoßibile.*	a
a	*Quendā hominē currere eſt neceſſe.*		*Aliquem hominē nō currere eſt neceſſe.*	ce

Subalternæ — *Contra dictoriæ* — *Contra dictoriæ* — *Subalternæ*

A	*Oēm hominē currere eſt poßibile.*		*Oēm hoīem non currere eſt poßibile.*	E
ma	*Oēm hoīem currere eſt contingens.*	Subcō	*Oēm hoīem non currere eſt cōtingēs.*	den
bi	*Oēm hoīem currere non eſt impoßibile.*	trariæ	*Oēm hoīem nō currere nō eſt ĩpoßibile.*	tu
mus	*Aliquē hoīem non currere non eſt neceſſe.*		*Quēdam hoīem currere nō eſt neceſſe.*	li

De con

De Conuersione modalium.

SEd & de conuersione harũ propositionum iuxta seruatum prius ordinem dicendum deinceps. In quo quidem paulò liberius expatiari liceat propter eos qui hac in parte omnes eiusdem ordinis propositiones, ut æquipollere inter se ubiq;, ita & conuerti dicunt, idipsum rectè'ne an perperam, ipsi uiderint: nos uerò Aristotelem in primis ipsum, & post hunc Boëthiũ, & post utrunq; Iacobũ Fabrum Stapul. sequentes, non per omnia id ita se habere uel exẽplis idoneis ostẽdemus. Insuper autẽ & illud nunc etiã mirari subit, quòd pleriq; in re planè perspicua, uel acta omnino agunt, ut in prouerbio est, uel certè nimia interdũ prolixitate usq; adeò laborant, ut eandẽ rem nõ modò luce sua priuent, sed et obscuriorẽ relinquãt, quàm inuenerint. Contrà uerò, in re quæ expositione aliqua indiget, uel tempus in ea prorsus malè collocant, uel ita rem illã oculis (ut uidetur) conniuentibus prætereunt, non tam negligere, quàm ignorare uideantur. Quid enim refert dicere, omnes propositiones in suo ordine æquipollere inter se, & conuerti perinde, cũ tamen eæ propositiones, quæ impoßibili sunt, id nequaquã admittãt, uidelicet ut cõuertantur? Nam cũ uera sit quæ dicit, omnẽ substãtiã esse hominẽ est impoßibile: falsa tamen erit hæc, quendam hominẽ esse substantiam est impoßibile. Quocirca nec Aristoteles ipse de modaliũ conuersione tractans, meminit usquã de propositione impoßibili. Quod profectò & Iacobus Faber Stapulensis animaduertens, tales regulas de huiusmodi propositionũ cõuersione posuit: Si cõuersa, inquit impoßibilis est, non oportet conuertentẽ eius esse impoßibilem.

Item,

Item si conuersa fuerit poßibilis, contingens, aut necessaria, & eius conuertens poßibilis, contingens, aut necessaria erit. Vnde rectè fit conuersio in ea quæ de poßibili aut contingenti existit si dicamus omnem hominem esse album, est poßibile, siue contingens, ergo quoddam album esse hominem est poßibile, siue contingens. Et *in ea similiter id accidet, quæ est de necessario, ut omnem hominẽ esse mortalem est neceße, ergo quoddam mortale esse hominem est necesse. Quod quidem & in alijs quoq; generibus propositionum ita ueniet secundũ duplicis conuersionis regulas suprà positas. Atq; hoc ipsum est, quod & Aristoteles ad hunc modum proponit, ubi de istarũ propositionũ conuersione agit: Eodẽ aũt modo (inquit) & de necessarijs propositionibus se habet, & in cõtingentibus, quomodo in his, quæ absolutè dicuntur, hoc est, simpliciter inesse significant.*

Quot modis contingens dicatur.

QVoniam autẽ cõtingens quod dicitur, eandẽ ubiq; in his propositionibus cum poßibili significationẽ habere constat, haud abs re fuerit, antequã huic tractatui finẽ imponamus, eius nominis multiplicẽ significationẽ breuiter exponere. Itaq; *sciẽdũ, quòd cõtingẽs tribus dicitur modis.* Dicitur *nãq; cõtingẽs & quod necessariũ est, & quod nõ necessarium, & quod poßibile est.* Primo *igitur modo cõtingens & necessarium idẽ sunt. Secũdo contingens & non necessarium.* Tertio *contingens & poßibile. Rursus autem contingens, quod secundo modo dictum est, deducitur deinde in contingens ut plurimum, siue quod frequẽtius est, & contingens rarum, & incontingens utrumlibet. Contingens ut plurimum est, quod*

in alteram partem plus uergit, ut hominem in senectute canescere. Nam id quidem frequenter accidit: potest tamen etiam non canescere iam senex quispiam factus. Vnde & contingens natum idem appellatur. Contingens rarum est, ut fodientem reperire thesaurum. Id enim si aliquando contingat, rarissimum tamen est. Contingens uerò utrumlibet, quod & indifferens dicitur, id est, cùm dicimus sedere quẽpiam aut uigilare, quod proinde ita definitur, Vtrumlibet est cuius indiscretus euentus est, hoc est, quod æqualiter euenire, uel non euenire potest. Et de modalibus quidem hactenus.

IN TRACTATVM QVINTVM DE SYLLOgismo categorico, *Præfatio.*

SVPEREST *ut ad eam tãdẽ perueniamus huius artis partem, in qua tota uis artis sita est, nempe inueniendi & iudicandi. Nam si dialectica (ut à M. Cicerone non tam eleganter breuiter'que, quàm grauiter & uerè definitur) diligens disserendi ratio est, fieri profectò non potest, ut ab inuentione ipsa sit separata. Siquidem disserere (hoc est, disputare) diligenter nemo poterit unquam de re quapiam, nisi inuentis à se prius argumentis, quibus disputatio ipsa fulciatur, procedatq; legitimè. Rursus autem & ob id ipsum à iudicio abesse nequit, quo is qui disserit, perpendat examinet'que*

tum

tum iuuentum nuper argumentum, tũ ipsius disputationis instrumentum, nempe argumentationem: quod certè nisi ritè formatum fuerit, parum aptum idoneum'ue ad disputandum adhibebitur. Porrò pars illa quæ de inuẽtione tractat, topicè Græcè, Latinè localis dici potest. Ea uerò pars, quæ in iudicando posita est, & quasdam discernendi regulas subministrat, analytice à Græcis dicitur, à nostris resolutoria. Huius rursus duplex ab Aristotele partitio traditur. Siquidem ea pars, quæ de propositionum iunctura considerat, & formam dũtaxat syllogismi molitur, docens interim præmißis, quas uocant, ritè dispositis, necessariò ex his conclusionem sequi, prior analytice dicitur: quæ uerò de ipsis inuentis iudicium fert, hoc est, ostendit utrum quæ inuenta sunt, conueniant nec'ne rei in disputatione propositæ, posterior analytice nuncupatur: quod nimirum tribus fit modis: quippe hæc ipsa uel de necessarijs iudicat, & Demonstratio appellatur: uel de uerisimilibus, & probabilibus, & peculiari nomine Dialectice dicitur: uel de falsis & cauillatorijs, & Sophistica nuncupatur. De quibus omnibus singulatim per ordinem deinceps tractabitur, & primò quidem de Syllogismo formaq; argumentationis, cuius etiam præter syllogismum aliæ tres traduntur species, Enthymema, Inductio, Exemplum, quæ tamen ad syllogismum ipsum, ueluti ad quandam mensuram reduci solent. Quoniam autem omnis argumentatio omnisq; syllogismus propositionibus struitur, atq; hæ terminis perficiuntur, à propositionibus & terminis hunc tractatum inchoandum esse statuimus, idq; etiam non absq; exemplo.

De Propositione, materiali syllogismi principio.

PRopositio igitur est oratio affirmatiua uel negatiua alicuius de aliquo: hoc est, oratio in qua aliquid de aliquo aut affirmatur, aut negatur. Cuiusmodi sanè sunt propositiones in primis categoricæ, quarum quidem hæc uniuersalis est, hæc particularis, illa uerò indefinita. Vniuersalis quidẽ, quæ aut omni, aut nulli inesse quippiam significat. Particularis uerò, quæ alicui, aut alicui non, aut nõ omni. Indefinita uerò, quæ inesse quidẽ, uel nõ, inesse significat, sed absq; uniuersalitatis particularitatis'ue nota.

De terminis.

TErminos hac in parte Aristoteles primùm definit, in quos propositio resoluitur, ut prædicatum, & de quo ipsum dicitur, quod proinde subiectum propositionis appellatur: ut huius propositionis, omnis homo est animal, termini sunt, homo atq; animal, idcirco quòd in eos principaliter ipsa resoluatur. Et termini quidẽ dicti sunt, ueluti in agro limites. nam ut his ager finitus designatur, ita terminis propositio (ut dictum est) perficitur. Cuiusmodi sunt simplices in primis, & significatiuæ uoces, inter quas præcipuè habentur nomen & uerbum. Itaque in has propositio rectè resoluitur. ut ex quibus cõposita est. Fieri enim non potest, ut alterius resolutio procedat, ut pote in literas, aut in syllabas, quoniam hæ, ut alibi dictum est, significatiuæ non sunt.

De syllogismorum principijs regulatiuis.

CAeterùm, ut ad rectam syllogismorũ formationẽ connexionemq; nosse oportet, quid propositio, quid

Item

item termini, quæ ipsius syllogismi materialia principia sunt, ita quoq; scire operæprecium est, quid sit omni aut nulli inesse, siue in toto esse, & non esse, quæ regulatiua principia syllogismi à quibusdam appellantur. Definitur igitur ab Aristotele *in toto esse, siue de omni prædicari, quoties nihil est sumere subiecti, de quo non dicatur prædicatum, ut cùm ita proponitur, omnis homo est animal, ipsius hominis nihil inueniri potest, de quo non dicatur animal. Ergo quia de omni homine animal prædicatur, & de* Socrate *&* Platone, *imò uerò & de quolibet particulari homine prædicari potest. Ab eodem item definitur in toto non esse, siue de nullo prædicari, quoties nihil est sumere subiecti de quo dicatur prædicatum, hoc est, à quo prædicatum non remoueatur: ut in hac propositione, nullus homo est lapis, quia de omni homine negatur lapis, & de Socrate &* Platone, *& de alijs item omnibus particularibus hominibus negatur. Sanè sciẽdũ, quòd in toto esse, & dici de omni, uersa uice se habent. Nã si quid de omni aliquo prædicatur, id de quo illud prædicatur, in toto eo est quod prædicatur, ut de omni homine animal, In toto ergo animali homo est, ueluti pars quædam intra suũ totũ latẽs quodãmodo. Hactenus de principijs syllogismi, tam materialibus, quã regulatiuis: nunc ad syllogismũ ipsum transeamus.*

De syllogismo quid sit.

SYllogismus est oratio, in qua quibusdam positis, aliud quiddã ab his, quæ posita sunt, ex necessitate accidit, eò quòd hæc sunt. Sanè hoc pacto ab Aristotele ipso definitur syllogismus, cuius definitioni Boëthius *adijcit particulã, & cõcessis, ut sit quasi explanatio eius, quod Aristoteles*

teles dicit, positis, id quod cōiunctio, &, innuere uidetur, quæ expositiua interdum coniūctio habetur. Bēthius *igitur uolēs* Aristotelis *definitionē quodammodo explanare, syllogismum ita definit,* Syllogismus *est oratio, in qua quibusdā positis & concessis, aliud quiddā præter ea quæ posita & concessa sunt, necessariò euenit, propter ea quæ posita & concessa sunt.* Porrò *per hoc quod ab utroq; dicitur, aliud quiddā, ex necessitate accidit: ab his quæ posita sunt & concessa, significatur nobis, planè eos non esse syllogismos, qui ab aliquibus fiunt, hoc modo,* Quicquid *est homo, homo est: homo autē est homo, igitur homo est homo.* Item, *omne animal est substantia, & omnis homo est animal, ergo omne animal est substantia.* Huiusmodi *sanè syllogismi ridiculi prorsus sunt ob id quòd in his conclusio non sit aliud à præmissis.* Adiectū *prætereà est & illud non temere, eò quòd hæc sunt ꝑpter eos, qui plerunq; syllogismos faciunt, in quibus aut minus, aut plus, aut aliud quippiam propositum est, quàm proponi debuerat.*

De multiplici syllogismorum differentia.

SYllogismorū *autē alius categoricus est, alius hypotheticus.* Et *categoricus quidē est, cuius utraq; sumptarū propositionum, pariter conclusio categorica est.* Hypotheticus *uerò, cuius uel altera tantum, aut conclusio hypothetica est.* At *de hoc posteà proprio quodam tractatu.* Rursus *categoricorū syllogismorū alius cōmunis est, alius qui expositorius dicitur.* Communis *quidē est, cuius mediū q̄d dicitur, est terminus cōmunis.* Expositorius *uerò, cuius medius terminus est singularis, hoc nomine fortaßis dictus, quòd per ipsum quasi expositio designatioq; fiat propo=*

ſitionum ad demonſtrationẽ ſumptarum. Ex *categoricis item, & his quidem qui cõmunes dicti ſunt, alij ſunt perfecti, alij imperfecti. Perfectus quidem ſyllogiſmus is dicitur, qui nullius alterius indiget, præter ea quæ poſita ſunt, ut appareat neceſſarium, hoc eſt, ut concluſio ex neceßitate ſequatur. Imperfectus uerò qui aut unius, aut plurium indiget ad hoc, ut neceſſariũ appareat ex his quæ poſita ſunt: unius quidẽ, uerbi cauſa, aut cõuerſionis tãtũ, aut præmiſſarũ trãſpoſitiõis, aut reductionis ad impoßibile. Pluriũ uerò, cũ ex his tribus perficiendi ſyllogiſmi inſtrumentis duo neceſſariò requirũtur. Id autem quonam fiat pacto, poſteà, ubi de modis ſyllogiſticis tractabitur, perſpicuum euadet.*

Ex quibus & quot propoſitionibus ſyllogiſmus conſtet, & de terminorum ſecundum propoſitionem differentia, tum de triplici figurarum diſtinctione.

O*Mnis porrò ſyllogiſmus, ut ex tribus terminis, ita ex tribus quoq; cõſtat propoſitionibus. Quarũ qdẽ prima, maior propoſitio, ſecunda minor, tertia concluſio appellatur. Maior itẽ & minor communi nomine præmiſſæ quoq; dicuntur. Cæterũ ex tribus terminis neutiquã tres propoſitiones fieri poſſunt, imò ne duæ quidẽ, niſi ſinguli bis ſumantur. Ex his igitur, qui bis ſumitur ante concluſionem, ipſam non ingrediens, mediũ dicitur, ut per quẽ extrema in concluſione connectuntur. Aliorum autẽ alter maior extremitas, alter minor extremitas. Et maior quidẽ extremitas is terminus eſt, qui in maiori propoſitione cũ medio ſumptus, in concluſione de minori extremitate prædicatur. Minor uerò, qui in minore propoſitione cum medio ſum-*

ptus, maiori extremitati in conclusione subijcitur. Atq; id quidem ita se habet in his syllogismis siue modis, qui directim cõcludere dignoscũtur, quos & ab Aristotele accepimus numero quatuordecim: quibus quinq; indirectim cõcludẽtes Boëthius autumat uel à Theophrasto, uel ab Eudemo adiectos, atq; ita in summa esse decẽ & nouẽ modos. Vt ergo definitiones illorum terminorũ omnibus illis modis ex æquo conueniant, dicamus maiorẽ quidem extremitatẽ eũ esse terminũ, qui cũ medio in maiori sumitur propositione: minorẽ uerò, qui in minore. Cæterũ is terminus qui bis sumitur ante cõclusionem, & mediũ uocatur, siquidẽ subijcitur in una sumptarum propositionũ, & in altera prædicatur, primam facit figuram: si in utraq; prædicatur, secundam: sin uerò in utraque subijcitur, tertiam.

Quid sit figura, & quot vnaquæq; figura modos sub se contineat.

QVòd uerò tres sint syllogismorũ figuræ, triũ dispositio terminorum paulò antè facta planè indicare potest. Vnde & ita figura à nonnullis definitur: Figura est triũ terminorum secundum debitam subiectionem prædicationem'que ordinata dispositio. Horum autem unaquæque plures & hos quidem certos sub se modos habet, ita ut modi ipsi sub figuris sint, périnde atq; species sub suis generibus. Habet igitur prima figura sub se, autore Aristotele, modos quatuor, secunda item quatuor, tertia uerò sex. Sed ut paulò suprà meminimus, quatuor illis primæ figuræ modis, adiecti sunt alij quinque, ut essent illius figuræ nouem modi. In summa igitur modi sunt (ut dictum est) undeuiginti, ex quibus omnibus

priores quatuor primæ figuræ modi, perfectos nobis subministrant syllogismos, reliqui omnes imperfectos.

Quid sit modus:& de quibusdam regulis.

HInc iam ad modos ipsos paulatim ueniendum est, Vnde etiam quid sit modus definiendum prius, tum uerò & certæ quædam regulæ subijciendæ, quippe quæ modis omnibus generatim inseruire dignoscantur. itaqúe modum hoc pacto definiunt quidam: Modus est ordinatio duarum propositionum in debita qualitate & quantitate. Potest quidem & ita definiri,& fortaßis rectius: Modus est, tum sumptarum propositionum,tum ipsius conclusio nis secundum qualitatem & quantitatem conueniens ordinatio. Porrò autem quæ sit debita tum qualitas, tum quantitas,ex ipsis tandē regulis, quæ hinc sequuntur, discas licebit. Prima igitur regula est, in omni syllogismo oportet præmissarum aut alteram, aut utranq; affirmatiuam esse. Secunda, in omni syllogismo oportet præmissarū aut alteram,aut utranque uniuersalem esse. Tertia, Si aliqua præmissarum fuerit negatiua, & ipsa conclusio erit negatiua. Quarta,si aliqua præmissarum fuerit particularis, conclusio quoque particularis erit. Quinta, Medium conclusionem non ingredietur unquam.

De vocabulis quibusdam ad hanc rem inuentis.

INterim autem & hoc ipsum fortaßis haud parum expedire uidebitur, si priusquàm modos ipsos aggrediamur, etiamnum aperiamus hoc loco breuiter, quis sit illorum uocabulorum (quibus ad syllogismos propriè formādos utimur) intellectus: quippe, quòd in his, quantū quidem ad hanc rem attinet, ars quasi latêre uideatur, unde

& artis uocabula appellari solent, ut alibi quoq; annotauimus. Sciendum itaq; quòd post priores quatuor primæ figuræ modos, qui perfecti euidentesq; sunt, quicunq; ex sequētibus ab aliqua harum quatuor consonantiū b,c,d,f, incipit, is reduci habet, ut euidens scilicet & ipse habeatur, ad eum ex illis quatuor superioribus modum, cum quo principali litera conuenit. Verùmenimuero ut hæc ipsa reductio facilius percipiatur, adiunctæ sunt aliæ consonantes quatuor, c,m,p,s, quibus intelligi planè poßit, quo modo reductio illa fieri debeat, utrum uidelicet alicuius propositionis conuersione, aut sumptarū propositionum transpositione, aut syllogismo ad impossibile ducente, qui conuersiuus à quibusdam esse creditur, id quod c, litera ab his posita innuit, quemadmodum m præmissarum indicat transpositionem, p, & s, propositionum conuersionem: p, quidem, si per accidens conuertenda est propositio aliqua: s, uerò, si simpliciter. Porrò per quatuor uocales his consonantibus paßim interpositas, quatuor propositionū genera accipere debemus, uidelicet per a, uniuersalem affirmatiuam, per e, uniuersalem negatiuā, per i, particularem affirmatiuam, per o, particularem negatiuam. Quibus iam expeditis, modos tandem ipsos aggrediamur.

De modis primæ figuræ.

PRima igitur figura nouem habet modos, ut dictum est suprà, sed ex his priores quidē quatuor directim, sequentes uerò quinq; indirectim concludere probantur. Sanè directim concludere modus tunc dicitur, cùm maior extremitas de minore in conclusione prædicatur. Indirectim uerò cōtrà, cū minor de maiore. His ita præmißis cognitisq;,

gnitisq́;, superest ut unumquemq; modorum deinceps suo ordine definiamus. Itaq; primus modus est, in quo, datis tribus terminis, cōficitur syllogismus ex duabus uniuersalibus affirmatiuis, uniuersalē affirmatiuā directim concludens. Termini quidē sunt, animal, substātia, homo: ut omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur omnis homo est substātia. Vocabulum autem artis, Barbara. Secundus autem modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiori, & uniuersali affirmatiua minori, uniuersalem negatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, animal, homo, lapis: ut nullum animal est lapis, omnis autem homo est animal, nullus igitur homo est lapis. Vocabulum autem artis, Celarent. Tertius modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiore, & particulari affirmatiua minore, particularē affirmatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, animal, substantia, homo: ut omne animal est substantia, & quidam homo est animal, igitur quidam homo est substantia. Vocabulum autem artis, Darij. Quartus modus est, in quo datis tribus terminis, cōficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiore, & particulari affirmatiua minore, particularem negatiuam directim cōcludens. Termini quidem sunt, animal, homo, lapis: ut nullum animal est lapis, quidam autem homo est animal, igitur quidam homo non est lapis. Vocabulum autem artis, Ferio.

Sequuntur modi indirectim concludentes.

QVintus modus est, in quo, datis tribus terminis, cōficitur syllogismus ex duabus uniuersalibus affirmatiuis,

tiuis, particularem affirmatiuam indirectim concludens. Termini quidem sunt animal, substătia, homo: ut omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur quædam substantia est homo. Vocabulum autem artis, Baralipton. Et reducitur hic modus ad primum huius figuræ modum, conclusione illius per accidens conuersa. Sextus modus est, in quo datis tribus terminis conficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiori, & uniuersali affirmatiua minore, uniuersalem negatiuam indirectim concludens. Termini quidem sunt, animal, homo, lapis: ut nullum animal est lapis, omnis autem homo est animal, nullus igitur lapis est homo. Vocabulum autem artis, Celantes. Et reducitur hic modus ad secundum huius figuræ modum, conclusione conuersa simpliciter. Septimus modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiori, & particulari affirmatiua minori, particularem affirmatiuam indirectim concludens. Termini quidem sunt, animal, substantia, homo: ut omne animal est substantia, & quidam homo est animal, igitur quædă substantia est homo. Vocabulum autĕ artis, Dabitis. Et reducitur hic modus ad tertium huius figuræ modŭ, cŏclusione conuersa simpliciter. Octauus modus est, in quo datis tribus terminis conficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiore, & uniuersali negatiua minore, particularĕ negatiuă indirectim concludens. Termini quidĕ sunt, animal, substătia, lapis: ut omne animal est substantia, nullus autem lapis est animal, quædă igitur substantia non est lapis. Vocabulum autĕ artis, Fapesmo. Et reducitur hic modus ad quartum huius figuræ modŭ, maiore per accidens, & minore

nore ſimpliciter conuerſa, ac inſuper præmiſsis tranſpoſitis. Nonus modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex particulari affirmatiua maiore, & uniuerſali negatiua minore, particularem negatiuam indirectim concludens. Termini quidẽ ſunt, animal, ſubſtantia, lapis: ut quidã lapis eſt ſubſtãtia, nullũ, autẽ animal eſt lapis, quædam igitur ſubſtantia non eſt animal. Vocabulum autem artis, Friſeſomorum. Et reducitur hic quoq; modus ad quartum huius figuræ modum, utraq; præmiſſa ſimpliciter conuerſa, inſuperq́; tranſpoſita.

De modis ſecundæ figuræ.

SEcũda uerò figura modos habet quatuor, quorum primus eſt, in quo, datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali negatiua maiore, & uniuerſali affirmatiua minore, uniuerſalem negatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt, lapis, animal, homo: ut nullus lapis eſt animal, omnis autem homo eſt animal, nullus igitur homo eſt lapis. Vocabulum autem artis, Ceſare. Et reducitur huic modus ad ſecundum primæ figuræ modũ, maiore ſimpliciter conuerſa. ſecundus modus eſt, in quo, datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali affirmatiua maiore, & uniuerſali negatiua minore, uniuerſalem negatiuam directim concludens. Termini quidẽ ſunt, animal, homo, lapis: ut omnis homo eſt animal, nullus autẽ lapis eſt animal, nullus igitur lapis eſt homo. Vocabulum autem artis, Cameſtres. Et reducitur hic quoq; modus ad ſecundum primæ figuræ modum, minore ſimpliciter cõuerſa, ac inſuper præmiſsis tranſpoſitis. Tertius modus eſt, in quo, datis tribus terminis, cõficitur ſyllogiſmus ex uniuer-

ſali negatiua maiori, & particulari affirmatiua minori, particularem negatiuã directim concludens. Termini qui- *dem ſunt, lapis, animal, homo: ut nullus lapis eſt animal, quidam autem homo eſt animal, igitur quidam homo non eſt lapis.* Vocabulum autẽ artis, Feſtino. *Et reducitur hic modus ad quartũ primæ figuræ modum, maiore ſimpliciter conuerſa.* Quartus *modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex maiore uniuerſali affirmatiua, & minori particulari negatiua, particularem negatiuã directim concludens.* Termini *quidem ſunt, homo, animal, lapis: ut omnis homo eſt animal, quidam autem lapis non eſt animal, quidã igitur lapis non eſt homo.* Vocabulũ *autẽ artis*, Baroco. Et *reducitur hic modus ad primum primæ figuræ modum, ſyllogiſmo ad impoßibile ducente.*

De modis tertiæ figuræ

SEquitur *tertia figura, quæ modos ſex habet.* Primus *ex his modus eſt, in quo, datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali affirmatiua maiori, & uniuerſali negatiua minori, particularem affirmatiuam directim concludens.* Termini *quidem ſunt, homo, animal, ſubſtantia, ut omnis homo eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur quoddam animal eſt ſubſtantia.* Voca- *bulum autem artis*, Darapti. Et *reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modum, minore per accidens conuerſa.* Secundus *modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali negatiua maiori, & uniuerſali affirmatiua minore, particularem negatiuam directim concludens.* Termini *quidem ſunt, homo, ſubſtantia, lapis: ut nullus homo eſt lapis, omnis autem*

homo

homo est substantia, igitur quædam substantia non est lapis. Vocabulum autem artis, Felapton. Et reducitur *hic modus ad quartum primæ figuræ modum, minori conuersa per accidens. Tertius uerò modus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex particulari affirmatiua maiori, & uniuersali affirmatiua minori, particularem affirmatiuam directim concludens.* Termini quidem sunt, homo, animal, substantia: ut quidam homo est substantia, & omnis homo est animal, igitur quoddam animal est substantia. Vocabulum autem artis, Disamis. Et reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modum, maiore pariter & conclusione conuersa simpliciter, ac insuper præmißis transpositis. Quartus modus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiori, & particulari affirmatiua minori, particularem affirmatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, homo, substantia, animal: ut omnis homo est substantia, & quidam homo est animal, igitur quoddam animal est substantia. Vocabulum autem artis est, Datisi. Et reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modum, minore conuersa simpliciter. Quintus modus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex particulari negatiua maiore, & uniuersali affirmatiua minore, particularem negatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, homo, animal, lapis: ut quidam homo non est lapis, omnis autem homo est animal, igitur quoddam animal non est lapis. Vocabulum autem artis, Bocardo. Et reducitur hic modus ad primum primæ figuræ modum, syllogismo ad impoßibile ducente.

Sextus

Sextus modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiore, & particulari affirmatiua minore, particularē negatiuam directim concludens. Termini quidē sunt, homo, animal, lapis: ut nullus homo est lapis: quidā autem homo est animal: igitur quoddam animal non est lapis. Vocabulum autē artis, Ferison. Et reducitur hic modus ad quartū primæ figuræ modum, minore simpliciter conuersa. Et de modis quidē hactenus.

De quibusdam regulis specialibus, tum quid cōmune omnibus cuiuslibet figuræ modis, & quid cuiq; figuræ propriū.

IGitur post definitos modos, præter iam dictas regulas, aliæ restant magis speciales, nihilominus ipsis modis inseruientes, ut quæ, ueluti corollaria quædam, ex tribus expositis figuris eductæ uideri possint. Quarum quidē prima est. In prioribus quatuor primæ figuræ modis, & in omnibus tertiæ, si minor fuerit negatiua, nihil sequitur. Secunda. In prioribus quatuor primæ figuræ modis, & in omnibus secundæ, si maior fuerit particularis, nihil sequitur. Tertia, In secūda figura oportet alterutrā præmissarū esse negatiuam. Quarta, In tertia figura conclusio semper erit particularis. Sanè tum has, tum superiores illas regulas Nicephorus Græcus autor, ut alia dicendi figura, ita & grauius & artificiosius complexus est: Commune est (inquit) omnibus syllogisticis modis per tres dispositas figuras, ut conclusio deteriorem sequatur propositionem. Est autem deterior particularis uniuersali, & abdicatiua aiente, hoc est, negatio affirmatione. Atqui proprium quidem primæ figuræ est, per modos saltem directos, maiorem propositio

positionem uniuersalem esse, & minorē semper affirmatiuam. Secundæ uerò figuræ proprium est, maiorē propositionem uniuersalem esse, minorem uerò dissimilis ab illa qualitatis, & colligere conclusionem semper negatiuam. Tertiæ porrò figuræ propriū est, maioren propositionem indifferentem esse, minorem uerò affirmatiuam semper, et colligere conclusionem semper particularem.

De tribus instrumentis, quibus imperfecti syllogismi ad perfectos reducūtur, breuis commemoratio.

CVm sint autem tria (ut suprà diximus) instrumenta, quibus imperfecti syllogismi ad perfectos reduci possunt: nēpe conuersio, præmissarū trāspositio, & syllogismus ad impossibile ducens: de his paulò altius repetere hoc loco haud inutile fuerit, ne quicquam prætermittatur, quod ad intellectū eorum quæ dicta sunt, conferre utcunq; possit. Verùmeninuero quia de horum primo, ut de conuersione, tractatu tertio satis (ut arbitror) à nobis est dictum, de reliquis duobus hinc restat tractandum.

De transpositione præmissarum, & quot modis fiat.

TRansponuntur præmissæ, quoties ambæ locum mutant, ita ut ex maiore minor, & ex minore uicissim maior fiat propositio, quod aliquando quidem contingit, alterutra, aut etiam utraq; ex ipsis conuersa. Quo sanè modo idoneū reductionis instrumentū habetur. Aliquādo uerò absq; alicuius conuersione: uerū hoc pacto haud quaquā inter instrumenta illa, de quibus nunc loquimur, connumerari debet: quin potius aliam tum uim habet, nempe

per quam in omni figura modi indirecti fieri posse probantur. Quo fit, ut tot modi esse possint indirectim concludentes, quot sunt qui directim concludunt. Cui quidẽ sententiæ illa Iacobi Fabri Stapulensis regula subscribit, *Ad quascunque præmissas aliqua sequitur conclusio, eadem ad easdem sequitur transpositas:* id quod nunc exemplo tantùm probare liceat, sit'que hic syllogismus, *Omne animal est substantia, et omnis homo est animal, igitur omnis homo est substantia.* Huius nanque syllogismi si præmissas transponas, ad easdem eadem continuò sequitur conclusio, *ut omnis homo est animal, & omne animal est substantia, igitur omnis homo est substantia.* Quod certè & in omnibus modis nessariò ita euenire etiamnum demonstrari posset, sed nunc non est hîc locus.

De syllogismo ad impossibile ducente.

PEr impossibile uerò factus ostenditur syllogismus, quoties contradictio ponitur conclusionis, & assumitur altera sumptarum propositionum, nota pariter & confessa, ex quibus deinde, nempe posita & assumpta colligitur syllogismus alteram ab assumpta concludens: quæ quia manifestè falsa deprehenditur (quippe cuius contradictoria uera per hypothesim extabat una cũ assumpta) per eam alterutra perimenda uenit præmissarũ: ut exempli gratia, sit factus syllogismus in primo primæ figuræ modo, *omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur omnis homo est substantia.* Huius syllogismi si conclusio ipsa uel dubitetur, uel negetur prorsus, tunc sic contexo syllogismum ad impossibile ducentem: *quidam homo non est substantia, omnis autem homo est*

animal,

animal, igitur quoddam animal non est substantia. Atqui hæc quoniam manifestè falsa est, sequitur alteram præmissarum falsam quoque esse, non minorem quidem, quoniam & ipsa in altero syllogismo uera ex hypothesi concessa fuit, ergo maiorem. Quare eius contradictoria quæ erat, omnis homo est substantia, uera est, & hæc nimirum conclusio prioris syllogismi erat, quod erat propositum. Vnde & ex hoc etiamnum error eorum manifestatur, qui per c, literam superius inter artis literas positam, significari credentes syllogismum conuersiuum, eundem proinde illum existimare uidentur cum syllogismo ad impoßibile ducente, cum sint à se longè diuersi.

Quòd præter prædictos modos alij omnes magna ex parte asyllogisti habeantur.

INsuper & illud nunc, quantum quidem ad definitos modos attinet, adijciendum haud ab re puto, quòd quicunque modi contra prædictas syllogismorum formas siue leges fiunt, ordinanturq́; , omnes hi asyllogisti habentur. Siquidem hoc pacto contingeret in ipsa conclusione, primum ex tribus datis terminis interdum omni inesse postremo, interdum nulli: hoc est, ut planius intelligatur quod dictum est, ex tribus terminis, seruata eadem forma, conclusionem colligi, nunc uniuersalem affirmatiuam, nunc uniuersalem negatiuam. Atque id quidem est, quemadmodum & in prioribus analyticis Aristoteles docet, dare terminos, in quibus omni, & in quibus nulli. At hoc ipsum nunc exemplis subiectis ostendamus. Constituatur itaque syllogismus in prima figura, sintq́; termini in quibus omni, id est, ubi primus omni postremo inest, animal,

homo, equus: ut omnis homo est animal, & nullus equus est homo, igitur omnis equus est animal. Alter rursus con=*stituatur syllogismus, sintq; termini in quibus nulli, hoc est, ubi primus nulli inest postremo, animal, homo, lapis: ut omnis homo est animal, nullus autem lapis est homo, igitur nullus lapis est animal.* Et ut hoc iam in uniuersali=*bus ostensum est propositionibus, ita & in particularibus ostendere licet, particularem colligendo conclusionem, si quibus id ita placet.* Ex quo manifestum euadit, huiusmodi *datorum terminorum contextum inutilem prorsus esse, id quod & in secunda, & tertia figura simili modo ostendi potest, quãquàm in tertia haud ita omni ex parte sese ha=bet.* Cæterùm ut huiusmodi terminorum facilis habeatur *inuentio, hæc à quibusdam tradita regula est per disiun=ctionem:* Accipiendi sunt tres termini, quorum tertius ad *reliquos duos se habeat, ut genus ad species quæ sub ipso continentur, ut homo, equus, animal: uel ut extraneus, hoc est, disparatus ad utrunque, ut homo, equus, lapis: uel ut=cunq; superior ad illos sit, qui & de se inuicem prædicen=tur, aut conuertibiliter, aut non.* Conuertibiliter quidem, *ut homo, risibile, substantia.* Non conuertibiliter uerò, *ut homo, animal, substantia.*

De Enthymemate.

Postremò autem & de reliquis tribus argumentatio=*nis speciebus tractandum hic est, id quod initio hu=ius tractatus ita polliciti sumus, atque ex his primùm de* Enthymemate *dicendum.* Enthymema itaque est *(quem=admodum & ab* Aristotele *definitur) ex icotibus & si=gnis imperfectus syllogismus.* Ex icotibus quidem, hoc est,

ex con

ex cõsentaneis & p[...]bilibus: εἰκὸς enim Græcè præter alia, consentaneum quoque significat Latinis & probabile. Cuiusmodi illud est, Diligere quemque amantem se: et item illud, Omnem matrem suam diligere prolem. Ex signis autem, id est, ex necessarijs & probabilibus, ut est, Si quid cuilibet rei additum fuerit, totũ maius efficietur. Definitur & sic, Enthymema est oratio, in qua non omnibus positis propositionibus, festinata infertur conclusio. Itaq; in Enthymemate altera semper deest propositio, uel propter breuitatẽ, uel propter notitiam prætermissa, quæ tamen mente interim eius, qui ratiocinatur, concipitur: ut, omne animal est substantia, igitur omnis homo est substantia. Vnde & truncatus syllogismus à quibusdam dicitur. Hinc à Iuuenale Satyrico poëta dictum est de muliere impudica, Ne curtũ sermone rotato Torqueat Enthymema. Rotato, inquit, id est celeri. Siquidẽ apud Græcos ἐνθύμημα cogitationem significat, qua certè nihil celerius.

De inductione.

INductio, quæ Græcis ἐπαγωγὴ, siue, ut uult Cicero, παραγωγὴ dicitur, hoc pacto definitur: Inductio est oratio, per quam à singularibus ad uniuersale fit progressio. Sanè per singularia hoc loco intelligere debemus, non solùm ea quæ simpliciter talia sunt, ut sunt indiuidua, & numero differentia, uerùmetiam minus communia respectu ipsius uniuersalis, quod ex ipsis per inductionem colligitur, ab his enim plerunque uniuersale conflatur colligiturq;: ut si quis uelit ostendere omnem numerum esse duorum iuxta se positorum medium, id inductione probauerit, quoniam ternarius medius est binarij & quaterna-

rij, & quaternarius item ternarij [illegible] arij, & ita deinceps: igitur omnis numerus est duorum iuxta se positorum medius. Eodem modo, si probandum nobis fuerit, quòd omnis uirtus moralis in mediocritate consistit, dicemus hoc pacto, Fortitudo in mediocritate consistit, nempe inter audaciam & timiditatem: & liberalitas, ut inter auaritiam & prodigalitatem: temperantia item & iustitia: omnis igitur uirtus moralis in mediocritate consistit. Vnde & inductio hanc præcipuè uim habere putatur, ut per eam de principijs scientiarum aliquoties disputare contingat. Neque uerò cùm inductione utimur, opus erit semper adijcere particulam, & sic de alijs, ut Sophistæ solent. Quandoquidem id inducenti iam compertum esse debet, cætera similia esse his, quæ sumpta. Nam si Aristoteli credimus, qui singularium ignorat similitudinem, is non facilè inducet.

De exemplo.

Exemplum, quod à Græcis παράδειγμα dicitur, ita definiunt, *Exemplum est, cum ex multorum collecta particularitate, aliud quiddam particulare ostenditur: ut si quis probare uelit, rectores non esse sorte dandos rebus publicis: quoniam neque nauibus, neq; curribus moderandis sorte præponuntur rectores, sed qui arte & experimentis plurimum ualent. Sunt qui ita definiant,* Exemplum est, *quoties unum particulare per aliud probatur, propter simile quod in utroq; conspicitur: ut, si malum est Græcos cum Troianis belligerari, malum quoq; est Lacedæmonios cum Athenienſibus armis decertare.*

IN TRACTATVM SEXTVM PRAEFATIO.

POST *hæc tractatum de syllogiſmo hypothetico aggreſſurus, illud præfari in animo conſtitui, quòd tametſi de modalibus ſimul & hypotheticis propoſitionibus tractatus à nobis inſtitutus eſt, nẽpe quartus, id tamen haud ita uiſum eſt in eo facere tractatu, in quo de ſyllogiſmo hypothetico tractabitur, ut etiam de ſyllogiſmo ex modalibus in eodem tractetur, imò nec alibi uſquã in his tractatibus: non ob eã ſolam cauſam, quòd nouitij adhuc huius artis tyrones nimium alioqui grauarentur, ſed quòd illorum ſyllogiſmorũ, qui ex modalibus conſtituuntur, non admodũ frequens uſus ſit, ut etiã ſuprà notauimus. Accedit quòd præter unũ Ariſtotelẽ nullus alius (quod ſcire potuerim) de huiuſmodi ex modalibus ſyllogiſmis quicquã ſcriptũ reliquerit, niſi quantum Boethius in his laborauerit, idq́; tamẽ magis Ariſtotelem ipſum exponendo, quàm inſtitutum probãdo. In qua etiã ſententia Iacobum Fabrum Stapulenſem eſſe uideo, uirum profectò in omnibus diſciplinis exercitatiſsimũ: unde & non parua mihi ſubit admiratio de Ariſtotele ipſo, cur in re non tam neceſſaria, etiam plus ſatis operoſus fuerit, niſi quòd in hac præſertim arte ingeniũ ſuum oſtẽtare omnino uoluit uir ille, in omnibus alioqui diſciplinis admirandus. Quapropter multi etiam tam Græci, quàm Latini hoc animaduertentes, per compendia de hac arte ſcribere maluerunt,*

ne in hac discenda apud Aristotelem opus esset toties, noctesq́; , diesq́; insomnes ducere, absque magno etiam fructu. Non tamen negauerim hanc unam artem necessariam admodùm esse, ideoq́; inuentam à maioribus nostris, ut sine qua error in studijs plerumq; committeretur, qui cum alibi, tum hìc maximè cauendus est: quippe quòd hæc sola rerum rationes inuestigare doceat, atque de his ipsis disputare poßit. Itaque qui in hac errauerit, uix in alijs erroris periculum cuitare poterit. Nanque (ut Aurelius Augustinus autor est) hæc sola docet docere, docet discere, in hac seipsam ratio demonstrat atque aperit, quæ sit, quid uelit, & quid ualeat: sola item scientes non solùm facere uult, sed etiam potest. Hæc ille at. nos hinc ad hypotheticos syllogismos transeamus.

De syllogismo hypothetico, quid sit.

Syllogismus igitur hypotheticus (ut à Martiano Capella definitur) is est, cuius propositio & plenum argumentum, & plenum item id, de quo quæstio est, continet, ita ut assumpto argumento iam certum inferri poßit de quo quæstio erat: ut sit exempli causa quæstio, utrum Rhetorica sit utilis. Itaque uolentes eam utilem probare, argumentum protinus ab eius definitione commodè capere poßunt, quæ quidem est bene dicendi scientia. Ex hac deinde, ut argumēto sumpto, & quæstione proposita, syllogismus hypotheticus ad hunc modū contexitur: Si Rhetorica bene dicendi scientia est, utilis est: est autem Rhetorica bene dicendi scientia, Rhetorica utilis est. In hac sanè oratione cùm prius proponitur: Si Rhetorica bene dicendi scientia est, utilis est: ac deinde assumitur, Est autem rhetorica

rhetorica bene dicendi scientia: tum qui hæc duo concesserit, propositionem, inquam, et assumptionem, is uel inuitus concedat oportet, rhetoricam utilem esse, id quod in quæstione propositũ erat, quod tantisper dubium erat, donec & propositio, & assumptio concederetur.

Ex quibus constet syllogismus hypotheticus, & quantum ei conferat syllogismus categoricus.

CAeterùm ut categoricus syllogismus in propositiones resoluitur, ut ex quibus constituitur, & propositiones rursus in terminos, neq; ulterius resolutio procedit in his, ita hypothetici syllogismi in categoricos resolutio fit: quippe quòd ex his ipse, ut ex simplicibus constet cõpositus: cum præsertim prima eius propositio uim consequentiæ ex simplicibus (hoc est, categoricis) capiat syllogismis. Prima namq; *hypothetici syllogismi propositio, si dubitatur an uera sit, prædicatiua demonstrabitur conclusione, hoc est, syllogismo prædicatiuo.* Assumptio *porrò, quæ secunda huiusmodi syllogismi pars est, in pluribus modis prædicatiua esse perspicitur, itemq; cõclusio, ueluti cùm dicimus, Si rhetorica bene dicendi scientia est, utilis est, atqui rhetorica bene dicẽdi sciẽtia est, hìc assumptio prædicatiua, item categorica est: si quæratur, hoc est, in dubitationem trahatur, ipsa quoq; prædicatiuo probabitur syllogismo.* Hinc *si demũ inferatur, rhetorica igitur utilis est, & hæc ipsa prædicatiua est, atq; facti syllogismi conclusio: utpote quæ ad assumptionem prabatam necessariò consequitur.* Nam *si rhetorica bene dicendi scientia est, cur non & utilis ipsa erit?* Præterea *si hypotetica*

propositio ex categoricis iungitur, & ex his fidem capit, simul & ordinē partiū cōsequitur, necesse est categoricos syllogismos hypothetico uim conclusionis administrare.

De partibus syllogismorum, siue ex quot partibus syllogismi constent.

SYllogismos autem tam categoricos, quàm hypotheticos, alij quinq;, alij quatuor, alij tribus constare partibus arbitrantur, quorum controuersiam Boëthius *ad hunc modum dijudicat atq; discernit, Quoniam omnis (inquit) syllogismus ex propositionibus texitur, prima uel propositio, uel aßumptum uocatur: secunda uerò assumptū siue assumptio dicitur. Ex his quæ tertia infertur, conclusio nuncupatur, ut cùm dicimus, Si homo est, animal est: homo autem est, animal igitur est. Ea quidē enuntiatio, per quā dicimus, Si homo est, animal est, propositio uel sumptum uocatur: ea uerò quam huic adiunximus, quæ quidem erat, Est autem homo, aßumptio siue assumptū dicitur. Tertia autem ab his conclusio appellatur, ut per quā ostendimus animal esse, si homo fuerit. Eadem sanè & in categorico syllogismo ipsarū partiū & ratio est, & ordo. Sed quoniam sæpe euenit, ut propositio ipsa non sit uerisimilis, ei tum adiungitur approbatio, per quam id quod propositum est, uerum esse monstratur. Assumptio quoq; sæpenumero ad fidem per se non uidetur satis idonea, idcirco huic quoq; probationis iuuamen adiungitur, ut uera esse intelligatur. Quo fit, ut sæpe quinque partes, sæpe quatuor, interdū tres solùm ipsos syllogismos habere contingat. In qua quidem sententia M. Tullius eße deprehenditur, qui in rhetoricis syllogismos quosdam quinquepartitos,*

titos, quadripartitos alios, & nonnullos tripartitos esse confirmat. At uerò, quibus ipsorum syllogismorum non placet partes ultra ternariū numerum propagari, hi propositionem atq; assumptionum probationes non putant inter syllogismi partes ponendas esse, sed potius illarum, cū dubiæ sunt, fulcimenta quædam haberi. Quorum sanè iudicio atq; sentētiæ Boëthius ipse manibus, pedibusq; accedit. Vnde nostra (inquit) sententia his potius accedit, qui tribus partibus syllogismum constare dicunt.

De modis ex hypotheticis propositionibus.

HIs itaq; præmissis, consequens est, ut ad modos hypotheticorū syllogismorū transeamus, quos certè, quantū hîc eos definire liceat, dicere possumus ipsorū syllogismorum formas, & ueluti præscriptas leges. Sciendum autem quòd tametsi numeri propemodū huiuscemodi modi sint, qui ex hypotheticis conficiantur propositionibus, ut de quibus Seuerinus Boëthius *latißimè disputat duobus libris, nos tamē ex his paucos deligere statuimus, propterea quòd eorū usus non parum frequens habeatur.* De *reliquis autem admonuisse tantùm sat erit, ut si cui cognoscendi eos cupido incesserit, is* Boëthium *ipsum in primis adeat. Sed nunc ex his primum definiamus.*

Primus modus.

PRimus igitur modus est, cùm in conditionali propositione assumpto eo quod præcedit, ostēdimus id quod sequitur ita necessariò esse, ut est in connexione propositum: ut si homo est, animal est, atqui homo est, animal igitur est. Hîc *antecedens homo est: proponitur ueluti dubiū, cùm dicitur, Si homo est : assumitur deinde idem ut argumentum*

mentum, cùm absq; conditione repetitur, atqui homo est. Ad quod demum necessariò sequitur animal esse, quemadmodum erat propositũ. Quòd si parte ex altera annexum siue consequẽs assumamus, atq; dicamus, est autem animal, haudquaquam de necessitate euenit hominem idcirco esse. Inueniuntur autem certi termini, in quibus peræquè ualet assumptio, siue præcedens, siue subsequens assumatur, ut in homine atq; risibili. Nam ut rectè sequitur, Si homo est, risibile est, ita rectè quoq; sequitur, si assumatur hoc modo, Atqui risibile est, igitur homo est. Sed in his hæc est consequentiæ caussa, quia homo & risibile æqui sunt termini, atq; idcirco uno posito, alterum comitari est necesse. Verùm quia hoc in omnibus non ita se habet, idcirco non recipitur ut firmum & stabile, sed magis improbatur, ut incertum & minimè constans.

Secundus modus.

SEcundus uerò modus est, cùm in conditionali, opposito consequentis assumpto, aufertur id quod antecesserat, hoc modo, Si homo est, animal est: non est autem animal, igitur homo non est. Quòd si contrà hominem esse negemus, non tollitur proinde quod connexum est, ut si dicamus, non est autem homo, non iam continuò sequitur, animal non esse. atq; idcirco hic modus, A' consequẽtibus appellatur: quemadmodum qui hunc præcedit, Ab antecedentibus dicitur. Quare et hi duo modi à recentioribus ita distinguuntur, ut prior quidem dicatur, A' positione antecedentis, sequens uerò, A' destructione consequentis. Cæterùm ut utroq; modo ex datæ conditionalis partibus affirmatiuis firma ubique sententia probatur, id quod paulò

suprà

ſuprà exemplis adhibitis oſtenſum eſt: ita eadem conſequentiæ uis erit, ſi negatiuæ eius partes fuerint: ut, ſi animal non eſt, homo non eſt: non eſt autem animal, igitur homo non eſt. Item, ſi animal non eſt, homo nõ eſt: atqui homo eſt, animal igitur eſt.

De quadam argumentatione cõtra ſecundi modi regulam facta, ex Themiſtio.

HIc iam obijciet aliquis fortaßis nobis Ariſtotelem ipſum, qui in procemio libri de Anima, tali contra præſcriptã ſecundi modi formã (ut uidetur) uſus eſt argumẽtatione, Si quod eſt animæ (inquiens) proprium opus, poteſt contingere, ut ipſa à corpore ſeorſum ſit: Si uerò nullũ eſt opus animæ proprium, cõtingere non poteſt, ut à corpore ſeorſum maneat, ſubſiſtat'ue. Sanè hanc argumẽtationem ſunt qui ob id calumnientur, reprehendantq; ceu minus firmã, minusq; dignam tanto philoſopho. Calumnia autem huiuſmodi eſt, Oportebat, inquiunt, accepto conſequentis oppoſito, ita tollere demoliriq; antecedens: at hic contrarius ordo ſeruatur. Verùm hanc calumniam (ſi qua tamen dici meretur) Themiſtius haud dubiè nobilißimus Peripateticus ſubtilißimè diſſoluit ac diluit. Vnde quicunque (ait) tam malè animati ſunt, ut hæc quæ in dialectica atq; in exercitio argutiarum iactata, & prompta omnibus ſunt, ignoraſſe Ariſtotelem putent, hi planè ignorantißimi uidentur. Nanq; uerbum illud Poteſt contingere (quo quidẽ Ariſtoteles in ſua oratione utitur) non neceſſariam, ſed poßibilem & contingentem connexionem habet: in quo genere non oportet, abolito conſequente, aboleatur & antecedens: id quod omnino ita euenit, quoties neceſ-

ſaria

ſaria connexio eſt. Sed hic in contrarium obſeruatio eſt, ut ſcilicet abolitio antecedentis aboleat conſequens. Cui rei cauſam idem autor huiuſmodi affert: ſemper enim (inquit) id quod contingenter ſequitur, tanquam pars ſit antecedentis: propterea quòd quandoq; accidit, quandoque non accidit. Ita qui antecedēs interemit, totum interemit. Toto autem ſublato, conſequens eſt parti quoque abolitionem afferri. Hinc & ab eodē autore aliud haud diſsimile proponitur exemplum, quod tale eſt, Si animal eſt, quod procul ad nos accedit, poteſt contingere ut ſit equus, igitur ſi animal non eſt, neque ut equus ſit contingere poteſt. Quò fit, ut inſcitiæ potius illi arguendi ſint, qui talem argumentandi formam, ut minus ſanam cauillantur, & non Ariſtoteles ipſe qui rectiſsimè ita argumentatus eſt. Hæc ita ex Themiſtio, quem Hermolaus Barbarus ætate noſtra Latinate donauit, uir utiq; impenſe eruditus.

Tertius modus.

TErtius deinde modus eſt, qui appellatur, A` repugnantibus, in quo demonſtratur non poſſe ſimul hoc eſſe et illud. Fit autē quoties connexæ propoſitionis affirmatiuæ antecedēs aſtruitur, ut conſequens tollatur. Quod certè ideo ita euenire manifeſtū eſt, quòd huiuſmodi propoſitiones ex repugnantibus, aut ex contrarijs conſtent partibus. Ex repugnantibus quidem, ut non ſi dies eſt, nox eſt: atqui dies eſt, nox igitur non eſt. Ex contrarijs autem, ut non ſi ſanum eſt, ægrum eſt: atqui ſanum eſt, non eſt igitur ægrum. In quibus ſyllogiſmis propoſitiones ſumptæ huiuſmodi ſunt, ut impoſsibile ſit, ſi antecedens eſt, conſequens eſſe. Itaque cùm ita proponitur, non ſi dies eſt, nox

eſt,

est, huius propositionis sensus hic est, non rectè sequi, si dies est, ut nox sit. Dictum est autem ex repugnantibus, aut ex contrarijs, quoniam quæ aliter se habent, syllogismum ad hunc modum nullum constituunt. Quapropter *haudquaquam recipiendus est hic syllogismus, non si homo est, album est, est autem homo, igitur album non est, quando nec repugnantia sunt inter se homo, & album, nec contraria. Fit item & hic modus aliquoties, cũ inter alterutrã connexæ propositionis partem negatio interponitur, atq; ea ipsa rursus denegatur: ut sit propositio, si animal non est, homo est, hæc repugnans est, & ob id falsa. Fit autem uera, si negatio huic à fronte adijciatur, hoc modo,* Non *si animal non est, homo est. Huius quippe propositionis hæc est sentẽtia,* Si *animal non sit, fieri nõ posse, ut sit homo.* Ea *igitur concessa, aßumimus protinus hoc modo,* Atqui *animal non est, ac deinde concludimus, igitur homo non est. Similiter uerò si ita proponatur, Si homo est, non est animal, quæ & ipsa falsa est, propter partium inter se repugnantiam: quare si & huic deinde negatio apponatur, uera fit hoc modo,* Non *si homo est, non est animal.* Nam *& huius sententia est, si homo sit, non posse fieri ut non sit animal. Itaq; ea concessa, talis contexitur syllogismus, nõ si homo est, animal nõ est, atqui homo est, animal igitur est.* Rursus *autem sit propositio ex utriusq; partibus negatiuis, si non est dies, non est nox: quæ idcirco quòd partes eius ĩuicem repugnant, falsa est: fit autem uera, si adiungamus negationem, hoc modo,* Non *si non est dies, non est nox. Huius quoq; propositionis sensus est talis, quòd si non est dies, esse non potest quin nox sit.*

Vnde

Vnde ea ipsa concessa, assumimus hoc pacto. Atqui dies non est, & concludimus deinde, Est igitur nox.

Quo pacto tertius hic modus à superioribus duobus differat.

Ex his porrò colligere licet, quid intersit inter hunc tertium, & superiores duos modos. Sanè inter ipsos hæc est diuersitas, quòd in eo quidem modo qui ab antecedentibus dictus est, ponitur antecedens, ut id quod sequitur, astruatur. In eo uerò qui A` consequẽtibus appellatus est, perimitur consequens, ut id quod antecesserat, auferatur. At uerò in hoc tertio qui dictus est, A` repugnantibus neutrum horum seruatur. Siquidem neq; antecedens ponitur, ut quod sequitur confirmetur: nec interimitur consequens, ut id quod præcesserat euertatur: sed ponitur antecedens, ut interimatur consequens. Quod ideo euenire dictum est: quoniam hic propositionis modus partes inter se continet repugnantes. Aduersum quippe est atq; repugnans, quod dicitur, si dies est, non est lux: quare propositio hæc falsa est, quæ tamen rursus negatione præposita, fit uera hoc modo, Non si dies est, lux non est: atq; ita consimilis est affirmationi, nempe huic, si dies est, lux est: quod & rectè quidem ita euenire receptum est, quando scilicet affirmationem geminata facit negatio.

Quartus modus.

Qvartus modus est eorum, qui ex disiunctiuis consistunt, syllogismorum. Fit autem cùm datæ disiunctiuæ propositionis antecedens in assumptione ponitur, ut quod consequens est auferatur, hoc pacto, Aut dies est, aut nox est, atqui dies est, non est igitur nox. item, aut sanus est

nus est, aut ægrotat, atqui sanus est, non ægrotat igitur. Hic uerò si ita quispiam argumentetur, aut dies est, aut nox est, atqui dies est, nox igitur est: ac rursus, aut sanus est, aut ægrotat, est autem sanus, igitur ægrotat: talis profectò modus asyllogistus & incollectilis prorsus habetur. Nam in eo datæ disiũctiuæ posita parte una, non tollitur reliqua: quod utiq; repugnantiam natura requirit.

Quintus modus.

QVintus autem modus est, cum id quod in disiunctiua propositione præcesserat, in assumptione tollitur, ut quod sequitur affirmetur, hoc modo, Aut uiuit, aut mortuus est, non uiuit autẽ, mortuus igitur est. At hic quoq; asyllogistus fit & incollectilis, quoties datæ disiũctiuæ una sublata parte, tollitur simul & reliquum: ut aut uiuit, aut mortuus est, nõ uiuit aũt, igitur non est mortuus.

Sextus modus.

SExtus uerò modus est, in quo duobus per disiunctionem propositis, ostenditur si unum sit, non posse simul esse & reliquum. Fit autem ex disiunctiua in copulatiuam mutata, addita uidelicet negatione, idq; modis duobus. Primo, cùm propositionis datæ antecedens ponitur, ut tollatur consequens hoc pacto, Non & dies est, & nox est, sed dies est, non est igitur nox. Item, non & prudens est, & ineptus, atqui prudens est, ineptus igitur non est. secundo, cum propositionis datæ antecedens tollitur, ut consequens ponatur, hoc modo, Non & dies est, & nox est, sed dies non est, igitur nox est. Sanè tertius hic ex disiunctiuis modus consimilis ei est, qui ex propositionibus conditionalibus tertius est positus, preterquàm

quòd in illo propositio cum conditione, in hoc sine conditione proponitur. Verum et hoc amplius hîc obseruandũ, ut tam repugnantia, quàm contraria, ita sibi repugnent atq; contraria sint, ut posito uno, interimatur alterum, & uno interempto, alterum ponatur. Quare locutiones huiusmodi, Aut perijt, aut literas docet. Item, Aut cucurbitæ florem, aut ipsam cucurbitam, & aliæ pleræq; (quæ apud Græcos olim in prouerbia cessere) consuetudine atq; ipso euentu magis receptæ fuerunt, quàm ueritatis constantia: de quibus, & alijs penè innumeris Erasmus noster in opere adagiorum non tam copiose quàm fructuose eleganti narratione perscribit, uir profectò hac nostra ætate extra omnem ingenij aleam positus, ut Plinij uerbis utar, qui hoc sua ætate M. Ciceroni tribuit uerißime. Ex prædictis autẽ sequitur, copulatiuam negatiuam æquipollere disiunctiuæ affirmatiuæ ex eisdem partibus, sed sibi contradicentibus: uerbi causa, hanc, non & dies est, & nox est, huic, aut non est dies, aut non est nox.

Cur ex copulatiuis non fiant syllogismi.

IAm uerò mirabitur fortaßis quispiã, quid causæ subsit, quòd cum tres sint superius positæ hypotheticarũ propositionũ species, & ex conditionalibus quidẽ, & disiunctiuis certi syllogismorũ modi a nobis iam præscripti sint, nullos præterea subijciamus, quibus ex copulatiuis perinde syllogismi fieri demonstrentur. Huius sanè rei hanc esse causam arbitror, quòd quæ hypotheticæ propriè dicuntur, huiusmodi sunt, ut in his conditio aliqua uel exprimatur, ut in eis, quæ peculiari nomine conditionales appellantur, uel subintelligatur, ut in disiunctiuis. Nam cùm ita

proponitur, aut dies est, aut nox est, hæc eadem propositio cū conditione nihilominus pronuntiari potest, hoc modo, Si dies est, non est nox, uel si non est dies, nox est. Itaq; per has neq; esse aliquid, neq; non esse, simpliciter significatur, sed aut illud esse si hoc fuerit, aut quoties unum fuerit, non posse simul & aliud esse. Vnde & in his consequentiæ uis inesse quoq; perspicitur. At uerò quæ copulatiuæ dicuntur, ut non ueræ hypotheticæ sunt, ita nec in his consequentiæ uis ulla deprehenditur: quæ nimirum facit potissimum ut ex propositionibus hypotheticis, hypothetici syllogismi struantur. Hypotheticæ tamen quoquo modo dici possunt, quatenus ex categoricis compositæ constant. Quare nec Boëthius etiam, cum aliâs de syllogismis ex hypotheticis copiosissimè tractet, ullos præscribit modos, iuxta quos syllogismi ex copulatiuis perinde fierent. Nec ipse admodum probo eas consequentiæ formas, quas uulgò ex copulatiuis eliciūt, ut à tota copulatiua ad alteram eius partem: & item à destructione partis copulatiuæ, ad destructionem totius, quæ licet necessariæ utiq; sint, utiles tamen non sunt. Ex copulatiuis tamen rectè fortassis argumentatio procedet, siue syllogismū uoces, siue aliam quālibet argumentationis speciem, quoties per has ex disiunctis ad coniuncta procedimus: hoc est, quoties quæ diuisim prædicantur de subiecto aliquo, de eodem etiamnum coniunctim dici posse probantur. Quod quia aliquando ita contingit, aliquando uerò minimè, certè ad hoc regulæ ex ipso Aristotele colliguntur, quibus id discernere licet, & quas proinde hîc subijcere non grauabimur.

Sequuntur tres regulæ.

EX his igitur prima regula est, Quæcunque diuisim secundum accidens de aliquo prædicantur subiecto, aut alterum de altero, hæc simul atque coniunctim de eodem prædicantur minimè. Cuius regulæ hanc reddit rationem Aristoteles, quòd uidelicet unum non faciant. Quare non rectè sequitur, Socrates est albus, & Socrates est musicus, igitur Socrates est albus musicus. Dictum est autem secundum accidens, quoniam sciens & grammaticus licet secundum accidens de subiecto aliquo dicantur, tamen alterum de altero non secundum accidens, sed per se dicitur: & proinde ut diuisim, ita & coniunctim de eodem prædicari possunt: ut, Socrates est sciens, & Socrates est grãmaticus, igitur Socrates est sciens grãmaticus. Secunda regula, Quæcunque diuisim de aliquo prædicantur, ut de subiecto, si id quod sequitur, in præcedenti includitur, ipsa de eodem simul & coniũctim non prædicantur. Huius quoq; regulæ hæc ab Aristotele redditur ratio, quia cõmitteretur uitium nugationis. Vnde non rectè sequitur, Socrates est homo, & Socrates est animal, igitur Socrates est homo animal. Siquidem in homine animal includitur. Nec sequitur ob idipsum, Socrates est grammaticus, & Socrates est sciẽs, igitur Socrates est grammaticus sciens. Tertia est, quæ ex his sequitur, regula, Quando aliqua deaqliuo ut subiecto seorsim atq; diuisim prædicantur, idq; neq; secundum accidens omnino, neque ex his posterius in priori directim continetur, hæc de eodem simul atq; coniunctim prædicantur, ut Socrates est homo, & Socrates est albus, ergo Socrates est homo albus. Item, homo est animal, & homo est rationalis, ergo homo est animal rationale.

De ratione

De ratione consequentiæ.

POst hæc etiam de consequentiæ ratione haud absurdum fuerit hac in parte nonnihil adijcere, propterea quòd in superioribus sæpius in huius incidimus mentionem. Primò igitur dicendum est quid sit, deinde quomodo diuidatur, tertiò regulæ quædam subijciendæ sunt. Neque uerò ut uana res existimari debet consequentiæ uim posse intelligere: quoniã ad hos summa totius dialecticæ tendit & utilitas. Sanè hæc ex eo potißimũ percipitur, si cui rectè uti contigerit coniunctione rationali ergo, siue igitur, aut si qua huiusmodi est: quæ alioqui (ut Alexander Hegius dicere solebat) multũ faceßit negotij studiosis huius artis hominibus. Porrò hac ipsa rectè uti poterit, quicunque rei probandæ tum causam, tum signum intellexerit. Ita enim res una ab alia dependet, ut certus proculdubio ordo aliquis in ipsa rerũ natura esse intelligatur, id quod Seneca inter philosophos non contemnẽdus autor, primo Naturalium quæstionum libro his uerbis non tam disertè quàm grauiter expreßit: Omnium (inquit) rerum certus ducitur ordo, & alia alijs ita complexa sunt, ut quod antecedit, aut causa sit sequentium, aut signum.

De consequentia & eius diuisione.

COnsequentiam igitur hoc pacto quidam definiunt, Consequentia est oratio ex antecedente & consequente, suis quidem partibus constituta, quas rationalis aliqua coniunctio connectit. Eam ita diuidunt, ut sit & bona, & mala consequentia. Et bona quidem ab eisdem definitur, cuius si antecedens uerum est, non potest esse, quin consequens quoque uerum sit: ut, homo est, igitur

animal est. Mala uerò, cuius etsi antecedens uerum est, non est tamen necesse, ut consequens uerum sit, ut Socrates ambulat, igitur cœlum serenum est. Bonam rursus diuidunt in materialem & formalem. Verùm qui Aristotelem potius sequũtur, quàm barbaros sophistas, eã in necessariam, & non necessariam dispescunt, ut sit tamen necessaria consequentia, quam illi formalem uocant: non necessaria, quæ materialis ab illis dicitur. Ergo formalis consequẽtia est, quoties datis quibuslibet terminis iuxta præscriptam aliquam argumẽtandi formam, si antecedens uerum est, & consequens esse uerum necesse est. Cuiusmodi in primis sunt syllogisticæ consequentiæ omnes, & quæ ex ipsarum propositionum tum conuersione, tum æquipolentia eliciuntur, & si quæ aliæ his consimiles sunt, Materialis uerò, quæ tametsi bona quidem est, tamen iuxta eandem similemq́; argumentandi formam firma ubique & constans non est, quales ferè sunt dialecticæ argumentationes, & quæ per Entymemátha & cæteras argumentationis species constituuntur, nempe terminorum tantùm gratia, uidelicet qui materiæ uicen præstant. Itaque materialis consequentia est, si hoc modo argumenteris, Cœlum uolubile est, ergo cœlũ rotundum est. Quippe quòd iuxta eandem formam ita argumentari licebit, Cœlùm uolubile est, ergo cœlum stellatum est. Cæterùm probabilitas in his ac confirmatio, ex locorum aliquo dialecticorum peti solet, proficisciturq́;.

Sequuntur duæ regulæ, tum instantia contra secundam, tum etiam quæ sit bonæ consequentiæ proprietas.

Sequuntur

SEquuntur hinc regulæ duæ, quarum prima est, Si ad antecedens bonæ consequentiæ sequitur consequens, ad oppositum consequentis oppositum sequitur antecedentis. Et oppositum quidem hîc intelligo id, quod contradictorium dicitur. Cæterum ipsius regulæ tale sit exemplum, homo est, igitur animal est. Hîc quia rectè sequitur, homo est, igitur animal est, ad appositum consequentis, quod est, nullum animal est, rectè quoq; sequitur, igitur nullus homo est. Secunda regula, Quicquid sequitur ad consequens bonæ consequentiæ, sequitur & ad eius antecedens: ut quia ad hanc, homo est, rectè sequitur, igitur animal est: & ad hanc rursus, animal est, igitur substantia est: ad eandem idcirco, quæ erat, homo est, rectè quoq; sequitur, substantia est, ut sit, homo est, igitur substantia est. Sanè has duas regulas ideo adijcere libuit hoc loco, quòd unaquæque harum per totam artem logicam principij uim obtineat. Contra secundam tamen regulam huiusmodi fit instantia. Nam si quid necesse est esse, illud quoque poßibile est esse. Rursus autem, si quid poßibile est esse, illud iam non necesse est esse. Igitur si quid necesse est esse, idem erit non necesse esse: quod prorsus inconueniens uidetur. Sanè huius difficultatis nodum Theophrastus Græcus autor, uir utique in omnibus disciplinis consummatißimus, dignus proinde qui in Aristotelis diatribam, ipso etiam Aristotele id ita adiudicante, succederet (ut autor est Aulus Gellius) ad hunc modum soluit, Non omnino (inquit) idem est poßibile esse, & non necesse esse: quòd hoc negatiuam speciem habeat, illud uerò affirmatiuam: quamuis tamen eadem propemodum utro-

biq; sit significationis uis. Itaq; *affirmationem, quæ est, necesse est esse, non rectè sequitur negatio, per quam aliquid non necesse esse proponitur.* At de *consequentia quidem quæ sit, & quæ bona, tum quæ necessaria, hactenus quàm breuißimè dictum sit.* Bonæ *præterea consequentiæ id esse proprium obseruatum est, ut ex uero quidem non uisi uerum sequatur unquam, ex falso autem cum plurimum falsum, nonnunquam etiam uerum.*

IN TRACTATVM SEPTIMVM DE DEmonstratione,

PRAEFATIO.

SAEPIVS *mecum reputaui, ac toties admiratione non parua captus sum, quid causæ esset, cur bonus ille uir, qui cum in artem dialecticam tractatus aliquot scribere constituisset, eosdem pro sua (ut uidetur) opinione ita demum parauit, ut per eos ad Aristotelis Logicam studiosi eius artis introducerentur: non id etiam tentauerit in eam huius disciplinæ partem, quæ* Demonstratiua *dicitur, ac per hoc omnium potißima & est, & habetur, etiam eorum iudicio, qui illorum tractatuum autorem non frigidè, imò strenuè (ne dicam superstitiose) sectantur, cùm tamen illud neque grauiori illius labore, neque minori introducendorum in hanc quoque huius artis partem utilitate fieri potuisse constet: maxime quòd pueri olim (quod utinam hodieq; obseruaretur,*

omißis

omißis friuolis cauillationibus) ad philosophiam instituendi, in mathematicis disciplinis, ad quas comparandas hac parte plurimum iuuamur, anteà exercebantur, & si non exactè, rudi saltem modo: quod & exempla passim per Aristotelis libros dispersa disseminataq;, indicare planè uidentur. Vnde etiam in foribus Platonicæ diatribæ scriptum legebatur, Nemo huc ingrediatur geometriæ expers: quo nomine simul & arithmetica intelligebatur. Sed ego iam causam ipsam uel subolfacere uideor, quòd uidelicet hæc pars dialecticæ uisa sit illi haud quaquàm idonea ad sophisticas captiunculas, & steriles illas nugas, quibus per id temporis, quo uir ille claruit, scholæ omnes atque literarij ludi non tam uacabant sedulò, quàm strepebant acriter. Atque interim (proh pudor) dum in his nugæ illæ leuiusculæ ueluti imperiose docebantur, optimi quique bonarum artium autores in pluteis & sub scamnis delitescebant, situ & puluere obducti, & (quod hoc etiam miserabilius est) esca blattis & tineis. In quorum subiere locum barbari paulatim, idq; ferè in singulis artibus, ut uerbi causa, in Grammatica Alexander Gallus, in Dialectica Petrus Hispanus, in Poëtica Gaufredus Britannus, & in Rhetorica Eberhardus quidam, qui etiam ob rem à se obscurius fortaßis traditam opusculum suũ Labyrinthi nomine inscripsit. Taceo Græcistam, Floristam, Cornutum, Alanũ in parabolis, & cæteros huius farinæ uiros. Dij boni, quos hìc autores recenseo? Sed neq; defuere tamen interim, qui in mathematicis quoq; studijs operam suam nauarunt, quanquàm non satis feliciter, uerùm pro temporum iniuria excusandi potius

tius quàm incusandi. Quae quidem studia, quoniam (ut paulò superius diximus) demonstrandi uia, quae utiq; certissima est, comparantur in primis, de horum utilitate pariter & dignitate, ex Seuerino Boëthio acris haud dubiè iudicij uiro, paulò altius repetere libet, priusquàm institutum tractatum aggrediamur: Talia (*inquit ille*) *studia sunt ea, quae mathematica dicuntur, ut si his careat diligens ueritatis inquisitor, uerum ipsum inuenire non possit. Quinimo sine hac ueritatis speculatione nulli rectè sapiendum est.* Proinde *qui hæc spernit, id est, has semitas sapientiæ negligit, ei denuntio non rectè philosophandum. Siquidem philosophia amor sapientiæ est, quam certè in his spernendis, antè iam aliquis contempserit. Hæc ille. Quare cùm hæc studia minimè spernenda sint, nec uia etiã qua ad illa pergitur, negligenda erat. Hac igitur ratione persuasus, cùm in cæteras dialecticæ partes tractatus certos, atq; hos quidem introductorios parare instituerim, in hanc quoq; partem, hoc est, de Demõstratione tractatum aliquem parandum duxi.*

De quadam alia dialecticæ diuisione, ut per quam tria potissima philosophię instrumenta colligantur, quæ sunt demonstratio, definitio, & diuisio.

QVemadmodum autem dialectica in duas breuissimè partes diuidatur, inueniendi unam, alteram iudicandi, superius à nobis expositum est: restat nunc (cuius & ipsa res iam nos admonet) ut ab eodem repetentes principio, aliam eius diuisionem aggrediamur, qua & tripartita eius uis, siue facultas esse dignoscatur: quæ tamen

secunda diuisio priore destituta esse, ut non debet, ita non potest. Diuisio autem hinc patet. Nam cùm dialectica ex M. Ciceronis sententia diligens disserendi ratio sit, quî fieri potest, ut non etiam ratio sit tum definiendi, tum diuidendi, tum colligendi? Id quod de definiendi facultate idem Cicero locupletißimè præcipit primo Officiorum libro his uerbis, Omnis enim (inquit) quæ à ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet à definitione proficisci, ut intelligatur quid sit de quo disputetur. Haud secus & de diuisiõe sentiẽdũ est, quando nec sine ipsa disputatio legitimè procedere potest: quippe quæ uiam ad ipsam definitionẽ non tam parare, quàm aperire uideatur, ut sequẽti tractatu conuenienti exemplo ostendemus. Maximè uerò ad hanc ipsam artẽ pertinere probatur colligẽdi facultas ex eo, quod quicquid in disputationẽ affertur, collectione tandem aliqua consummatur, perficiturq́;, idq́; secundum triplicem diuersitatem, quemadodum & suprà annotatum est. Nam aut ex proprijs et ueris ac necessarijs huiusmodi collectio fit, proceditq́;, & Demõstratio appellatur, aut ex communibus & maximè probabilibus, & Dialectica peculiari nomine dicitur, aut ex captiosis & planè falsis, & Sophistica, id est, cauillatoria perhibetur, sed quæ tamen abiectißima, despectißimaq́; totius Logicæ pars est, ut quæ magis deceptionem eius, cum quo disputatio desumpta est, moliatur, quàm rei in disputatione propositæ probationẽ. Itaq; dialectica, quæ est disserendi peritia, tum de definitione, tum de diuisione, tum de collectione quoq; tractat: quæ quidẽ si (ut debet) fit cum ratione, Syllogismus Græcè dicitur, συλλογίζειν Græcè, ra

cè, ratiocinari Latinè interpretatur, hoc est, cum ratione colligere aliquid. Videtur enim uerbum ipsum συλλογίζω *compositum esse ex præpositione* σὺν, *quæ cum significat, & in compositione idem facit, quod con inseparabilis præpositio apud Latinos, & ex nomine* λόγος, *quod præter alia multa rationem quoq; significat. Vnde & ars ipsa à ueteribus Peripateticis Logica posteà appellata est, quã antea & Stoici, & Plato Dialecticã appellauerunt, ut qui angustius de ea tractauerint, quàm Peripatetici, ut à Boëthio id memoriæ proditũ est. Logica igitur quasi rationalis scientia dicta est: non quidem, ut barbari nomen ipsum interpretãtur (ut alia ferè omnia) infantißimè, fœdißimeq; etymologia ad hoc adducta aliqua: sed ex Græcorum potius consuetudine, qui artes & disciplinas possesiuis ab aliquo deductis nominibus significari uoluerunt, & his quidẽ fœminini generis, subintellecto (ni fallor) artis nomine, quod Græcè* τέχνη *dicitur, quod utiq; fœminini generis nomen est, ut quod huic respondet apud nos ars.*

Quo pacto inter se duæ Dialecticæ diuisiones conueniant, aut altera alteram contineat.

Videndum nunc etiam hæ duæ diuisiones, quanam se attingant cognatione. Nam cùm aliquid definitione explicare uolumus, genere in primis opus est tum & differentijs, quibus id quod definiendum est, ab alijs, omnibus distinguatur. Quas nisi prius cum ipso genere iũxerimus, haud quaquam definitionẽ constituere poterimus. Inuentio igitur necessaria est, si definitio perfici debeat. Similiter autem & cum quid diuidere in animo est, ea omnia prius inuenire oportebit, quibus diuisio ipsa perficiatur.

Hæc autem sunt tum differentiæ in primis, tum accidentia nonnunquam, maximè uerò inseparabilia & propria. Iam uerò si inuẽtio absit, nec collectio unquam ualebit: id quod in superioribus paulò latius explicauimus. Sed his omnibus nisi iudiciũ accesserit, frustra haud dubiè aut definire quicquam, aut diuidere, aut colligere tẽtabimus. Ergo *an rectè definitum quid sit, aut diuisum, aut collectum, iudicatio perpendit, examinatq́;. Quo fit, ut prior Logicæ diuisio secundam quasi continere uideatur, quia neq; existere quicquam sine inuẽtione, neq; internosci præter iudicium potest. Sed nunc propositum exequamur, & primùm quid sit* Demonstratio *dicamus.*

De Demonstratione quid sit, tum etiam quid sit Scire.

D*Emonstratio igitur ab Aristotele definitur, syllogismus faciẽs scire, hoc est, syllogismus per quẽ rei alicui scientia comparatur, pariturq́;, quem proinde syllogismũ Aristoteles Græco uerbo* ἐπιστημονικὸν *appellat: quod uerbum apud nos interpretari potest scientialis, si linguæ usus ferat,* ἀπὸ τοῦ ἐπίστασθαι, *hoc est, à sciẽdo deflexum. Ab eodem prætereà Scire quoq; definitur, rem per causam cognoscere, propter quã res est, quatenus uidelicet illius est causa, nec est poßibile hoc aliter se habere. Sanè cùm multis alioqui modis scire dicatur, latius & preßius, latius quidem qualitercũq;, preßius uerò eo duntaxat modo, quo nũc definitũ est. Quo quidem modo scire is dicitur, qui demonstratione aliquid cognoscit.* Demon*stratione inquã, hoc est, per syllogismũ demõstratiuũ, qui idcirco scire facit, quòd ex his sit constitutus* propositio-

nibus,

nibus, quæ primæ & immediatæ, tum notiores, prioresq́; conclusione habentur, ac eius insuper causæ sunt.

Quòd ad omne scibile opus sit præ= noscere aliquid.

AT *uerò priusquàm aliquid demonstrare contingat, præscire aliqua oportet, nempe principia quæ uo_ cantur, & significata eorum, quæ ad demonstrationem sumuntur: ut exempli gratia, cùm à geometra definitur* Punctus, *cuius nulla pars est, tum præscire oportet, quid partis nomine significetur. Sic & in ædificijs, quid lapi= des, quid intritum, quid materies sit, prænosse debetis, qui ædificandi artem discere uult. Atq; hoc ipsum profe_ ctò est, quod* Aristoteles *in principio operis de posterio= ribus analyticis his uerbis proponit,* Omnis doctrina, & omnis disciplina intellectiua, ex præexistente fit cogni= tione. *Id quod cum in alijs omnibus artibus perspicitur, tum in his præcipuè, quarum aliæ sermocinales, aliæ pe= culiari nomine disciplinæ appellantur. In quibus omnibus prænoscere necesse est, quid nomine eius, quod ad demon= strationem sumitur, intelligatur, significeturq́;: tum ipsa principia, ut ex quibus conclusio demonstratur, cuius per hoc etiam scientia habetur solùm.*

Quòd duæ sint prænotiones, quòd est, & quid sit.

EX *his igitur quæ dicta sunt, patet duobus modis con tingere, ut aliqua prænoscamus, tum quòd sunt, tum quid sint. Vt quærenti propter quid à magnete ferrũ tra= hatur, prænoscendum utiq; est ferrum à magnete trahi. Id ubi iam perspectũ quispiam habet, sciscitatur deinde pro= pter*

pter quid ita eueniat. Similiter quærens aliquis, quid motus, uel quid tempus sit, exploratum iam is habere debet, utrunq; esse & motum, & tẽpus. In quibus uerò sciscitantur adhuc, sint nec'ne aliqua: uerbi gratia, an sit prouidentia: in his necesse est prænoscere quid uocabulo ipso indicetur. Atqui contrà euenit, ut sciatur quidem quid uocabulo siue nomine significetur, sed nescitur an sit: ut quæ sit Scyllæ aut Hippocentauri appellatio, nemo est qui non sciat. An uerò etiam sint, incertum fortaßis cõpluribus adhuc. Sanè non idem putandum est esse quid nominis, & quid rei: quinimo longo hæc & insigni inter se interstitio dissentiunt differuntq;. Significatum nanq; uocis cuiusq; omniũ etiam imperitißimis & uulgo ferè perspectum est. Quid tamen sit id quod uoce una qualibet significatur, non nisi exercitatißimis facile traditu est.

Quid sit propositio immediata, & quòd duplex sit demonstratio.

QVoniam autem demonstratio syllogismus est, qui fit ex propositionibus primis & immediatis, ut dictũ est, de huiusmodi ꝓpositiõibus, quænã sint, paulò altius repetere operæpreciũ est. Itaq; dicimus ex Aristotele & Themistio, quòd Propositio immediata est, quæ & prima & summa dicitur. Prima quidẽ, ut qua non est alia prior: Summa uerò, ut qua nõ est superior alia. Immediata igitur dicta est, ut quæ alia demonstratione confirmari non poßit. Quo fit, ut huiusmodi propositiones prima etiam principia appellẽtur. Sed de his mox plura suo loco. Cùm igitur fit syllogismus per primas & immediatas rei causas, hæc demonstratio propter quid dicitur: cum uerò

per

per causas quidem, sed nō immediatas, aut per prima quidem & immediata, sed non quæ causæ rei sunt, huiusmodi demonstratio uocatur, quia est. Sanè prima & immediata causa est, quæ affectioni, quæ quidē de re quapiā demonstrāda proponitur, æquatur, atq; cū ea cōuertitur, ut cùm per definitionē rei subiectæ propria ei inesse affectio demonstratur, Prima uerò & non immediata causa est, quæ diffusior est & magis ampla, & quæ in his præcipuè sciētijs locum habet, quæ subalternatæ dicuntur, ut in perspectiua, quæ geometriæ subalternata est. Ergo quicunque probat arbores, frugesq; non spirare, quia pulmo his desit, is scire dicitur propter quid, quòd pulmo proxima & immediata ratio & causa sit spirationis. Qui uerò idē facit per hoc quòd non sunt animalia, hic iā scire illud dicitur, quia est. Nā hæc probatio non de proximo, sed de longinquo cōmeat. Ita & Anacharsis, cùm percontanti cuipiam, quare Scythia tibicines non efficiat, respondisset, quia Scythia uitem non ferret, causam reddidit remotissimam. Nam proxima huius causa erat, quòd Scythæ temulenti non fierent: causa item huius, quia temetum non haberent: huius deniq;, quia uites essent illis negatæ.

Quid sit dici de omni, & quid item per se.

RVrsus autem, quoniam propositio omnis ex subiecto aliquo & prædicato cōnectitur, scire conuenit prædicatū in demonstrandis propositionibus non utcūq;, sed per se de subiectis dici oportere: quare quid sit hoc quod per se uocatur, protinus dicendum est. Interim tamē absoluere prius licebit id, quod de omni prædicari hoc loco dicitur. Nam absque hoc, id quod per se prædicari

dicitur

dicitur, explicari probè non potest. Prædicari igitur de omni (ut breuißimè dicā) est cùm prædicatum subiecto & omnino & semper inesse significatur, nec quicquam refert siue substantiæ, siue accidētis proprij quidē & inseparabilis rationē habeat id, quod prædicatur: ut omnis homo est animal, & omnis Cygnus est albus. Per se uerò dicuntur, quæ sunt in eo quod quid est: ut triangulo per se linea inest, & lineæ punctus, & arbor item platano. Nam ut ex linea trianguli, ita ex arbore ipsius platani substantia ratioq́; substantialis constat. Cæterū non omne quod de omni prædicatur, etiā per se prædicatur. Quippe de omni Cygno candidum dicitur, quia & semper & omni Cygno inest, non tamen in eo quod quid sit, Cygno inesse dicitur. Ex his igitur, quæ dicta sunt, patet propositionem per se eam dici, in qua prædicatū est aut definitio subiecti, ut homo est animal rationale: aut definitionis pars aliqua, ut homo est animal, uel homo est rationalis.

Quot sint modi eorum, quæ per se sunt.

EOrum porrò quæ per se sunt, quatuor ab Aristotele & Themistio modi traduntur, quorum præter tertium reliquæ tres propriè per se dicuntur, qui & distinguuntur, & dignoscūtur extremis propositionū ad se inuicem collatis. Primus igitur modus est, cùm prædicatum propositionis est de ratione quid est dicente subiecti, aut ipsamet ratio subiecti, ut homo est rationalis, uel homo est animal rationale. Secundus uerò, cùm subiectū est de ratione quid est dicēte prædicati, ut numerus est par, & numerus est impar, cui Themistius hoc addit, dicēs, Aut quoties accidētia sunt, in quorū definitionibus subiecta collocantur,

cantur, quo modo simum esse per se naso inest, nempe similitudo nasi curuitas definitur. Tertius modus est eorũ, quæ neq; per aliud sunt, neq; in alio continẽtur, ut indiuidua substantiæ. Quartus denique modus est cùm subiectum causam importat, ob quam causam prædicatum ei competat, ut iugulatus interit. Sanè ex his quatuor modis priores duo sunt, qui demõstrationibus accommodabiles præcipuè sunt. Sequentes uerò duo adiecti ab Aristotele uidentur (ut Themistius opinatur) amplificandi, exornandiq; gratia.

Quid sit Vniuersale, siue Vniuersaliter dici.

Dicendũ quoq; quid sit, quod hic uniuersale dicitur. Vniuersale Aristoteles definit id, quod cũ de omni sit, & per se inest, & quatenus ipsum. Eodẽ planè modo & Themistius ipsum definit, Vniuersale (inquit) appello, quod de omni, & per se, & quatenus ipsum est, dicitur. Quapropter si quæ de omni dicãtur, non tamẽ propterea necesse est, ut uniuersaliter statim sint. Siquidem albũ de omni cygno, & atrũ de omni coruo assertur, attamen haudquaquã uniuersaliter, quia neq; per se, neq; quatenus ipsum. Vnde & exploratũ iam haberi potest, idem esse & uniuersale, & quod per se dicitur. Exempli gratia, Inest per se lineæ lõgitudo, quia in definitiõe eius assertur, Inest etiam quatenus ipsa est. Neq; uerò si quæ per se sunt, cõtinuò sequitur, ut etiam uniuersaliter sint. Nã quæ secũdo aut sequẽtibus duobus modis per se sunt, uniuersaliter esse non possunt. Sed ut definitio eius quod hic uniuersale dicitur, accuratißima absolutaq; & cõpleta reddatur, adijcienda est particula, primũ, ut id scilicet

dicatur

dicatur uniuersale, quod est de omni, & per se, & primũ. Itaq; propositio uniuersalis hoc loco dicitur, in qua prædicatum subiecto & omni, & per se, & primo inest. Verbi gratia, esse animal rationale, homini adest primũ, non quatenus animal, sed quatenus homo, nec quatenus Socrates aut Plato, sed his inest secũdo loco, quia sub homine continẽtur. Vniuersaliter igitur inesse dicitur, quod omni & per se & primum inest.

Quòd demonstratio sit ex necessarijs, quodq́; sit perpetuorum, quid item definitio ad demonstrationem.

HIs ita cognitis, manifestũ est demonstrationẽ ex necessarijs constare. Nã cùm scientia per demonstrationẽ acquisita ex his fiat, quæ aliter fieri non poßunt, cõsequens est eam ex necessarijs omnino cõfieri. Huiusmodi autẽ maximè ea sunt, quæ per se & uniuersaliter adsunt. Ad hoc rursus argumẽto est & illud, quòd quoties demõstrationẽ aliquã euertimus, illa uti solemus infirmatione, quòd ea quæ sumpta sunt, necessaria nõ uideãtur. Ex quo & illud sequitur, cõclusionem uidelicet demonstrationis perpetuam esse, nullamq́; demõstrationẽ caducorũ, corruptibiliumq́; & fortuitorum. Nam quæ cõfirmatio esse potest ipsius cõclusionis, cuius subiectum dissolubile caducumq́; habeatur, & cui prædicatum neq; semper, neq; omnino simpliciterq́;, sed modò insit, modò nõ insit? uerbi causa, Inest Socrati ut animal sit, sed nunc tantùm, nec quia Socrates est, sed quia homo est. Atqui homo semper est, nõ autẽ semper Socrates. Et quẽadmodum igitur demonstratio caducorum nõ est, ita nec definitio. Quandoquidem

quidem definitio uel demonstrationis principium est, uel demonstratio solo situ differens, uel demõstrationis conclusio. Principium *quidẽ,ut cùm uel pro immediata propositione,uel pro termino in propositionẽ huiusmodi desumitur. Situ uerò solo à demonstratione differens est, quoties talis definitio est,quæ causam rei,quòd ita sit,cõtineat: ut hæc,* Deliquiũ *solis est occultatio luminis eius, ob lunam ei oppositam atq; subiectam.* Definitio *hæc ordine paulùm mutato, in demonstrationem commeat hoc pacto:* Luna *subijcitur atq; opponitur* Soli, *quod autem subijcitur atq; opponitur,occultat:* Luna *igitur subiecta atq; opposita,*Solem *occultat.* Conclusio *porrò demonstrationis,ea est definitio,quæ causam materialem attingit.* Vnde *& hæc quidem materialis, illa uerò formalis à quibusdam appellatur definitio.*

Quòd tria sint, quæ ad demonstrationem omnem requirantur, & quot modis horum vnumquodq; prænoscatur.

CVm *aũt tria sint ueluti momẽta quædã in unaquaq; demõstratiõe,ut id ab* Aristotele *&* Themistio *traditur,quibus uidelicet omnis sciẽtia absoluitur: primũ genus subiectũ,ut numerus, aut triãgulus: secundũ affectiones, quæ & propriæ passiones à quibusdã dicũtur, & subiecto generi inesse demõstrãtur, ut paritas & imparitas numero,& tres angulos æquales duobus rectis æquipollere triangulo; tertium principia.* Ex *his,inquam,genus quidẽ subiectum statuere oportet, ut sint affectiones, quid significent, quorum utrũq; principia & dignitates desiderant: nam & ut sint,& quid significent,antequàm*

demonstrationes fiant, sciendũ est. Principijs itaq; utraq; prænotio necessaria est. Nec tamen me fugit, *quædam ex principijs esse, quæ nõ statim cognitis terminis explorata habeãtur, sed obscuriora paulò, declaratione proinde probationeq; aliqua, nempe dialectica, indigẽtia: quippe quæ fiat uel per inductionem, uel per diuisionẽ: atque id nimirum est, quod Aristoteles ait Dialecticæ proprium esse & peculiare, ut cùm sit inquisitiua, ad omnium methodorum principia uiam habeat.*

De principijs, & eorum multiplici differentia.

P*Rincipia in unoquoq; genere sunt (quẽadmodũ & Aristoteles ea definit) quæ quòd uera sint, nõ cõtingit demonstrari.* Rursus & hoc modo, *Principia sunt, quæ per se, & nõ per alia fidem habent. Per alia quidem idcirco adiectũ est, ut intelligamus sciẽtiæ cuiusq; principia esse, quibus in eadem scientia, nihil prius superiusq; sit, per quod confirmari explicariq; poßint. Nam si hæc quoq; comprobare necesse fuerit, rationẽ hanc in infinitum tandem extrahere oportebit. Quare si id necesse nõ est, sed subiacent, supponunturq; hæc tanquam notißima, meritò principia statuantur dicanturq;. Ex his autem alia quidem propria uniuscuiusq; scientiæ sunt, alia uerò cõmunia. Propria quidẽ, ut in geometria, lineã esse longitudinẽ sine latitudine. Et in dialectica, De quolibet uera est affirmatio uel negatio, de nullo uerò simul. Communia autem, ut si ab æqualibus æqualia demas, remanentia sunt æqualia. Item, quæcunq; uni & eidem sunt æqualia, ipsa inter se sunt æqualia. Communia idcirco dicta, quòd pluribus & his etiam diuersis scientijs applicari poßint.*

Talia quoque sunt & dialectica quædam principia, ut si quid prædicatur de definitione, idem & de definito prædicatur, & cætera eiusmodi. Porrò ex principijs, quæ propria alicuius scientiæ sunt, hæc quidē dignitates siue proloquia dicuntur, hæc uerò positiones. Dignitates quidem dictæ ob id, quòd iure illis fides habēda sit. Nam talia principia sunt, quæ statim quisque audita probat, & quæ quemlibet discentē natura habere necesse est: quòd profectò nihil aliud est, quàm illis (eorum tantùm cognitis terminis) intellectum nostrum naturali lumine protinus assentire. Cuiusmodi illud est, Totum unum quodlibet maius est qualibet sua parte. Dicuntur rursus & maximæ, siue maximæ propositiones, & communes animi conceptiones, quòd multorum scilicet intellectu facilè percipiantur. Positiones uerò sunt principia, quæ cùm demōstrari non poßint, necesse tamen non est, quēlibet docendum ea habere. Ex ipsis rursus quædam suppositiones di cuntur, quædam definitiones. Suppositiones quidem, quæ aut esse, aut non esse significant, ut punctum esse geome tra supponit. Definitiones uerò, quæ absque eo quod est esse, uel non esse, quid sit res indicant. Porrò suppositionum aliæ quidem dicuntur petitiones siue postulata, aliæ uerò suppositiones assumptæ. Petitiones siue postulata sunt, quæ hypothesibus ponendis maximè accōmodantur aptanturq́;, ut quoties data propositione quapiam, eius deinde petitur à discente contraria, siue contradictoria concedi, idq́; interim disciplinæ gratia, ne quid scilicet in disciplinis absurdū ponatur, aut earum principijs repugnans. Assumptæ demum propositiones dicuntur, quum

præm

præmissæ demonstrationum assumuntur. Vt ad demonstrandum, quòd demonstratio omnis ex ueris procedat, assumitur à docente, quòd falsum nõ scitur, & quòd uerũ nõ scitur, nisi ex ueris. At de principijs quidem hactenus, quibus colligendis haud parum mihi profuit commentarijs suis Iudocus Clichthoueus in Iacobũ Fabrum Stapul. uir apprimè doctus, & inter scholasticos quoque theologos, partes si non primas, secundas tamen haud dubiè obtinens. Cæterùm ab his demõstrabiles propositiones, θεωρήματα à Græcis appellantur, quæ Latinis speculationes dici possunt.

Quòd per quatuor causarum genera demonstratio potissimùm fiat.

QVoniã autem omnis demõstratio ex principijs fit, principia autẽ & causæ idẽ, illud quoq; iam dicere oportet, quòd causæ numero quatuor sunt. Vna quidem quod quid est esse, hoc est, substantiæ ratio, formaq; & definitio. Secunda uerò, quæ cùm est forma, ut ipsa sit, necesse est. Hæc autem materia est. Nam non potest sine subiecta materia forma subsistere. Tertia autem, unde initium fit motus, quæ est efficiẽs causa. Quarta uerò, cuius gratia quippiam fit, idq; finis est rei cuiusque. Sanè omnes hæ causæ in demonstrationibus spectãtur, & medij in his termini sunt. Ac ratio quidem ipsa substantiæ, quemadmodum in demonstrationem ueniat, sumaturq́;, prius dictum est, uidelicet cùm dicebatur definitiones demonstrationis esse principium, uel ab ipsa demonstratione solo situ differentem. Materia uerò hoc modo redditur, cùm quæritur, quãobrem animaliũ cor-

pora consumantur corrumpanturq́;, quia ex contrarijs constant. Omne siquidem, quod ex contrarijs cõflatũ est, corrumpi natum est. Redditur & primũ mouens, si quæratur, quare mũdus est miranda pulchritudine, quia Deus opifex & ipse pulcherrimus sit. Redditur item finis, si quis sciscitetur, propter quid deus fabricatus est mundũ: quia bonus est. Et quamobrem quispiam uxorem sibi ducendam statuit: nempe ut liberos habeat.

Quo pacto scientia ab opinione differat.

SEquitur hinc iam ut dicamus, quonam pacto ab opinione differat scientia. Differt autem hæc ab illa modis duobus, rebus inquam subiectis, & genere probandi. Rebus quidem subiectis, quòd sciẽtia quidem eorum est, quæ necessaria sunt, & aliter sese habere non poßunt. Opinio autem & eorum, quæ falsa plerunq; sunt, & aliter se habere poßunt, licet uera sint. Genere uerò probãdi, quòd sciẽtia quidem ex necessarijs proficiscitur propositionibus, opinio uerò ex poßibilibus contingentibus'ue, quæ nimirum neq; ad scientiam, neq; ad intellectũ pertinent, qui principiorum habitus ab Aristotele definitur. Quare si habitus omnis, quo uera cognoscuntur, aut sciẽtia est, aut intellectus, aut opinio: relinquitur opinionem earum rerum esse, quæ tametsi ueræ aliquando sunt, secus tamen esse possunt.

Quòd duplex sit ignorãtia, & quid sit solertia.

IGnorantia porrò, quæ scientiæ in totum opponitur, duplex ab Aristotele esse traditur. Vna quidem, cùm alicuius rei penitus rudes ignariq́; sumus, puerorũ instar, quæ ob id ignorantia secundùm negationẽ dicitur: altera

ra uerò, quæ affectionis ignorantia uocatur, quoties quis rudis quidem omnino non est, sed falsam illius rei, quam tenere se putat, sciẽtiã opinionẽ'ue habet. Dicta est aũt hæc ignorãtia affectionis, quòd cui contingit, illius animus persuasione quadam affectus sit. Putat enim se scire aliquid, quod tamen nescire melius esset, idq́; aut per simplicem apprehensionem, aut per syllogismum. Vnde & ab eodẽ Aristotele dicta est, partim per syllogismũ facta deceptio, partim in sensu error & hallucinatio. Tales profectò sunt barbari omnes, & sophistæ, qui cũ omnia intelligere uideri uelint, nihil intelligũt, nisi suo more omnia, hoc est, corruptè. Præterea ab Aristotele definitur solertia, subtilitas quædam in nõ prospecto tẽpore medij inueniendi. Vel sic, Solertia est sagax, repẽtinaq́; coniectatio inuentioq́; medij: ut si quis uidens lunã, eam quidẽ partẽ, quæ solẽ uersus semper deuergit, lucidam habere intellexerit ob id, quia luna splẽdorẽ à sole mutuetur. Aut si quempiam quis cũ numulario argẽtario'ue colloquẽtem uidẽs, intelligat statim uersurã eum facere, & causam omnino fœneratitiã esse: hæc tũ coniectatio solertia est.

De quatuor quæstionibus scibilibus.

POstremò aũt de quæstionibus scibilibus hac in parte nonnihil dicendum est. Sunt autem numero quatuor, quæ sunt, quòd est, propter quid est, si est, & quid est. Quæstiones quidẽ scibiles dictæ, quòd per has quærimus de qualibet re in unaquaq; sciẽtia. Quærimus ergo aut de simplici, aut de cõposito. Simplex quidem hoc loco intelligitur, quod seorsum ex uno aliquo decem generum sumitur, ut est, uel Deus, uel Homo, uel Cẽtaurus,

uel Charibdis. Compositũ autẽ, ut utrum luna deficiat, aut utrum iustum natura, an lege potius, & institutione hominum constet. Quoties igitur de simplici quærimus, prima & obuia protinus quæstio est, an sit, secũda, quid sit. Primùm nanq; quærimus, an sit Deus, deinde quid sit Deus. Si aũt de composito quærimus, prima quæstio est, an subiecto prædicatum insit: secunda, quamobrem insit, hoc est, propter quid. Nam simulac didicimus lunam deficere, continenter quamobrẽ deficiat, quærimus. Hactenus de demonstratione dicta sufficiant.

IN TRACTATVM OCTAVVM PRAEFATIO.

SEQVITVR hinc tractatus de Definitione pariter & de Diuisione. Quæ quidem quòd partes quoq; huius artis sint, ex tripartita superius facta dialecticæ diuisione facilè intelligi potuit. Nunc illud addendũ insuper est, quòd sicut absq; demonstratione nulla scientia ritè comparari potest, ita absq; duabus his partibus non scientia solùm, sed nec ars ulla. Quo fit, ut & meritò ipsæ quoq; philosophiæ instrumẽta censeri debeant. Distant autem uel hoc ipso hæc tria inter se, quòd diuisio quidem ipsa aditũ ad artes omnes, & disciplinas præparat, ceu diligens quædam exploratrix, quantum uidelicet ars se unaquæq; extendat. Definitio uerò præparata iam atq; explorata, ueluti lumine adhi

adhibito, illustrat. Demonstratio deinde hæc omnia perficit, & consummat. Ratio autem cur, cum ordo in his tribus ita se habeat, prius tamen de demonstratione, quàm de cæteris duabus tractare instituerim: quia nimirum ipsa demonstratio est, cui reliquæ duæ, nempe Definitio & Diuisio, inseruire interdum probantur, & accommodari solent, quemadmodum etiã definitioni ipsa diuisio. Hinc & de definitione quoque prius dicendum, quàm de diuisione.

De definitione quid sit, & quo pacto à nomine differat, tum item & à descriptione, & quid sit descriptio.

IGitur quid sit definitio, ipsa definitione nunc explicemus oportet. Hæc à Platone quidem definitur hoc modo, Definitio est oratio quæ quid sit, de quo agitur, ostendit quàm breuissimè. In qua definitione oratio posita est, ut à nomine distinguatur: quòd nomen quoque rei naturam quomodocunq; significet, at ex unica constat uoce: definitio autem ex duabus saltem uocibus. Adiectum deinde est, quæ quid sit de quo agitur, ostẽdit: quoniam inuenias orationes quidem, quas tamen definitiones nemo dixerit: quandoquidem rei naturam non exponunt. Cuiusmodi orationes sunt, quæ apophthegmata seu dicteria dicuntur, ut, Nosce teipsum, Ne quid nimis, & id genus aliæ. Postremò adiectũ est, quàm breuissimè, quo ab alijs distinguitur orationibus multò longioribus, utpote quæ certis constituuntur partibus, quales sunt Ciceronis, & cætera huiusmodi ab Aristotele uerò in Topicis ipsa ad hunc modũ definitur, Definitio est oratio, quod quid est

esse

esse significans, hoc est, oratio explicans quae sit rei natura essentiáue. Quo in loco aduertendum est Aristotelem Graecè loquẽtem, in definitione sua usum uerbo ἦν, quod Graecis est temporis paratatici, Latinis praeteriti imperfecti. Atq; hoc ipsum ita consuesse Aristotelẽ Georgius Valla Placentinus fideliter asserit, ut erat pro est poneret. Quasi uerò id illi nõ cũ alijs Graecis hominibus cõmune fuisset, ut certè fuit. Vnde ad confirmandum quod dico, ex Galeno Graeco autore similẽ omnino orationem huc adferre non grauabor. Galeni oratio illa huiusmodi est, atq; ita legitur in quarto Therapeuticae lib. ἓν τι γένος ἦν νόσου. Quam utiq; orationem etiam Thomas Linacer uir & Graecè, & Latinè doctißimus ita uertit atq; interpretatus est, Vnum quoddam genus est morbi. Quare ex loquendi libertate & consuetudine (ut dixi) id potius euenire existimandũ est, qua Graeci uerbum paratatici temporis plerunq; pro praesenti usurpant. Itaq; nos ἦν, Est uertimus: etsi Aristotelis interpres, quisquis ille fuerit, Erat interpretatus est, uerbo ad uerbũ, ob id fortaßis quòd illud, quod diximus, uel non animaduertit, uel prorsus ignorauit. Vnde & eam ipsam definitionem hic subijciendam duximus his uerbis, quibus ab Aristotele posita est, nempe Graecis, ἔστι δὲ ὅρος μὲν λόγος, ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων. Sed ne illud quidem omittendum puto, Definitionẽ ipsam termini nomine, quod Graecè ὅρος dicitur, plerunq; appellari à translatione terminorum terrae. Nam sicut per illos fundi in agro à se inuicem dispescuntur: ita per definitiones res à se inuicem discernũtur. Rursus autem & à nomine Definitio differt: quoniam

niam quod nomen obscurè & indiscretè significat, id Definitio euidenter & discretè exponit. Differt item & à descriptione, quòd Descriptio quidem ueluti opacæ alicuius picturæ imaginem gerit, Definitio autem perfectæ picturæ faciem refert. Hinc & descriptio à Boëthio definitur, ex proprietatibus informatio quædam rei, & tanquam coloribus quibusdam depictio. Ex proprietatibus, inquit, hoc est, ex proprijs cuiusq; rei accidentibus. Atq; hæc proinde poëtis atq; oratoribus magis usu uenire solet: nec in id adhibetur, ut quid sit res indicet, sed qualis sit, quasi inspiciendam ante oculos ponat.

Quòd duplex sit definitio.

Ergo duplicem esse definitionem, tam ex his quæ dicta sunt, autore Seuerino Boëthio, quàm ex Aurelio Augustino, uel potius alio quopiam, qui etiã Augustino ipso uetustior fuit (ut Lau. Valla sentire uidetur) colligere licet. Alia nanq; dialectica est, alia rhetorica: & dialectica quidem est, quæ communi tantùm designatur nomine, & definitio appellatur: rhetorica uerò, quæ alio nomine, descriptio dicitur, qualis ea est, quæ paulò superius à nobis ex Boëthio definita est. Inter utranq; porrò hoc interesse ex eodem Boëthio animaduertimus, quòd hæc quæ oratoribus apta est, nõ etiã philosophis perinde cõuenit, quæ tamẽ philosophorũ propria est, ea conuenire potest & oratoribus. Omnia nanq; (inquit ille) quæ philosopharum sunt, orator in dicendo rectè usurpare atq; his uti potest. At contrà philosophus in disputationibus suis, quæ oratorum propria sunt, cuncta ferè contemnit. Neq; enim adiungit aliquando signum, neq; quod credibile

dibile est, aut probabile solum, sed quod necessarium omnino fuerit. Sed de harum utriusq; siue differentijs siue speciebus, tam proprijs quàm communibus, deinceps ex ordine dicere haud alienum fuerit.

De triplici dialecticæ definitionis forma, ex Cicerone, tum quemadmodum alia ab alia distet.

Eius igitur definitionis, quæ dialectica dicta est, tres à M. Cicerone differentiæ ponuntur, siue formæ principales. Ex his una quidem est, quæ substantialis dicitur: altera uerò, quam idem à partium enumeratione appellat: tertia quæ à nota dicitur. Porrò eã, quæ substantialis dicitur, & philosophorũ maximè propria est, Aristoteles plenam atq; perfectam consistere ait ex genere & differẽtijs, ut cùm homo definitur, animal rationale mortale. A' partiũ uerò enumeratione definitio est, cùm enumeratis omnibus totius alicuius partibus, id quod totum est, cognoscitur qd sit. Qua quidẽ definitiõe pœna quæ legibus sancita est, definitur hoc modo: Pœna est, quæ uno ex octo modis fit: nempe aut dãno, aut uinculis, aut uerberibus, aut talione, aut ignominia, aut exilio, aut seruitute, aut morte. Eadẽ quoq; definitione & mundus à Cleomede in libro de mundo ita definitur, Mundus est, inquit, ex cœlo terraq;, necnõ ex naturis, quæ intra hæc concluduntur, constitutio. Vnde & admonendus hic est diligẽs lector, non esse necesse ubi quodãmodo partium infinitas quædã est, uniuersa in ipsa partium enumeratione cõcludere; ut in definitione mundi iam facta. Tali item usus est Cicero cùm eum definit, qui non liber est, Is (inquit)

est,

est, qui neq; sensu, neq; uindicta, neq; testamento talis est. Etenim hæ partes sunt dādæ libertatis. Nec moueat quēpiam, quòd per hanc definitionē quid sit non liber, constitutū est, nō quid sit: quando peræquè definitione opus est, cùm ostendere uolumus, quid nō sit quippiam, quàm quid sit. Porrò à nota, ut Cicero, siue ab etymologia, ut Aristoteles, definitio dicitur, cū uis uerbi, quæ in compositione sita est, rem suā facta quadā discretione designat, ut in primo Offic. li. Cicero, quid sit fides, hoc modo definit. Fides est, inquit, quia fiat quod dictū est. Tribus igitur positis, ueluti principalium definitionū formulis, sola prima, quæ substantialis est, & à toto dicitur, uerè definitio nuncupatur, aliæ duæ nominis tantùm honore.

Quæ & quot sint in summa definitionum, siue differentiæ, siue species, tam philosophis quàm oratoribus, necnō & poëtis cōmunes.

IN summa autem ipsius definitionis, siue differētiæ, siue species numero quindecim ex Boëthio colliguntur, quarum tamē bonā partem ex Aurelio Augustino in eo, quem de dialectica scripsit libello, si tamē autorē titulus non mentitur, Boëthius collegisse uideri potest, quas & hic nūc per ordinem recensere collibitum est. Ex his igitur prima quidē à Græcis οὐσιώδης dicta est, à Latinis uerò substātialis, siue essentialis appellari potest, ut quæ substantiā essentiam'ue rei cuiuslibet propriè demōstrat, qua & philosophi proinde maximè utuntur. Cuiusmodi est hæc hominis definitio, animal rationale mortale risus & disciplinæ capax. Hæc enim per species & differentias descendens, ad proprium tandem uenit. Secunda uerò

quæ

quæ à notione Latinè, Græcè ἐννοηματικὴ dicitur. Hæc rem nõ per substantiã, sed per actũ potius explicat: ut homo est quod rationali conceptione & exercitio cunctis præest animãtibus. Hic quidẽ nõ quid homo sit, dictũ est, sed quid agat, atq; ita quodã quasi signo in notitiã deuocatur. Tertia quæ à qualitate nomẽ accepit Græcè ποιοτικὴ dicta, quæ quale quippiam sit ostendit potius, quàm quid sit, ut homo est qui ingenio ualet, artibus pollet, bonumq; ac malũ discernit. Hîc enim nõ quid homo sit, sed qualis sit designatus est. Quarta tamen est, quæ à Græcis ὑπογραφικὴ, à Latinis descriptiua, à Cicerone uerò descriptio appellatur: ut luxuriosus est, qui uictus nõ necessarij, sed sumptuosi appetẽs est, delicijs affluens, & ad libidinem procliuis. Quinta uerò est, quæ Græcè κατὰ λέξιν, Latinè ad uerbũ dicitur. Hæc uocẽ illã, de qua quæritur, alio sermone designat, & quodãmodo quid sit declarat, ut cõticescere est tacere. Qua etiã definitione locus tũ ab Aristotele, tum à Cicerone sedes argumenti definitur. Sexta, quæ Græcis κατὰ διαφορὰν, Latinis per differentiam dicitur: ut cùm quæritur, quid inter regẽ & tyrannũ intersit, uterq; adiecta differentia, quid sit, definitur hoc pacto, Rex est, qui pietate & modestia erga suos utitur: Tyrannus autẽ, qui in suos sæuit, & crudelitatẽ exercet. Hinc & illud apud Terẽtium in Adelphis, Hoc pater ac dominus interest. Septima est, quæ κατὰ μεταφορὰν, id est, per translationẽ dicitur, ut adolescẽtia est flos ætatis, senectus ætatis occasus. Item caput arx corporis. Octaua uerò est, quæ κατὰ ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, id est, per priuantiam eius contrarij quod definitur, dicitur: ut bonum

est

est, quod malum nō est. Quo quidem genere definitionis uti licet, cùm notū est alterū contrariū. Hac & Horatius *epistola prima ad* Mecœnatē *usus est, cū ait,* Virtus *est ui tium fugere, &* sapiētia *prima Stultitia caruisse.* Nona *est quæ* κατ' ὑποτύπωσιν, *id est, per quandā informationem dicitur, ut Aeneas est filius* Veneris & Anchisæ. Porrò *hæc in indiuiduis, quæ Græcè* ἄτομα *dicuntur, uersatur semper.* Desideratur *prætereà & in nominibus, quæ* ὁμώνυμα *sunt, hoc est, æquiuoca, ut est* Aiax Oileus, & Telamonius. Ergo *quoties unum aliquem definire uolumus, à genere, à corpore, à factis, à dictis, ab animo, hoc genere definitionis utimur.* Decima *deinde species est, quæ dicitur* ὡς τύπος, *hoc est, ut secundū figurā dicā, uel exēpli causa.* Cuiusmodi *definitio est, ut si quæratur, quid est animal, & respōdeatur, ut homo.* Qua & Aristoteles *usus est, cū dixit,* οὐσία δέ, ὡς ἄνθρωπος, *id est, substantia est, ut homo.* Vndecima, *quæ* κατ' ἔνδειαν πλήρους ἐκ τοῦ ὁμογενοῦς, *id est, per indulgentiā pleni ex eodem genere dicitur, ut si quæratur, quid sit quadrās, & respondeatur, cui dodrans deest, ut as sit.* Duodecima, *quæ* κατ' ἔπαινον, *dicitur, id est, per laudē, ut apud* Ciceronem *pro* Cluentio, *Lex est mens, & animus, & consiliū, & disciplina ciuitatis.* Qualis *etiā ea est, qua ab* Aristotele *philosophia definitur, ars artiū, & sciētia scientiarum.* Tertiadecima *est, quæ* κατ' ἀναλογίαν, *id est, iuxta proportionē dicitur, ut cùm maioris rei nomine minor designatur: ut edictum est lex annua, & homo minor mundus.* Quartadecima *uerò, quæ* κατὰ τὸ πρός τι, *id est, ad aliqd dicitur, ut pater est, cui filius est.* Quintadecima *demum,*

quæ αἰτιώδης, *id est, causalis dicitur, ut quæ causam rei de qua quæritur, reddat, ut dies est latio solis super terrã. Similis huic & illa est apud Ouidiũ, Res est solliciti plena timoris amor. Efficit enim amor, & causa plerunque est, ut quis nimis sollicitè, anxieq; alteri timeat.*

Ex quot constet, & à quibus sumatur ea definitio, quæ substantialis dicitur.

S*Anè definitio illa, quæ philosophis magis peculiaris est, cùm ex genere & differẽtijs constituatur præcipuè, interim tamen sumitur aut à materia, aut à specie siue forma, aut à subiecto, aut à fine. A' materia quidem, ut si statuam definias ex ære, uel alia qualibet materia, quæ huius uel illius rei referat simulachrum. A' forma siue specie, ut si quis definiat iram, quòd est ulciscẽdi cupiditas, quæ eadem à materia definitur esse, ebullitio sanguinis circa cor. A' subiecto, ut cùm dicit quispiam, Astrologia est ars, quæ circa cœlestia corpora uersatur. A' fine uerò, ut quem consequitur, ut medicina est ars in humano corpore sanitatis effectrix.*

De virtute definitionis, tum & de eius vitijs.

A*Nte omnia autem & quæ sit uirtus definitionis dicendũ. Sanè hæc est, ut definitio suo ex altera parte definito respõdeat. Hanc Rodolphus Agricola legem definitionis uocat, eam quæ huiusmodi esse dicit, ut neq; plura cõplectatur, quàm ipsum definitum, neq; pauciora, sed de quocunq; unum dicitur, & alterum dicatur. Huic porrò aliam idem adiungit, ut quid sit res, hoc est, substantiam rei explicet. Præter has deinde duas, tertiam quoq; adijcit, ut sit aperta, hoc est, neq; ambiguis nominibus*

nibus, neq; obscuris, aut ex longinquo translatis cōstet. Sunt & aliæ ad hanc rem ab eodē positæ leges, quas hic breuitatis studio prætereo. Ex prædictis igitur & quæ sint uitia definitionis, facile est intelligere. Sunt autē duo præcipua, primum, ne quid abundet: alterum, ne quid deficiat. Et dictionum quidē abundātia, rei facit defectum: defectus uerò dictionum, abundantiā rei. Atq; ex utroq; minus apta definitio est. Sed hæc nūc exēplis ostendamus. Per abundantiam igitur definitio fit, si hominē ita definias, Homo est substantia animata sensibilis. Est hæc quidem definitio, declaratio quædam hominis. Nam hæc omnia, homo est. Verùm si conuertas, non respondebit. Per defectum uerò, ut si quis definiat cupiditatē hoc modo, Cupiditas est aliena appetēdi desiderium. Sed ne hæc quidem ex æquo respondet rei definitæ, propterea quòd minus cōprehēsum ea est, quàm res nominis postulabat. Nam non sola cupiditas auaritia est, imò præter auaritiam, quæ habendi propriè cupiditas dicitur, est insuper tum dominandi, tum ulciscendi cupiditas. Potest & tertium his duobus uitiū adijci, quoties scilicet falsum quippiam definitio dicit, hoc pacto, Sapientia est pecuniæ quærendæ diligentia. Verùm de definitione hactenus.

De Diuisione.

Restat hinc tertiū philosophiæ instrumētū, qđ quidem est diuisio, quæ quē habeat usum ad disciplinas cōparandas, hinc quoq; nosse licebit, quòd sine hac quēadmodum definitio quidē fieri debeat, haud planè intelligi posit. Quippe per quam ea, quæ ad definitionem sumuntur, ex ordine prius colliguntur, id quod facilè liquebit,

 bit,

bit, si exempli causa, nomē ipsum susceperis definiendū. Nam primò huius genus uox sumitur, deinde uocē ipsam diuido, in uocem significatiuam, & non significatiuam. Definitio igitur, Nomen quod est uox significatiua: quæ oratio quia nomini nondū æquatur, rursus diuido significatiuam uocē in eā, quæ secundū placitum significatiua est, hoc est, ex hominū impositione, & eā quæ naturaliter significat. Itaq; prædictæ orationi addo, secundū placitū, fitq; definitio nominis hoc modo, Nomē est uox significatiua secundum placitum. Verùm quia nec sic definitio definito ex æquo cōuenit, idcirco id quod est significare secundum placitū, deinde diuido, ac dico, Vocum secundū placitum significātium, aliæ quidē cum tēpore, aliæ uerò sine tempore significant. Sed quia ne sic quidē perfecta nominis definitio haberetur, rursus aliam aggredior diuisionem, nempe eius quod est significare sine tempore. Nā huius aliud quidem est, cuius partes extrà significāt: aliud uerò, cuius partes extrà non significant. Itaq; nominis definitionem tandem hoc modo compleo ac dico, Nomē est uox significatiua secundū placitū, sine tēpore, cuius nulla pars extrà significatiua est. Sed nunc quid sit diuisio, & quotupliciter dicatur, dicendum hinc est.

De diuisione quid sit, & quot modis dicatur.

Diuisio igitur (ut in uniuersum dicamus) est communioris in minus communia diductio. Semper enim quod diuiditur, communius ijs est, per quæ diuisio fit, & per hoc latius patet. Fit autem multis modis. Siquidem alia est diuisio generis in species, alia cùm totum

ueluti

ueluti in partes secatur, quam proinde quidam partitionem dicere malũt: alia rursus, cùm uox multorum significatiua, in proprias significationes distrahitur. Quem tamen diuidendi modum Rodolphus Agricola non admodùm probat, sed Enumerationem potius dicendam existimat, quemadmodum & cùm species in indiuidua diducitur, id quod etiam Ioan. Damasceno ita placet. Similiter autem & quoties ab uno ad plura, & à pluribus item ad unum diductio fit, enumeratio dicenda uidetur. Ab uno quidem ad plura, ut à medicina, homo medicus, liber medicus, herba medica, manus medica (hinc illud Vergil. Dum medicas adhibere manus ad uulnera pastor Abnegat.) & item uas medicinale, & medicinale emplastrũ, siue cataplasma, & id genus infinita alia. Hæc enim omnia ab uno sunt, quoniam à medicina nomẽ inuenere. Ad unum autẽ, ut salubre medicamen, salubris esca, salubris aura. Hæc siquidem ad unam tendunt sanitatem. Cæterùm præter prædictos diuidẽdi modos, est qui secundũ accidens dicitur, cùm aut subiectum in accidentia diuiditur, aut accidens in subiecta, aut accidens in accidentia. Ex prædictis igitur patet, quòd diuisionum aliæ quidem propriæ dici possunt, aliæ uerò impropriæ, & abusiuæ.

De Diuisione generis in species.

GEneris in species diuisio fit, cũ ipsum in species per differentias diducitur, aliquoties autem & in ipsas species citra differentias: ut magnitudinum hæc est linea, hæc superficies, illa uerò corpus: aliquoties autẽ nominibus carent eæ, quæ sub eodem genere continẽtur species. Quod ubi cõtingit, accipimus unius alicuius speciei dif-

ferentiam: deinde quia aliarum specierum unam aliquam differẽtiam cõmunem nõ inuenimus, circunloquitur eam alterius differentiæ negatione, quemadmodum in animalis diuisione fieri uidemus, cũ ipsum ita diuiditur, animalium aliud rationale, aliud irrationale. Hic irrationale non nisi eius quod est rationale, negationem explicat. Quamobrem hæc uera differẽtia esse non potest, quippe cum omnis species ex differentia constituatur. Nihil autẽ ex negatione constituitur. Ergo quoties negatione facimus diuisionem, prius affirmatio, pòst negatio subijciẽda est: nec id ab re quidem: quippe quòd affirmatio natura ipsa prior sit negatione. Aliquoties item & differentiæ loco specierum in diuisione ponuntur, ut cùm dicimus, Quantitatis aliud continuũ, aliud discretũ: quæ cũ differentiarum nomina sint, uice tamen specierũ posita sunt.

Vtrum in species, an in differentias rectius genera diuidantur.

VNde & illud iam haud indignum inquisitu suboritur, Vtrum in differentias, an in species rectius genera diuidantur. Sanè huic inquisitioni ita ex Boëthio obuiam itur, Quoniam definitio diuisionis, generis est in species proximas distributio, idcirco oportet secundum naturam diuisionis, in proprias species generis disgregationem fieri. Verùm hoc interdum fieri nequit propter eam, quæ suprà reddita causa est. Multis siquidem speciebus nomina desunt. Atq; ideo, quoniam quædam sunt genera prima, quædam ultima, quædam media. Primum quidem est, ut uerbi causa, substantia: ultimum, ut animal: medium, ut corpus. Corpus nanq; ut animalis

genus, est ita substantia corporis. Vnde quẽadmodum neque super substantiam quicquam inueniri potest, quod generis loco collocari ualeat, sic nec sub animali. Homo enim species est, non genus. Quare antiquior uidebitur per species diuisio, si indigentia nominum non sit. Ergo si his non abundamus, genera prima usq; ad ultima conuenit in differentia separare. Hoc autem fit, si primùm genus in suas differentias disgregemus, non in sequentis proximæ, aut posterioris generis differentias, & rursus posterius in suas, & nõ in sequentis deinde differentias. Neque enim eædem sunt differentiæ substantiæ & corporis, aut corporis & animalis. Si quis igitur dicat, Substãtiarum alia corporalis est, alia incorporalis, rectè quidem diuisionem fecerit. Hæ nanq; propriæ differentiæ sunt substantiæ. At nõ rectè, si ita dixerit, Substantiarum alia animata, alia inanimata est. Siquidem hæ corporis, non substantiæ differentiæ sunt, id est, secundi, non primi generis. Quare manifestum est, secũdum proprias differentias diuisionem faciendam esse, quoties per differentias gennus distribuendum uenit.

De diuisione totius in partes, & quot modis tum dicatur, & de partium inter se differentia.

Totum quoniam multipliciter dicitur, eius quoque in partes multiplex diuisio est. Dicitur nanque totum aliud quidem secundum quantitatem, id'que duobus modis. Nam aut continuum, id est, ut corpus: aut discretum, ut grex, itẽ exercitus & populus. Aliud uerò quod uniuersale appellatur, ut animal, & unumquodq; superius.

rius, si ad eius referatur inferius. Aliud quod totum in modo dicitur. Aliud autẽ, quod ex quibusdam uelut uirtutibus & potẽtijs constat, ut anima. At hinc nunc exempla subijciamus oportet: Totum igitur si continuum fuerit aut discretum, in eas diuiditur partes, ex quibus compositum constat, ut hominis corpus in caput, manus, thoracẽ, & pedes. Quo etiam modo totus populus Romanus in tres partes olim diuisus fuit, in equestres, in senatores, & plebem. Cæterùm partium, & perinde etiam totius nõ eadem ratio est. Quædam nanq; pertinẽt ad substãtiam, quædam ex quantitate nomen habent, quædã uirtutis & efficaciæ cuiusdam. Substantiæ sunt, cuiusmodi corporis partes supradictæ. Quantitatis uerò, ut in ijs, quæ extensa sunt: ut bipedale, tripedale, partes dicimus rei decempedalis. Et in tempore, præteritum, instans, futurum. In numero, ut denarij, quinq; & quinq;. Et itẽ unum, duo, tria, quatuor. Virtutis autem partes sunt, quos & gradus quidam uocant, quemadmodum dicimus Achilli plus roboris fuisse, quàm Aiaci. Sic & animæ partes quatuor faciunt, uiuificandi, sentiendi, mouendi, & intelligendi. Rursus autem quæ substantiæ partes sunt, aliæ de propinquo substantiam constituunt, ut materia & forma, ut in homine corpus & anima, in arbore uita & lignum. Aliæ ad integritatem rite explendã pertinent, ut domus, parietes, tectum, & fundamentum. Est prætereà & alia partium differentia. Siquidem ex his aliæ quædam sunt, quas ὁμογενεῖς Græci uocãt, nos cognatas dicere possumus & similares, ut partes ligni aut lapidis. Omnes enim tam ligni quàm lapidis partes, eiusdẽ generis sunt:

ut na

ut natura, ita nomine participant. Aliæ uerò ἑτερογενεῖς *à Græcis dictæ, à nostris alterigenæ, id est, alterius atque alterius generis, siue dißimilares, ut partes domus, ligna, & lapides, & in homine caro, nerui, & oßa. Adde partibus quidem totius secundum quantitatem hactenus. Totius uerò uniuersalis diuisio hoc modo fit, Hominum alij in Europa habitant, alij in Africa, alij in Asia.*

De diuisione vocis in significationes.

Diuiditur uox in plures significationes, quoties uel æquiuoca est, uel ambigua. Aequiuoca, ut canis: quæ uox cùm una & simplex sit, plura tamen significat, nēpe canē domesticum, canē cœlestē, quæ stella ad Orionis pedem, autore Higinio, micat, & canem marinum. Ambigua uerò, ut oratio, qualis hæc, Aio te Aeacida Romanos uincere posse. Hæc enim oratio ambigua prorsus est, quippe quæ significare uidetur non tam Romanos Pyrrhum superaturos, quàm Pyrrhum ipsos Romanos. Cæterùm præter hanc uocis diuisionem est alia, qua uox secundum plures modos diuiditur: ut cùm non plura significat uox aliqua, sed multis dicitur modis, ut infinitū, quod quidē dicitur aut secundum mensuram, ut est mundus opinione aliquorum infinitus: aut secundum multitudinem, ut cùm dicimus continuum diuidi posse in infinitum, hoc est, in partes multitudine infinitas, quas partes proportionales quidam uocant: aut secundum tēpus, ut cuius terminus inueniri non poßit: aut secundum potentiam, quemadmodum Deum infinitum esse dicimus. Alia itē diuisio est, qua cum determinatione uox aliqua significare dicitur, uel sine determinatione, ut homo: quæ

uox quando sine determinatione dicitur (quod quidem tum maximè est, cũ simpliciter profertur) facit in intellectu audientis dubitationem, quæ tamen protinus tollitur, si determinatio aliqua adijciatur, ut omnis homo.

De diuisione quæ secundum accidens fit.

P*Orrò eorum quæ secundum accidens diuidũtur, alia est diuisio subiecti in accidentia, ut animalium aliud mãsuetum, aliud ferũ, aliud mediæ inter utrunq; naturæ: quemadmodum & id à* Plinio *annotatũ est libro octauo, cap.56.*Alia *accidẽtis in subiecta, ut feritatis, alia serpentis, alia uolucris, alia reliquarũ beluarũ est.* Alia *demum accidentis in accidentia, ut candidorum, aliud durum, ut margarita, aliud molle, ut lac.* Q*uæ etiam diuisio uicißim in alterutra mẽbra mutari potest: ut eorũ quæ dura sunt, aliud albũ est, ut alabastrum: aliud nigrum, ut ebenũ: ac rursus eorũ quæ mollia sunt, aliud albũ, aliud nigrum.*

De quibusdam legibus, vt rectè diuisio fiat, obseruandis.

VT *autem rectè ipsa diuisio procedat, certæ leges obseruandæ produntur.* Prima, *ut differentiæ, per quas genus in species diuiditur, è regione constituantur, & inter se oppositæ sint.* Hinc *nullus rectè dixerit, animalium aliud rationale est, aliud bipes: idcirco quòd rationale & bipes, licet differant, nulla tamen à se inuicem oppositione sciunguntur.* Huic *sanè legi etiam subiacet ea diuisio, quæ secundum accidens fieri dicta est.* Secunda, *ut quicquid in diuiso cõtinetur, id totum membra diuidentia explicẽt, hoc est, ne quid ultrà citra'ue dicatur, quoties quippiam diuidendum est.* Alioqui *aut superflua,*

flua, aut diminuta erit facta diuisio, id quod etiam in definitione cauēdum est. Tertia, ut si fieri commodè poßit, diuisio omnis bimēbris sit, id quod in definitione eodem modo requiritur. Verùm quò minus illud fiat, uocabulorum indigentia plerunq; impedimēto est, ut cùm quærit quispiam, quid est homo: respondēti minimè necesse foret dicere, animal rationale mortale, si id quod est animal rationale, proprio nomine nuncupatum esset: quod deinde cum reliqua differentia iunctum, nēpe mortali, definitionem hominis uerißima atq; integra oratione perficeret. Eodem sanè modo & diuisio ipsa duobus tantùm terminis perficeretur, si non interdum propria uocabula deessent: ut cùm dicimus, Figurarum, quæ quidem trilateræ sunt, aliæ sunt æquilateræ, aliæ ex tribus duo æqualia latera habent, aliæ totæ inæquales. Hæc trimembris diuisio duobus clauderetur terminis, fieretq; bimembris, si ita proferretur, Figurarum quæ trilateræ sunt, aliæ sunt æquales, aliæ inæquales. Inæqualium rursus, aliæ sunt duo tantum latera inæqualia habentes, aliæ tria, hoc est, omnia simul. Sic cùm dicimus, rerum alia bona sunt, alia mala, alia indifferentia, qualia sunt, quæ neq; bona, neq; mala sunt. Hæc quidē diuisio trimembris quoq; est, ac bimembris fit, si ita dicatur, Rerum alia sunt differentia, alia indifferentia. Differētium item, alia bona, alia mala. His tribus iam expositis legibus, quarta demum accedat, quæ est huiusmodi, Quoties genus aut in differētias, aut in species dissoluitur, post factam diuisionem, eorum per quæ diuisio fit, definitiones atq; exempla protinus subdenda sunt. Atq; in hoc absolutus sit tractatus octauus.

In tra

IN TRACTATVM NONVM DE LOCIS DIALECTICIS

PRAEFATIO.

SVPEREST pars illa Dialecticæ, quæ locos nobis ſubminiſtrat, à quibus argumenta ueluti eruuntur, atq; ea quidē potißimùm, per quæ de quauis re, imò uerò & de principijs etiam diſciplinarum probabiliter diſputare contingit. Vnde eueniſſe reor, quòd dialectica ipſa à quibuſdam dicta eſt ars artium, & ſcientia ſcientiarum, ac proinde digna iudicata, quæ primum locum inter artes atq; ſcientias omnes obtineat. Tum & eodem iure diſputatoria ars appelletur, id quod nomen ipſum apud Græcos planè indicat, quippe quod nō aliunde deduci certum eſt, quàm à Græco uerbo διαλέγομαι, quod præter alia, quæ ſignificat, diſputo quoq; apud nos ſignificat, id quod facilè ijs pro comperto eſſe poteſt, qui uel mediocriter illius gentis linguam callent. Quam qui improbant, ac per hoc ut inutilem contemnunt, hi mihi uidentur uel inuidia torqueri, uel ſtupore grauari, adeò ut ſint planè ſine omni iudicio. An ijdem neſciunt à Quintiliano probatißimo, grauißimoq; ſtudiorum cenſore ſuaſum eſſe, ut à Græco ſermone pueri initium diſciplinarum capeſſant? Nec iniuria quidem, quippe quòd (ut idē autor eſt) à Græcis ad nos oēs bonæ artes manarint: ſed hi, ut uideo, ſicuti nihil probant, niſi quod ad ſuum faciat palatum, ita Gryllum ſuū ducē (ut eſt apud

Plutar

Plutarchũ) sequẽtes per loca inculta prorsus, steriliaq́;, & penè deserta, glãdibus adhuc uesci malunt, quàm per amoenos atq; feraces cãpos spatiantes, optimas colligere fruges, unde probè pascantur. At de hoc satis superq́; ad præsens. Cæterùm in hac parte de locis id præstitit, quod nec antè, nec pòst alius quispiam, Rodolphus Agricola è Frisia, quæ Germaniæ haud ignobilis prouincia est, uir profectò nõ satis laudatus, etiã à laudatißimis uiris Hermolao Barbaro, & Erasmo Roterodamo, cuius proinde si etiã uestigia imitari uelim, uix potero. Ita enim omnia & grauiter & acutè ab eo tradita sunt, ut ueluti maiestas quædã in his elucere uideatur. Tamen si quid obiter apud eũdẽ inuenero, quod ad rẽ nostrã faciat (faciet aũt haud dubiè plurimum) haud grauabor huic operis parti inserere, quantũ quidẽ nostra hæc institutio ferre poßit.

De vtilitate Dialecticæ.

QVoniã igitur hæc pars (ut dictũ est) peculiari nomine Dialectica appellatur, de utilitate eius pauca nobis ex Aristotele dicẽda uidẽtur, prius quàm locos ipsos aggrediamur. Est aũt utilis (ut ille ait) ad tria, ad exercitationes, ad colloquia, & ad eas quæ sunt secundũ philosophiã disciplinas: quæ eadẽ Græcè idẽ his uerbis expreßit, πρὸς γυμνασίας, ἐντεύξεις, καὶ τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας. Ad exercitatiões quidẽ utilis sanè est, quia methodũ hãc habẽtes facilè de proposito quouis argumentari poterimus. Ad colloquia uerò: eò quòd multorũ recensentes opiniones, non ex his quæ extranea sunt alicui disciplinæ, sed ex proprijs sermocinabimur ad eos uel potius cõtra eos transmutantes, si quid ab his nobis

nobis perperam dictum esse uideatur. Quod quidem tum maximè fieri consueuit, cùm inter confabulandum (ut fit plerunq;, uel in congressu, uel conuictu) quicquam proponebatur discutiendum. Cuiusmodi profectò colloquia illa uideri possunt, quæ apud Aul. Gellium in Noctibus Atticis, & apud Macrobium in Sarturnalibus paßim leguntur. Ad eas porrò, quæ sunt secundum philosophiam, disciplinas, utilis omnino est, quòd cũ poßimus ad utranque partem disputare, facilè in singulis intuebimur, quid uerum uel falsum sit. Prætereà autẽ & ad prima eorum, quæ in unaquaq; disciplina principia sunt, utilis probatur. Nam ex proprijs propositæ alicuius disciplinæ principijs dicere aut disputare de ipsis, impoßibile est: eò quòd in unaquaque disciplina prima omnium principia sunt. Atqui id multò cõmodißimè fieri potest ex probabilibus, qualia præsertim in hac arte traduntur, quæ cùm sit inquisitiua, ad omnium methodorum principia uiam habere dicitur. Sed nũc quid sit locus deinceps dicamus.

De loco quid sit, tum & de argumẽto ipso.

Locus igitur est (ut ab Aristotele & Cicerone definitur) sedes argumẽti: quæ definitio (si tamẽ definitio dici meretur) ab eodẽ Cicerone à similitudine instituta esse monstratur. Vt igitur (inquit) earum rerũ, quæ absconditæ sunt, demonstrato & notato loco facilis inuentio est: sic cùm peruestigare argumentũ aliquod uolumus, locos nosse debemus, è quibus argumẽta ipsa promantur. Argumentum deinde ab ipso quoque definitur, ratio rei dubiæ faciens fidem. Itaque locus est, ueluti publicum receptaculum, & (ut Rodolphus Agricola ait)

thesau

thesaurus quidam, in quo faciendæ fidei instrumenta reposita sunt: hæc nimirum sunt ipsa argumenta. Argumẽtum igitur, quod fidem rei dubiæ facit, hoc est, rem dubiã probat, à loco aliquo educatur oportet.

De multiplici argumenti significatione, & quemadmodum ab argumentatione differat, quod hîc argumentum vocamus.

Argumẽti sanè multiplex significatio à Quintiliano traditur. Siquidẽ & fabulæ ad actũ scenarũ cõpositæ, argumẽta dicuntur. Rursus omnis ad scribendũ destinata materia, argumentũ appellari potest. Et argumenta etiã dicuntur orationũ uelut themata, quẽadmodũ de Ciceronis orationibus Asconius Pædianus exponit: Argumentũ (inquit) huius orationis tale est. Verùm nullum horum tale argumentũ est, quale hîc quæritur, ab arguendo dictũ, quòd uidelicet rem arguat, hoc est, probet. Nam arguere ueteres etiã ostẽdere dixerunt. Hinc illud Vergil. Degeneres animos timor arguit. Hoc inquã tale argumentũ ab argumẽtatione differt: quòd argumẽtatio est uerborum contextus, certũ aliquid ex ijs quæ antecedunt, cõcludens, ut syllogismus & inductio. Argumẽtum uerò ipsius argumẽtationis ratio, quod & medium nonnunquam dicitur. Ac proinde ut in corpore anima, & in anima rursus mens, ita in argumentatione argumentum. Igitur uis illa atq; sententia & ratio, quæ oratione clauditur, cùm aliquid probatur ambiguum, Argumentum uocatur. Ipsa uerò argumenti elocutio expreßioq;, Argumẽtatio dicitur. Vnde & à Boëthio ita definitur, Argumentatio est argumenti per orationem explicatio.

De Quæ

De Quæstione quid sit, & quemadmodum ab Enunciatione, Propositione,& Conclusione differat.

ERgo cum argumẽtum sit ratio,quæ rei dubiæ fidem faciat,quid hoc loco res dubia uocetur,inuestigandum quoq; est.Itaq; sciẽdum, quòd res dubia haud aliud quippiam hîc intelligi debet,quàm propositio dubitabilis,quæ proinde quæstionis sibi nomen inuenit, atq; sortita est,quandoquidẽ Quæstio dubitabilis propositio definiri solet. Quocirca Quæstio non simpliciter propositio dicẽda est,sed quæ cum interrogationis nota proponitur:ut nũquid anima immortalis est? Eadẽ tamẽ oratio, si simpliciter proferatur, nẽpe citra interrogationis notam, quatenus uidelicet aliquid de aliquo enũtiat, Enunciatio dicitur. Quatenus uerò ipsa syllogismi alicuius pars sit,Propositio appellatur.Insuper & cõclusio esse potest,cũ ex sumptis propositionibus collecta fuerit facto syllogismo,aut utcũq; aliter probata,cõuenienti adhibito argumẽto. Est enim Cõclusio argumẽto uel argumẽtis probata propositio.Sed illud exẽplo nunc ostẽdamus. Agè igitur quæstio sit, Num anima immortalis est.Id ita quispiã probauerit, tali principio ex Platone desumpto, Quicquid semp mouetur,immortale est: anima autẽ semper mouetur,anima igitur immortalis est.atq; ita eadẽ oratio,quæ prius in dubitationem adducta, quæstio proinde erat,postea facta est cõclusio. Quæ si in altero syllogismo pars sumpta fuerit,Propositio dicitur, & ante hoc Enũciatio.Igitur quæstio,propositio,enũciatio,& cõclusio,subiecto req; ipsa idẽ sunt,& si ratione distinguãtur.

Quo

Quo pacto Locus sedes argumẽti intelligatur, & de Loci diuisione,& de argumẽti rursus multiplici acceptione.

SEd nunc etiam aperiamus oportet, quo pacto intelligi planè poßit quod dictum est, Locus est sedes argumenti. Sanè idipsum aperire, non paruã huic parti lucẽ afferre uidebitur. Itaque dicamus ex *Boëthio, quòd sedes argumenti, partim maxima propositio intelligi debet, partim maximæ propositionis differentia, in quæ etiam, ueluti membra quædam, locus ipse diuiditur, ut sit ipsius diuisio huiusmodi. Locorum alius est locus maxima, alius locus differentia maximæ.* Porrò *maxima propositio quæ dicitur, aliquoties quidem intra ambitum argumenti continetur, hoc est, ipsi argumentationi inseritur: aliquoties uerò extrà posita, uim tamẽ argumenti supplet ac perficit. Agè igitur exẽplum subijciamus eius argumenti, intra cuius ambitum maxima propositio continetur, sitq́; quæstio, An sit regnum melius Consulatu: fiatq́; argumentatio hoc pacto,* Quod *diuturnius bonum est, melius eo est quod minus diuturnum est, regnum autem diuturnius est quàm cõsulatus, regnũ igitur melius est quàm consulatus.* Huic *nimirum agumẽtationi maxima propositio inserta est, quæ quidem est, quod diuturnius bonum est, melius eo est, quod minus diuturnum est.* Q*uæ præterea ita nota est, ut extrinsecus probatione non egeat, quinimo ipsa alijs probatio esse potest.* Et *quia inde nascitur argumentum, rectè locus, id est, sedes argumenti uocatur.* Rursus *subijciatur exemplũ, in quo extrà posita maxima propositio, nihilominus uim affert argumẽto.* Sit *ergo alicui propositum ostẽdere, quòd inuidus*

ſapiens nõ eſt, à quo próinde huiuſmodi nectatur ſyllogiſmus, Qui inuidus eſt, alienis affligitur bonis, atqui ſapiẽs bonis alienis non affligitur, ſapiens igitur inuidus non eſt. Hic quidem maxima propoſitio incluſa non eſt, ſed extrà poſita, uimq; tamen argumentationi ipſa ſubminiſtrat. Eſt. enim huic argumentationi fides ex ea propoſitione, quæ dicit, Cuicunq; definitio non conuenit, nec ipſum definitum. Inſuper & argumentũ, quo fides rei dubiæ facta eſt, à definitione deductum eſt. Sciẽdũ autẽ quòd argumẽti nomine, tum hîc, tum alibi, nũc quidem maxima propoſitio, imò & tota ipſius argumentationis probatio intelligitur: nũc ipſa argumentatio, quæ maxima propoſitione confirmari ſolet, id quod his quoq; uerbis Quintil. apertè indicat lib. v. ubi de argumẽtis diſputat: Hoc enim nomine (inquit) cõplectimur omnia, quæ Græci enthymemata, epichiremata, et apodixeis uocãt Interim uerò & terminus, qui medius cõſtituitur, quoties alijs duobus adiũctis, argumẽtatio contexitur, ac per hoc uim tenet probationis, Argumentũ appellatur.

Quid ſit locus maxima, & quid locus differentia maximæ.

EX his igitur quæ dicta ſunt, manifeſtum euadit, quòd locus quidẽ maxima eſt uniuerſalis et Principalis, & indemonſtrabilis, atq; ita per ſe nota propoſitio. Cuiuſmodi eſt maxima illa ſuprà poſita, Cuicunq; definitio non conuenit, nec ipſum definitum, & id genus aliæ. Ideo autẽ uniuerſales et maximæ propoſitiones dicuntur: quoniam ipſæ ſunt, quæ cæteras cõtinẽt propoſitiones: quippe per quas conſequens, & rata concluſio fit. Locus uerò differẽtia maxima eſt, quo maxima à maxima differt: ut ſi dicã, à definitione,

nitione, aut à definito, aut ab alio quouis huius generis communi termino. Si quidem per hunc iam maxima propositio, in qua ipse ponitur, ab ea differt maxima, in qua idem terminus uel non ponitur omnino, uel si ponitur, non tamen qui argumentum præstet ad fidem rei dubiæ faciẽdam. Quare ab illa iam aliquoties repetita maxima, hæc differt maxima, Cuicunq; non cõuenit definitũ, nec ipsa definitio: propterea quòd tametsi idem terminus in utraq; ponitur, ab eodem tamen in utraq; non sumitur argumentũ. Vnde illarum duarũ maximarũ, altera à definitione, altera à definito, ut nomẽ, ita differentiã accipit. Atq; idipsum quidem est, quod Boëthius his propè uerbis innuere uisus est, Differentiæ (inquit) maximarũ propositionũ idcirco dictæ sunt, quòd cũ plurimæ sint propositiones, quæ maximæ uocantur, per has illæ ueluti differre inter se dignoscuntur, ut cũ ex quibus terminis maximæ propositiones cõstituantur, per ipsas nomine expresso indicantur. Itaq; non in eo quòd maximæ sunt, inter se differunt, sed in eo quòd hic à definitione, ille à definito, & hic rursus à genere, aut à toto locus dictus sit. Prætereà si maximæ propositiones loci argumentorum sunt, & differẽtias maximarũ locos esse necesse est. At de his quidem hactenus. Nũc propositũ prosequamur, hoc est, rem ipsam, quã quærimus, aggrediamur.

Quo pacto loci differentiarum maximarum diuidantur.

REstat igitur, ut post habita locorum maximarũ diuisione, eos deinde subdiuidamus locos, qui maximarũ differentiæ dicti sunt, idq; ob eam in primis commoditatem, quòd hi illis pauciores sint. quippe qui eos contineant

ut uniuersaliores. Vnde & per hos facilior transitus fiet, attestante id ipsum Aristotele in Topicis. lib. 11. Accedit, quòd ex horũ diuisione rem, quam quærimus, citius asse qui poterimus. Sit autem diuisio huiusmodi, Locorũ, qui maximarum differẽtiæ dicti sunt, alij ab his dicuntur terminis, hoc est, nomen accipiunt, qui in quæstione positi sunt: alij extrinsecus sumuntur: alij inter hos medij sunt. Sed illud nunc animaduertendũ hic est, quòd cùm dicitur, ab his terminis, qui in quæstione positi sunt, id cum primis intelligendum est ab altero illorũ. Nam cùm duo sint in unaquaque libet proposita quæstione termini, subiectus unus, & prædicatus alter, ab horũ altero locus differentia maximè nomen accipit. Vt sit proposita quæstio. Est'ne concha animal? in hac duo sunt termini, animal & concha. Dubitatur autem utrũ animal de concha prædicetur. Tertius proinde restat inueniendus, qui illos duos connectat, atque id quod propositum est, ita esse cõfirmet, unde et medium appellatur, & ratio, & argumentum. Hinc iam tertius ille terminus ab altero illorum nomen accipiet, utpotè quod ad eum sit aut ut definitio, aut ut definitum, aut ut genus, aut ut totum, aut ut causa, aut quomodocunq; aliter. Vt sit, exempli causa, tertius iste terminus, animalis definitio, quæ est substantia animata sensibilis. Tunc sic argumentor, Concha est substantia animata sensibilis, igitur concha est animal, quod nimirũ iam anteà dubitari poterat: cuius dubitationis scrupulus hinc pendere uidetur, quòd conchæ nec uideant, nec ullum alium sensum habeant, quàm cibi & periculi, hoc est, gustus & tactus, autoribus Aristotele & Plinio. Ergo qui tertius accessit terminus, à definitione alterius,

alterius è duobus, ueluti è loco aliquo eductus, hunc scrupulum sustulit, factusq; est illius argumentationis probatio & argumentum, cuius deinde maxima superueniens propositio (quæ quidem est, De quocunq; prædicatur definitio, & definitum) omnem tollit dubitationem, ambiguitatemq;: si fortè interim dubitabatur adhuc quænam sit ipsius definitionis ad definitum habitudo.

De tribus locis, qui à substantia dicuntur.

TErminorum porrò, qui in quæstione ponuntur, alij substantiã rei indicant, alij ipsam consequuntur substantiam. Substantiam rei indicant, siue à substantia termini dicti sunt, quicunq; in definitione uel sola consistunt. Definitio quippe est, quæ substantiam rei monstrat, indicatq;. Sed id iam exemplo patefaciamus. Agè igitur, quæratur an arbor sit animal, fiatq; huiusmodi argumentatio, animal est substantia animata sensibilis, arbor autem substantia animata sensibilis non est, non est, igitur arbor animal. Locus quidem differentia maximæ, à definitione. Locus uerò maxima, Cuicunque definitio non conuenit, nec definitum. Prætereà autem & quoties à descriptione argumentum ducitur. Locus à substantia dici potest. Nam ut definitio substãtiam rei monstrat per genus & differentias, ita descriptio eiusdem intelligentiam claudit quibusdam accidentibus, unam proprietatem, quæ rei conueniat, efficientibus, uel substantialibus differentijs præter conueniens genus aggregatis. Quod quidem tum maximè contingit, cum prima genera describuntur. Huius tale sit exemplum. Albedo nullis subiacet accidentibus, ergo albedo substantia non est. Etenim substantia est, quæ omnibus subiacet

accidentibus. Locus quidem differentia maximæ, à descriptione. Locus uerò maxima, Cuicunq; non conuenit descriptio, nec descriptum. Præter hos duos à substantia locos, tertius est, qui à nominis interpretatione dicitur, quem Marc. Cicero notationem, Aristoteles Symbolum uocat, illis haud multùm absimilis. Siquidem interpretatio nominis, eius rei, quæ nomine ipso significatur, quædam quasi designatio est. Ab hac argumentum ducitur, si quæratur, Vtrum Philosophiæ studendum sit. Ad quod probandum talis instituitur syllogismus. Philosophia amor sapientiæ est, atqui sapientiæ esse studendum nemo dubitat, Philosophiæ igitur studendum est. Locus quidem differentia maximæ, ab interpretatione. Locus uerò maxima, Cui nominis interpretatio conuenit, & ipsum nomen, cuius interpretatio facta est. Sanè hoc loco rectè uti possunt ij, qui linguarum imperiti non sunt. Siquidem interpretari nihil aliud est, quàm linguam unam per aliam exponere. Fit tamen & in eadem nonnunquam lingua: ut locuples dicitur, qui locis abundat, hoc est prædijs & possessionibus. Cauendum autem ne temere quicquam intepretemur, quemadmodum ij solent, qui nullius propè linguæ satagunt. Quo fit, ut ijdem dictum lapidem esse interpretentur, quòd pedem lædat: & petram, quòd pedibus quasi trita sit: cum utrunque Græcam originem habeat, id quod Laurentius Valla quoq; attestatur. Insuper & alia pleraque ad eundem interpretantur modum, ridiculè uidelicet magis, quàm scitè. Neque uero nominis interpretatio ob id dicenda non est, si ad uiuum (quod dicitur) non reddiderit, id quod interpretandum proponitur, ut cœlum,

quod

quod (ut Varro interpretatur) quasi cælatum dictum est. Nec item refert, si non rei cui attribuitur, omni ex parte conueniat, ut Philippus, quod nomen interpretatur, amator equorum. Quid si non omnibus conueniat, qui hoc nomine uocentur? dummodo tamen illi conueniebat, cui primùm impositum est, patri fortaßis Alexandri Magni. Ex quo frustra mihi laborare uidentur hi, qui duplicem nominis interpretationem inducunt. Vnam quidem, quæ cum interpretato conuertatur: alteram uerò, quæ conuertibilis non sit. At nunc illud potius scire debemus, quòd per dictos locos uariè argumētari poßumus, nunc subijciendo, nunc prædicando eundem terminū, atq; ipsum etiam de aliquo nunc construendo, nunc destruendo. Tum et conuerso ordine totidem modis, uerbi gratia, à definito, à descripto, ab interpretato nomine. simulq́; & maximas ipsas toties uariare: id quod studiosus huius artis facilè ex seipso intelliget, alioqui inutilis prorsus, qui huic studio addicatur. Sed iam ad reliquos huius diuisionis locos transeundum esset, nisi illud succurreret prius admonendum, quòd ut à definitione ad definitum, à descriptione ad descriptum, & à nominis interpretatione ad interpretatum, firma est & perpetua consequendi ratio, ita & à proprio, ad id cuius est proprium, & contrà, ut si quid risibile est, idem homo est. Hinc & equus mansuescere posse probatur, cum animal sit disciplinæ capax, iuxta illud Horatij, Fingit equum tenera docilem ceruice magister Ire uiam, quam monstrat eques. Locus quidem differentia maximæ à proprio. Locus uerò maxima, Si cui proprium alicuius rei conuenit, & id cuius est proprium.

positæ habitus, & fiat syllogismus hoc pacto, Iustitia, fortitudo, temperantia, atq; prudentia, habitus sunt mentis bene compositæ, & hæc quatuor uni uirtuti uelut generi subijciuntur, uirtus igitur mentis bene compositæ habitus est. Locus quidem differentia maximæ, à partibus totius siue generis. Locus uerò maxima, Quod singulis inest partibus, id toti inesse necesse est. A' partibus autem, quæ integri partes esse dicuntur, argumentum ducitur, ut sit hæc quæstio, Est'ne rhetorica utilis? Dicimus hoc modo, Inuentio, utilis est, & dispositio, & elocutio, & memoria item, & pronuntiatio, & hæc quinq; rhetoricæ partes sunt, ut ex quibus ipsa integratur, rhetorica igitur utilis est. Tum uerò & per destructionem argumentatio procedit, ut si quærat quispiam, num hic, quem seruum esse constiterit, liber sit. Hunc si quis non esse liberum monstrare uelit, hic dicet. Si neq; censu, neq; uindicta, neq; testamento liber factus est, liber non est. At nulla earum parte liber factus est, nõ est igitur liber. Locus quidem differẽtia maximæ à partibus, siue (ut Ciceroni placet) à partiũ enumeratione. Locus uerò maxima, Si omnes partes à re qualibet abiunctæ fuerint, & totum necessariò abiungetur.

De alijs quibusdam modis totius.

SVnt prætereà ab his duobus modis alij modi totius. Nanq; & totum dicitur in quãtitate, & totum in modo, & totum in tempore, & totũ in loco. Quorum tamen duos posteriores sub toto in quantitate comprehẽdere planè licet horum uerò partes sunt, quæ sub ipsis particulariter sumuntur. Totũ ergo in quantitate est, cũ uniuersaliter quicquam dicitur, ut est omne animal: cuius partes sunt

 homo

homo, leo, bos, & aliud quoduis animal. Totum in modo dicitur, cùm simpliciter aliquid proponitur, ut homo, aut ambulat. Pars uerò in modo est, quoties idem cum adiectione aliqua proponitur, ut homo literatus, aut ambulat pedetẽtim. Totum in tempore est, ut cùm dicimus semper, cuius partes sunt, nunc, hodie, aliquando. Totum in loco, ut cùm dicimus, ubiq;, cuius partes sunt, hîc, alicubi, Rhomæ. At horum omniũ nunc exempla subijciantur. Igitur à toto ad partem secundum quãtitatẽ exemplum sit. Si in omnibus est uerus uates Apollo, & in hoc uerus esse perhibetur, quod dixit: Aio te Aeacida Romanos uincere posse. A' toto autẽ ad partem secundũ tẽpus, ut si Deus semper est, & nunc est. Rursus à toto ad partẽ secũdum locum, ut si ubiq; Deus est, & hîc est. Cæterũ in his haud quaquam id consequens est, si à parte ad totum argumentum ducitur, nisi per negationem siue destructionem, ut non est hîc, ergo nec ubiq; est. At uerò à parte secundum modum utiq; rectè argumentatio procedit, licet non cõtrà: ut, si quoquo modo mouetur Deus, & simpliciter mouetur: irascitur autem Deus, ergo mouetur: & si quis pedetentim ambulat, & simpliciter ambulat. Talibus ferè exẽplis tum hîc, tum alibi per hũc tractatũ, si cui id magis libeat, uti omnino potest, ut à toto uniuersali, siue à genere ad species, siue partes: per destructionem quidem, ut si non est animal, quod eminus uidetur, ergo nec homo est, nec equus: per constructionem uerò, ut homo est, aut equus, ergo animal. Sic & à toto, quòd partibus integratur, ad ipsas partes per constructionem quidem: ut domus est, ergo tectũ est, & parietes, & fundamentum. Per destructionem uerò, ut si non est paries,

paries, aut tectum, aut fundamentum, neq; domus est.

De locis qui à causis dicuntur.

A Causis loci dicuntur, uel ab efficiente, uel à materiali, uel à formali, uel à finali. Tot enim modis causa dicitur. Et efficiens quidem causa est, quæ principium motus præstat, ut aliquid fiat. Materia, quæ formas rerũ subiecta suscipit. Forma autem, quæ cuiuslibet rei species est & ratio. Finis uerò, cuius gratia aliquid fit. Effectus porrò, qui has sequitur Ab efficiente igitur causa argumentum ducitur, ut si quis iustitiam naturalem esse ostendere uoluerit, & dicat hoc modo, Congregatio hominum naturalis est: homo quippe naturaliter ciuile animal est. Iustitiam uerò hominum fecit congregatio: Iustitia igitur naturalis est. Locus quidẽ differentia maximæ à causa efficiente. Locus uerò maxima. Quorum efficiens causa naturalis est, ipsa quoq; naturalia sunt. A' materiali uerò, ut si quis Mauros non habere arma contendat, idcirco quòd ferrum eis desit. Vel hoc modo, Ferrum non est, igitur gladius non est. Locus quidem differẽtia maximæ à causa materiali. Locus uerò maxima, Si non est causa materialis, neque ipsa, quæ ex ea conficiuntur, esse possunt. A' formali autẽ: ut si quis probet Dædalum non potuisse uolare, quoniam nullas naturali forma pennas habuisset. Locus quidem differentia maximæ à causa formali. Locus uerò maxima, Tantum unumquodq; potest, quantũ forma eius naturalis permittit. A' fine, siue à causa finali argumentum ducitur: ut sit propositum, an iustitia bona sit, fiatq; hoc modo argumentum, Si beatum esse bonum est, & iustitia bona est. Hic est enim iustitiæ finis, ut si quis secundum iustitiam uiuat,

uiuat, ad beatitudinem perducatur. Locus quidem differentia maximæ à fine, siue à causa finali. Locus uerò maxima, Cuius finis bonus est, ipsum quoq; bonum est.

De locis, qui ab effectibus dicuntur, & item à generatione & corruptione.

AB effectibus quoq; harum argumenta ducuntur. Verum ad hoc ipsum scire oportet, duplicem esse cuiuslibet effectus causam: necessariam, ut sine qua effectus esse non potest: & sufficientem, quæ certè huiusmodi est, ut si adsit, impoßibile sit effectum non esse. Itaq; ab effectu ad causam necessariam ita argumentari possumus per cõstructionem, Gladius est, ergo ferrum est: & domus est, ergo intritum est, & lapides, & ligna. Locus. q.d.max. ab effectu ad causam necessariam. Loc.ue.ma. Posito effectu, ponitur & eius necessaria causa. Rursus ab effectu ad causam sufficientem per destructionem potius quàm per constructionem, quando construendo argumentationem non semper euenit, quod inferre uolumus. Vnde non rectè sequitur, Hic interijt, ergo iugulatus est. Siquidem id euenire poßet alio quouis casu, aut letali morbo correpto alicui. Destruendo tamen ratum est quod infertur, ut, non interijt, ergo iugulatus non est. Item, lumen solis non est, ergo eius lux non est. Præterea scire debemus, quòd ex ipsis causis latior patet argumẽtandi campus, autore Hegio. Itaq; ab efficiẽte quidem causa arguere possumus statuam commendabilẽ esse, quia Phidias eã fecerit, aut Polycletus, aut Praxiteles. Hinc illud Ouidij, Materiam superabat opus. A materia uerò res pretiosas aut uiles esse, quippe quòd tela serica pretiosior sit lanea, & lanea item linea

*nea.*Et *iuxta* Horatij *ſententiam*, V*ilius argentum eſt auro.* Hinc *etiam ſcientia de anima honorabilior ab* Ariſtotele *dicta eſt cætera quauis de natura parte.* A' *forma autem res extare, & item dignas, & minus dignas eſſe, ut hominem, quòd rationale animal ſit, digniorem quolibet animali.* A' *fine, res bonas ſiue utiles, ut exempli cauſa, liberales artes, quòd bonos & utiles habeant fines. Cæterùm qui ab effectibus dictus eſt locus, hunc* Boëthius *eundem eſſe dicit cũ loco à generationibus. Sed nos eos ſeiunximus, quòd generatio uidelicet non ſit, quæ ad cauſas ipſas ſequatur, cuiuſmodi tamen effectus definitur: ſed quæ potius uia quædam ſit ad affectus producendos: quẽadmodum corruptio ad eorũ deſitionem. Atqui horum ſpeculatio aliũ poſtulat locum* A' *generatione igitur argumentum ducitur hoc modo,* A*ſſuefactio ad uirtutẽ bona eſt, igitur uirtus bona eſt.* Lo.q.d *m.à generatione.* Lo. *uc.ma. Cuius generatio bona eſt, ipſum quoque bonũ eſt.* A' *corruptione uerò, ut deſuefactio à uitio bona eſt, igitur uitium malum eſt* Loc. *qu. diff.ma. à corruptione.* Locus *uerò max. Cuius corruptio bona eſt, ipſum quod corrũpitur, ſiue quod corruptum eſt, malum eſt. Sanè ſciendum, quod quoties ab hoc loco argumentamur, prædicatum conſequentis contrarium ſeu oppoſitum eſſe debet prædicato antecedentis.* Q*uod tamen non ita euenit in loco à generatione, ob eam fortaßis cauſam, quod per hanc aliquid acquiratur, per illam autem deperdatur acquiſitum.*Etenim *ut generatio, rei productio eſt: ita corruptio, eiuſdem abolitio.*

De locis, qui ab vſibus & communiter accidentibus dicuntur.

V*ſum*

VSum definiunt rei cuiusque operationem, at minus propriè. Quandoquidem multarum rerum usus aliquis esse probatur, quarum tamen nulla est operatio, ut librorum quidem est aliquis, nulla autem operatio: & agri item & gladij. Itaq; rectius definitur, cuiusque rei functio. In quibusdam tamen conincidunt usus & operatio, ut uisio oculi, usus eius est, & functio & operatio pariter. Sed & illud hìc cauendum moneo, ne abusum pro usu usurpemus: ut hi faciunt, qui ita argumentãtur. Interficere hominẽ malum est, igitur glaudius malus est, quando certè in hoc non usus gladij est, sed abusus. Quippe ad propulsandam potius iniuriam, nõ ad inferendam gladius factus est. Vnde illud Diui pauli ad Roma. cap. xiij. Non frustra gladium gestat is, qui in republica potestate fungitur. Dei enim minister est uindex ad iram ei qui malè agit. Ab usibus igitur, siue ab usu argumentum ducitur, si ita argumentetur quispiã, Equitare bonum est, igitur equus bonus est. Locus quidem differentia maximæ ab usibus, siue ab usu. Locus uerò maxima, Cuius usus bonus est, ipsum quoq; bonum est. Communiter accidentia, ut hoc loco accipiuntur, sunt quæ sese comittantur, idq; uel semper uel plurimũ. Ab his igitur argumenta ducuntur, quoties ea sumuntur accidentia, quæ relinquere subiectum uel non possunt, uel non solent: ut si quis hoc modo dicat, Sapientem non pœnitet, pœnitentia enim malum factum sequitur. Quod quia in sapientem non cadit, ne pœnitentia quidem. Lo. q. m. à communiter accidentibus. Locus uerò maxima, Cui non inest aliquid, ei nec illud quod illius est consequens, inesse potest. Rursus & hoc modo secundum affirmationẽ, Pluit,

ergo

ergo uapores in sublime leuati sunt. Vnde nec illud iam prætereundum est, quòd aliquoties quæ naturaliter priora sunt, in propositione tamen sunt consequentia, ut Peperit, igitur cum uiro concubuit. Quocirca non rectè ita proponitur, Inimicitiæ sunt, igitur bellum est. Sed è contrario potius, Bellum est, igitur inimicitiæ sunt. Nam ut ludum plerunq; comitatur certamen & ira, ita ex ira inimicitiæ sæpe oriuntur, & ex his funebre bellum. id quod ab Horatio elegantißimè adnotatū est tertia ad Mecœnatē epistola: Ludus enim genuit trepidum certamen & iram: Ira truces inimcitias, & funebre bellū. Aliquoties uerò, quæ naturaliter antecedunt, ea & in propositione priora sunt, ut arrogans est, ergo odiosus est. Ex arrogantia enim quisq; fit odiosus. Tale est & illud, quod Anselmus inter medij ordinis theologos (nisi iudicio fallor) collocandus, in libro de casu diaboli annotauit his uerbis, Aliud est, inquit, rem aliquam causam esse alterius rei: aliud positionem rei causam esse, ut aliud sequatur. Nam cùm incendium non sit causa ignis, sed ignis è diuerso incendij: positio tamen incendij causa est, ut ignem esse sequatur.

De locis qui extrinsecus sumūtur qui, & quot sint.

EXpositis locis, qui ab ipsis terminis in quæstione positis sumuntur: restant dehinc exponendi, qui licet extrinsecus sumpti, argumenta tamen quæstionibus suppeditant. Hi uerò sunt, à rei iudicio siue ab autoriate, à similibus, à partibus, à proportione, à maiore, à minore, ab oppositis, à repugnantibus, à transumptione, & à transmutata proportione.

De loco ab autoritate, siue à rei iudicio.

Locus

Locus qui rei iudicium tenet, siue ab autoritate dicitur, huiusmodi est, ut si dicamus id esse, quod uel omnes iudicant, uel plures, & hi uel sapientes, uel in unaquaq; artium penitus eruditi. Huius exemplum est, præter firmamentum esse planetarum orbes septem: quoniam id ita astrologi doctißimi, & in astrologia sapientes, penitusq; eruditi iudicarint Locus quidem differentia maximæ, ab autoritate, siue à rei iudicio. Locus uerò maxima, Quod omnibus uel pluribus, uel sapientibus hominibus uidetur, ei contradicere non oportet. Huic & illa astipulatur maxima, Vnicuiq; in sua arte perito credendum est. Sanè hic locus etsi per alias quoq; complures disciplinas usum suum præstat, in duabus tamen id præcipuè spectatur obseruaturq;: Vna quidem, quæ ueluti cæterarum artium fundamentum quoddam est, ac per hoc omnium infima, quippe literas docens, unde & nomē habet, à Græcis γραμματικὴ dicta: altera uerò, quæ quoniam circa diuinos uersatur sermones, Theologiæ nomen ab illis accepit. Hinc etiam disciplinarum omnium suprema existit, & tanquam aliarum regina haberi debet. Verùm ut illius autoritas in primis apud poëtas est atque historicos, cæterosq; idoneos atq; probatos scriptores: ita huius autoritas ex nouo & ueteri testamento petēda est. Porrò cum duplex sit authoritas, humana atq; diuina: scire debemus, quòd humana plerunq; uacillat, diuina semper firma manet. Humanæ igitur contrauenire interdum licet, diuinæ nunquàm: illa sæpe rationibus fulcitur, hæc rationibus nullis indiget, sibi sufficientißima. Ergo cum in humanis disciplinis aliquis instituēdus est, is (ut Aurelij Augustini & uerbis & sententia

tentia utar) duplici uia ducitur, autoritate, & ratione. Et tẽpore quidẽ autoritas, natura uerò ratio prior est. Itaq; quãuis imperitis adhuc autoritas uideatur esse accõmodatior (oportet enim, ut Aristoteles ait, addiscẽtem credere) ratio tamẽ apertior est eruditis. Autoritas igitur imperitis adhuc, ianuã quodãmodo aperit doctrinarũ, & discentem ducit. Ratio autẽ eundẽ iam eruditũ pressis uestigijs hærere facit, & omnia intromissa luce commonstrat.

De locis à similibus, & à paribus.

Similia sunt, quibus eadem qualitas inesse perspicitur. Vnde & similitudo definitur, rerũ differentiũ eadem qualitas. Atqui simile, ut hic accipi uidetur, sunt qui ita definiãt: Simile est, quod eandẽ cum altero suæ ueritatis probabilitatem habet. A similibus ergo siue à simili, hoc pacto argumentũ ducitur, ut si dubitetur, an homini propriũ sit bipedẽ esse, id ita probamus, Similiter inest equo quadrupedẽ esse, ut homini bipedẽ: at non est equo quadrupedẽ esse propriũ, igitur nec homini esse bipedẽ. Locus quidẽ differẽtia maximæ à similibus. Locus uerò maxima, De similibus idem est iudicium. Sanè hoc loco usus est diuus Paulus, Si Christus (inquit) mortuus resurrexit, & nos mortui resurgemus. Vnde errare conuincuntur, qui hunc locum uno pede claudicare dicunt: quòd (ut aiũt) fallat plerũq; adducta similitudo. Verùm id quoties accidit, nõ iam à similitudine, sed potius à dissimilitudine erroris sui causam habet. Quapropter Quintilianus huic præcipuè loco iudiciũ adhibendũ monet: Solẽt enim (inquit) nos fallere plerũq; similitudinem species, ideoq; adhibẽdũ est his iudiciũ. Huic loco haud dissimilis est lo-

cus, qui à paribus dicitur. Sunt autem paria, quæ eiusdem sunt quantitatis: & paritas ipsa quantitatis ueluti similitudo quædam est. Ab hoc argumentum fit, *si ita proponatur, Si cui in animo est* Demosthenem *laudare, cur non &* Tullium *laudabit, cum alter alteri par sit?* Nempe *quantus in eadem persuadendi arte unus, tantus & alter.* Locus *quidem differentia maximæ, à* paribus. *Locus uerò maxima,* Parium *idem est iudicium.*

De loco à proportione.

C*Onfinis porrò duobus illis quodammodo est, qui à proportione locus dicitur.* Nam *ut similitudine res rei comparatur secundum qualitatem, & paritate secundum quantitatem: ita proportione habitudo comparatur habitudini. Est enim proportio quædam habitudinis comparatio.* A' *proportione igitur argumentum ducitur, ut si quæratur, an sorte eligendi sint in ciuitatibus magistratus, dicimus, mininè: quia nec regendis nauibus sorte præficitur gubernator. Locus quidem differentia maximæ, à proportione. Locus uerò maxima, Quod in unaquaq; re euenit, id in eius porportionali euenire probabile est.* Hoc loco Aristoteles *usus est in* Ethicis *libro primo, cùm ait,* Vt *oculus in capite, ita mens in anima. Sanè hic locus accommodari in primis iudicibus potest, necnon & negociatoribus. Siquidem ut operatio ad operationem, ita merces ad mercedem: & ut meritum ad meritum, ita præmium ad præmium: & rursus, ut delictum ad delictum, ita pœna ad pœnam.* Hæc *enim omnia proportionalia sunt.*

De locis à maiore, & à minore.

Maius quod hîc dicitur, & item minus, hoc pacto definiri possunt: Maius est, quod suæ ueritatis maiorẽ habet probabilitatẽ: è diuerso minus, quod minorem. A` maiore autẽ argumẽtum ducitur, si ita dicas: Non potest rex arcẽ aut urbem expugnare, ergo nec miles. Item, si non licuit Herodi habere uxorẽ uiri alieni, igitur neque fratris. Locus quidem differentia maximæ, à maiore. Locus uerò maxima, Si id quod magis uidetur inesse, non inest, nec id quod minus uidetur inesse, inerit. A` minore uerò conuerso modo, ut, Si quilibet uel gregarius miles potest expugnare aut arcẽ, aut urbem, & imperator. Itẽ, Si Scipioni priuato licuit Caium Gracchum mediocriter reipublicæ statũ labefactantem interficere, quantò magis consulibus licuit persequi, ac demum ultimo afficere supplicio Catilinã, terras cæde, atq; incendio uastantẽ? Item, Si feræ diligunt partus suos, quanam in liberos nostros uti diligentia debemus? Locus quidem differentia maximæ, à minore. Locus uerò maxima, Si id quod minus uidetur inesse, inest, & id quod magis uidebitur inesse, inerit. Hos locos Cicero & Quintilianus uocant à comparatione maiorum & minorum. A` comparatione quidem maiorũ: ut, Si quis sacrilegium aut peculatum committit, & furtũ cõmittet. A` comparatione uerò minorum (qui tamen oratoribus magis, quàm philosophis usui est) ut, Qui facilè palàm mentitur, idem & peierabit.

De loco à transumptione.

Caeterum qui à transumptione locus dicitur, non is est, quem uulgus dialecticorum esse putat, atq; definit, quoties nomen magis notum transumitur pro nomine

minus noto,in qua tamē opinione & Boëthiū esse deprehendo,uirū alioqui de arte dialectica optime meritū. Sed ut cum bona eius uenia dixerim, quādoq; bonus dormitat Homerus:*imò idē poëta ait, Sæpe opere in longo fas est obrepere somnū.Itaq; acutius atq; subtilius hoc animaduertētes Alexander Hegius,nostra ferè ætate apud Dauētriam,nobile profectò & præclarū Germaniæ oppidum, haud incelebris gymnasiarcha,uir alioqui inter priscos philosophos cōnumerādus, & post hunc Iacobus Faber Stapulēsis,obseruādißimus quondā præceptor meus,cum Parrhisijs philosophiæ studijs operā nauarē,& ante hos Buridanus homo certè ingenio felicior, quàm institutione,longè aliter hūc locū exponunt,atq; exemplis insuper declarāt.unde & ab his transumptio definitur esse, quoties nomen metaphoricōs,hoc est,trāslatitiè sumptū, per propriū explicatur. Ab hoc autem argumentum ducitur, uerbi causa,si dicamus, Dialectica utilis est ad omnē methodū, igitur ad omnē scientiam utilis est. Locus quidem differētia maximæ,à nominis transumptione.Locus uerò maxima,Quicquid alicui conuenit sub nomine metaphoricōs sumpto, eidē cōueniet & sub nomine propriè sumpto.Sanè hoc loco nō philosophi modò utuntur interdū, cæteriq; scriptores,sed & sacræ literæ eo plenæ sunt, ac scatent propemodùm:ut, si leo rugiens fugiendus est, & diabolus fugiendus est.Item,si Christus leo est,& rex est.*

De locis ab oppositis,& à repugnantibus.

A*B oppositis uerò toties argumenta ducuntur, quoties inter se aliqua opponi dicuntur. Opponuntur autem modis quatuor. Aut enim contrariè, ut album, nigrum*

grum: aut priuatiuè, ut iustum, iniustũ: aut relatiuè, ut dominus, seruus; aut contradictoriè, ut uidere, non uidere. At *de his quidẽ in tractatu de prædicamentis satis (ut arbitror) dictũ est.* Itaq; *à contrarijs argumentũ ducitur hoc modo,* Si *bona est sanitas, ægritudo mala est.* Vel, *si est aliquod animal sanum, idẽ ægrũ non est.* A' *priuatiuis uerò, ut si iniustitia fugienda est, sequenda est iustitia.* Vel, *si quid uidens est, idẽ profectò non est cæcũ.* A' *relatiuis autem, ut quisquis pater est, filium habeat necesse est.* Vel, *si quis pater est alicuius, eius filius nõ est.* Porrò *à contradictorijs, ut si quis est uidens, idem iam non est non uidens.* Locus *quidẽ differẽtia maximæ, ab oppositis.* Locus *uerò maxima,* In *cõtrarijs, priuatiuis, relatiuis, & cõtradictorijs, opposita sibi conuenire non possunt.* In *relatiuis insuper alterũ sine altero esse non potest.* Præter *hæc autem sunt & repugnãtia, quæ à nonnullis disparata dicuntur.* Repugnantia *quidẽ, quòd licet nulla oppositione inter se aduersa sint, à se tamẽ adeò diuersa sunt, ut alterũ de altero nequaquã prædicari poßit: disparata uerò, quòd ueluti dispares res significẽt.* Ab *his igitur argumentũ ducitur, ut si ita dicamus, homo est, igitur lapis non est.* Itẽ, *si quid homo est, id neq; bos est, neq; equus, neq; aliorũ quicquã, quod ab homine diuersum est.* Locus *quidẽ differẽtia maximæ, à repugnãtibus, siue à disparatis.* Locus *uerò maxima,* Quæ *sibi repugnãt, hæc neutiquã conuenire possunt.*

De loco à transmutata proportione.

A*Dijcitur à quibusdam præter prædictos locos, qui extrinsecus sumuntur, locus à transmutata propotione dictus.* Is *autẽ huiusmodi est, ut si ita dicamus,* Sicut

octo ad quatuor, ita sex ad tria: quippe quòd utrobiq; dupla sit proportio. Ergo sicut octo ad sex, ita quatuor ad tria: quæ numerorum ad se inuicem habitudo, proportionem utrobiq; constituit sesquitertiam. Octo enim sex superant binario, quæ tertia pars est senarij. Itidem & quatuor tria, unitate quæ & ipsa pars est tertia ad tria siue ad ternarium. Hinc & transmutata proportio dicitur, quòd ab una in aliam quasi transitus fiat. Cæterùm talem argumentationem hac maxima corroborant, Si ut primum ad secundum, tertium se habet ad quartum: & ut primum ad tertium, secundum se habet ad quartum.

De locis medijs.

MEdij dehinc loci sequũtur, quibus expositis, finem protinus huic tractatui imponemus. Sed cur ita dicantur, dicẽdum prius. Medij quidem loci dici uidentur, quoniã in his argumenta neq; extrinsecus omnino petuntur, neq; ab ipsa terminorũ substantia, sed ab ipsorũ terminorũ (ut exempli causa) uel casibus, uel cõiugatis, leui quadã mutatione deflectuntur. Similiter & qui à diuisione locus dictus est, medius inter utrosq; collocatur: quoniã ex eo nunc ab ipsis in quæstione positis terminis, nũc extrinsecus argumenta sumuntur. Sint igitur loci medij tres, à casibus, à coniugatis, à diuisione. Et casus quidẽ est, cùm principale aliquod nomen in aduerbium deflectitur, ut à iustitia iustè. Coniugata uerò dicuntur, quæ ab eodem diuersimodè deducta fluxerunt, ut à iustitia iustè, & iustus, iusta, iustũ. Sed hæc omnia à Cicerone Coniugata dicuntur, quod quasi ab uno iugo deducãtur, quæ & idẽ ita definit, Coniugata dicuntur, quæ sunt ex uerbis generis

eiuſdem. Eiuſdē *generis uerba ſunt, quæ orta ab uno, uariè commutantur, ut ſapiens, ſapienter, ſapientia.* A' *caſibus igitur argumentum ducitur, ut ſi quæratur de quopiam, ſit'ne prudēs: & arguatur eſſe talis, hoc modo,* Prudēter *agit, ergo prudēs eſt.* A' *cōiugatis uerò, ſi hoc pacto,* Iuſtitia *bona eſt, ergo qui iuſtus eſt, bonus eſt:* Locus *quidē differentia maximæ, à coniugatis.* Locus *uerò maxima.* Si *unum coniugatorum cuipiam conuenit, & reliquum.*

De loco à diuiſione.

R*Eſtat locus à diuiſione, qui (ut* Boëthio *placet) hoc modo tractatur,* Omnis *enim (inquit) diuiſio uel negatione fit, uel partitione.* Negatione *quidem, ut ſi quis ita pronuntiet,* Omne *animal aut habet pedes, aut non habet.* Partitione *uerò, ut ſi quis ita dicat,* Omne *animal aut ſanum eſt, aut ægrum: & quoties uox diuiditur in ſua ſignificata.* Fiunt *igitur argumenta à diuiſione, tum per negationem, tum per partitionem.* Verùm *qui diuiſionibus utuntur, hi aut directa ratiocinatione contendunt, aut ad aliquod impoßibile incōueniensq́; ducūt, atq; id quod reliquerant, rurſus aſſumunt.* Sit *igitur in quæſtione propoſitum, an ulla origo tēporis fuerit: quod qui negare uolet, is directa ratiocinatione id demonſtrabit hoc modo,* Tempus *aut originem habet, aut non habet.* Sed *quia mundus æternus eſt (id enim pauliſper diſciplinæ gratia cōcedatur) tēpus quoq; æternum, quippe quòd mundus ſine tempore eſſe non potuerit.* Quod *uerò æternum eſt, origine omnino caret: tempus igitur originem non habet.* At *ſi per impoßibile idem oſtendi deſideretur, dicetur hoc pacto,* Tēpus *aut originē habet, aut non*

habet: sed si tempus habet originem, non fuit semper: Tempus autem habet originem, fuit igitur, quando non fuit tempus. Atqui fuisse, tēporis est significatio: fuit igitur tempus, quando non fuit tempus: quod fieri prorsus impoßibile est: non est igitur ullum principium tēporis. Quo fit, ut ad alteram diuisionis partem tandem redeatur, & dicatur tempus origine carere. Locus quidem differentia maximæ, à diuisione. Locus uerò maxima, Condiuidentium uno sublato, alterum manet, & posito altero, tollitur reliquum. At uerò qui per partitionē diuisionibus utuntur, hi id duobus modis tentant. Nam quæ diuiduntur, aut simul esse possunt, aut non possunt: simul esse possunt, cùm uocem in significationes diuidimus, nō possunt uerò, quæ negationis modo diuiduntur, ut aut sanus est, aut æger. Itaque si quæratur, an canis substantia sit, tum quispiam per diuisionem id ita monstrauerit, Latrabile animal substantia est, bellua marina substātia est, sidus item cœleste substantia est. Hæc autem tria canis nomen significat: est igitur canis substantia. Per modum uerò negationis à diuisione argumentum ducitur hoc modo, Aut sanus est, aut æger, sed sanus non est, igitur æger. Vel sic, æger non est, igitur sanus. Vel ita, sanus est, igitur æger nō est. Vel hoc modo, Aeger est, igitur sanus non est.

Quemadmodum Dialectica probatio à demonstratione differat.

EXpeditis locorum differētijs, illud postremò ueluti coronidem adijcere operæpretiū est, quo uidelicet pacto dialectica probatio à demōstratione differat. Differt autem primo, quòd demonstratio omnis ex proprijs,

concinnatur: Dialectica uerò probatio ex communibus. Déinde, quòd demonstratio ex solis necessarijs cōmeat: Dialectica uerò probatio interdum ex necessarijs, interdum ex probabilibus. Tertiò, quòd demonstratio duabus tantum utitur speciebus argumētationis, nempe syllogismo, & inductione: Dialectica uerò probatio omnibus ferè, utpote nunc syllogismo, nunc enthymemate, nunc exemplo. Quo fit, ut nō sit proprium dialecticæ opinionem aggignere cum formidine de opposito, ut nonnulli falsò persuadent: sed dialecticam potius fidem, quæ cū ex necessarijs fit, colligiturq́;, non minus certa est, quàm quæ per demonstrationem paritur. Hoc tamen à scientia differens, quòd scientia ex proprijs aggignitur: illa uerò ex communibus, & nulli scientiæ peculiariter addictis. Cæterùm opinionem facere infirmiori ipsius dialecticæ parti competit: qua próinde oratores frequentius, philosophi rarius utuntur. Quod quidē & diuus Seuerinus Boëthius ita esse comprobat, atq; his contestatur uerbis, Sed ea quidem argumenta (inquit) quæ ex definitione, uel genere, uel differentia, uel causis, uel ex diuisione ducūtur, demonstratiuis maximè syllogismis uires atque ordinem subministrant. Reliqua uerò dialecticis & uerisimilibus.

IN TRACTATVM DECIMVM, PRAEFATIO.

ABSOLVTIS *hactenus à nobis nouem ex decem, quos instituimus, tractatibus artis Dialecticæ, in quibus eas partes ipsius artis pertractauimus, quantum compendio licet, per quas rectè, diligenterq; disserendi ratio cōparatur, qui certè & finis totius artis esse existimatur (quippe per quem uerum à falso discernitur) instituto huic nostro iam satisfecisse uideri possumus. Cæterùm quoniam falsum sub ueri specie plerunq; obrepit, quo & incauti facilè illuduntur (fallit enim uitium specie uirtutis, ut non tam eleganter quàm uerè à Iuuenale Satyrico poëta dictū est, & ab Horatio in eundem sensum, Decipimur specie recti) idcirco ab Aristotele prouido nimirū artis magistro id etiam curatum est, ut post artis præcepta talia quoq; relinqueret præcepta, quibus etsi nihil quod ad artem faciat, disceremus, his tamen instructi facilè uitare possemus sophistarū argutias captionesq;, quorum hæc est præcipua intentio, ut fallant, non doceant: magis appareant scientes, non sint reuera. Vnde & hîc illud, neq; incommodè, neq; importunè ex Aurelio Augustino adiecero, quod uir ille de eadem re in tertio de doctrina Christiana scriptū reliquit. Cuius hæc sunt uerba, Sunt multæ falsæ conclusiones rationum (quæ sophismata appellātur) & ueras plerunq; ita imitantes, ut non solùm tardos, sed ingeniosos minus*

dili

diligenter attentos decipiant. Quare & nos iam ab eandem certè causam, Aristotelē hac quoq; in parte sequentes, decimum illis nouem adijcere in animo constituimus tractatū. In quo proinde de sophisticis elenchis (sic enim ab illo appellati sunt) siue de locis sophisticis agamus, ut studiosi adolescentes, si quibus hæc nostra lucubratio quoquo modo profuerit unquam, post artem uel mediocriter perceptā, ex hoc iam etiam percipere poßint, quænam sint propria huius artis, quæ nō sint: tametsi sine his nec ars ipsa satis sibi constare potest, ut nec Grāmatica, quæ rectè loquendi scientia definitur, nisi in hac quoque de Barbarismo atque Solœcismo fœdißimis eius artis uitijs cura desumeretur non parua: id quod & in morum disciplina iam pro comperto omnibus esse potest. Atque adeò hæc cura de artium quoque uitijs prodendis necessaria est: quòd uitia latius serpere soleant suapte natura, & (ut suprà dictum est) nonnunquam uirtutum species sibi induant, quò citius circunueniant incautos. Hinc rectißimè ab eodem Horatio dictum est, In uitium ducit culpæ fuga, si caret arte. Sed iam de Elencho quid primum dicamus, & unde huius tractatus inscriptio.

Qua ratione de sophisticis elenchis inscriptio huius tractatus.

SEd *antequàm reliqua huius tractatus exequamur, dicere haud grauabor, cur de sophisticis elēchis inscriptus sit, tū qui ab Aristotele nobis relictus est liber eiusdē negotij, tum qui nobis iam instituitur tractatus ad illius imitationem: quamuis de locis sophisticis inscriptio à nonnullis facta sit.* Existimat Iacobus *Stapulensis id ab*

Aristo

Aristoteles factũ esse, partim quòd hic præcipuus sit sophistarũ finis inter quinq;, quos illi cõiectãt, ac sibi proponũt, de qbus mox plura: partim quòd huiusmodi syllogismus, elenchus inquã sophisticus, instrumẽtum sit maximè idoneũ ad conuincendum, hoc est, ad coarguendum coaltercantem. Vnde & apud Græcos ἔλεγχος nomen quod dicitur, apud Latinos præter alia argumentum siue probationẽ significat, & uerbũ ἐλέγχω, quod arguo significat. Sed cùm elenchus dicitur hoc loco, sophisticus idcirco additur, ut per sophisticũ elenchum eum intelligamus syllogismum, si tamen syllogismus dici ullo modo posset, non per quem probatio & fides rei dubiæ fiat, cuiusmodi certè dialecticus syllogismus est, sed deceptio.

De syllogismo sophistico quid sit, & quo pacto à dialectico differat.

EX *his iam quæ dicta sunt, haud obscurum esse potest, eundem syllogismum esse, qui nunc sophisticus, nunc litigiosus, siue contentiosus dicitur. Eius porrò duplex ab Aristotele definitio traditur. Vna quidem, qua syllogismus esse intelligitur, sed ex his colligens, quæ uidentur probabilia, imperitis uidelicet, cùm tamen non sint. Altera uerò, qua apparet quidem esse syllogismus, attamen non est: tametsi ex probabilibus nonnunquam colligitur. Vnde etiam liquidò nunc apparet, ab huiusmodi syllogismo dialecticum syllogismum duplici ratione differre. Primùm, quòd hic syllogismus planè sit: deinde quòd ex probabilibus colligat. Cæterùm probabilia ab Aristotele esse definiuntur, quæ uidentur omnibus, aut plurimis, aut sapientibus, & his quidem uel omnibus, uel plurimis,*

plurimis, uel maximè familiaribus & probatis: ut unumquenq; amare eum, à quo beneficia acceperit.

De quinque sophistarum finibus, quas & metas vocant.

CVm ergo sophista omnē neruum, omnemq́; conatum eò intendat, ut coaltercantem circunueniat, illaqueetq́;, uidendum est, quot & quæ sint, quæ ipse coniectet, ac sibi proponat, ut fines initi certaminis: quos ubi etiam assecutus fuerit, se iam uictorem aduersus corrixantem nimis superbè, insolenterq́; proclamat atq; uociferatur. Sunt uerò hæc numero quinq;, Redargutio, Falsum, Inopinabile, Solœcismus, & Nugatio. Est autem Redargutio, cùm ui disputationis cogitur quispiam aut negare quod anteà concesserat, aut quod prius negauerat rursus concedere. Falsum uerò, quod nullam habet ueritatis causam, ac ne apparentem quidem. Inopinabile uerò, quod præter opinionem omnium, & maximè sapientum proponitur, ut matrem odisse filium suum. Tametsi id de Medea fingunt poëtæ. Solœcismus est, quoties secundum locutionem cogitur respondens barbarizare. Et à Donato definitur uitium in contextu partium orationis, contra regulam artis grammaticæ factum. Videtur tamen hoc loco & pro barbarismo communiter accipi, qui ab eodem Donato definitur, una orationis pars uitiosa in communi sermone. A' Diomede uerò, contra Romani sermonis legem, aut scripta, aut pronunciata uitiosa dictio. Nugatio porrò est, cùm respondens cogitur idem sæpius dicere. Vnde & à nonnullis definitur, eiusdem uerbi inutilis repetitio.

De

De locis sophisticis & eorum diuisione.

Nunc ad ipsos locos ueniamus, locos dico sophisticos: hoc enim nomine à Georgio Valla Placentino mihi non absurdè appellari uidentur: quippe quòd ex his perinde fallaciæ & sophistica argumẽta ducũtur, atq; ex locis dialecticis argumẽta & probationes dialecticæ. Ab Aristotele tamen modi dicuntur, nõnunquam etiam loci. Horum autẽ prima diuisio hæc est, quòd alij in dictione positi sunt, alij extra dictionẽ. In dictione rursus, alius ab æquiuocatione, alius ab amphibologia, alius à compositione, alius à diuisione, alius ab accentu, alius à figura dictionis. Extra dictionẽ item, alius ab accidẽte, alius ab eo quod est secundum quid ad id quod simpliciter dicitur, alius ab ignorantia elenchi, alius à petitione principij, alius à cõsequenti, alius ab eo quod est nõ causam pro causa ponere, alius ab eo quod est plures interrogationes unã facere. Patet igitur huiusmodi siue locos, siue modos in summa esse numero tredecim, ex quibus quidem in dictione sex enumerati sunt, extra dictionem uerò septem. Præterea sciendũ, quòd argumentationes, quæ istiusmodi struuntur fallacijs, nunc sophismata, nunc paralogismi à Græcis dicuntur, nominibus profectò accõmodatißimis: quippe quæ à uerbis deducũtur, σοφίζεσθαι καὶ παραλογίζειν, quæ uerba apud Latinos interpretãtur imponere, siue decipere. Hinc & imposturæ, & deceptiones. Adeò enim his cauillationibus atq; argutijs decipitur imperitus quispiã, ut credat id esse quod non est, & nõ esse quod est. Vnde etiam Aristoteles fallacias ipsas & sophistica argumenta, quòd intra colorem tantùm sint ueritatis, ori-

chalco rectè comparat, auri uidelicet respectu. Nam ut orichalcum imperitis hominibus aurum esse uidetur, ita hæc ab imperitis uera argumenta esse creduntur, cùm tamen à peritis statim falsa esse deprehendantur.

Qua ratione ex his locis alij in dictione, alij extra dictionem existere dicantur.

NEc illud omittendum putauerim, quãquàm fortassis haud ita magni momenti, cur ex dictis iam locis alij in dictione, alij extra dictionem existere dicantur. Sanè in dictione dici ob id uideri possunt, quòd quæ ex his locis fallaciæ struuntur, apparẽtiæ suæ causam habẽt ex proprietate siue affectione aliqua, quæ uoci (hoc est, dictioni) in primis conuenit. Cuiusmodi sunt, quæ iam dictæ sunt, æquiuocatio, amphibologia, compositio, diuisio, accentus, & uocis figuratio. Extra dictionem uerò, quòd ex his sumpta argumenta & cõpositæ fallaciæ credulitatis suæ causam sumunt uel ex rebus ipsis quæ significantur, uel ex animi intentione, quæ sola rerum rationes, & earum pariter ad se inuicem cõsequentias expendit, atque discernit. Vnde & inter ipsas quoque fallacias nonnihil discriminis habetur: quippe quòd per fallacias, quæ ex dictione proueniunt, decipitur quispiam potißimùm, quoties cum alio quolibet disputat. Per fallacias uerò, quæ præter dictionem accidunt, quoties secum disputat, aut quippiam considerat, pensiculatq; attentius.

De loco ex æquiuocatione.

AEquiuocatio dicitur, cùm dictio siue uox simplex plura significat. Cæterùm æquiuoca uox duobus dicitur modis. Aut enim simpliciter talis est, aut analogicῶs.

gicῶs. Simpliciter quidē, ut canis quod nomē æquè quadrupedem latrabilē, piſcem marinū, & ſidus cœleſte ſignificat. Analogicῶs autē, ut animalis nomen, quod tam uiuum, quàm pictum animal ſignificat, ſed non ex æquo. Itaq; & paralogiſmos, quorū ex hoc loco argumēta ducuntur, tot modis uariari cōtingit. Primo, cum id quod in argumentatione ſumitur, ſimpliciter æquiuocum eſt, ut Omne expediens bonū eſt, malum autē expediens eſt, malum igitur bonū eſt. Expediens hoc loco æquiuocum eſt. Nam & neceſſariū, & ad aliquid utile, & opportunum, expediens dicitur, & quod per ſe bonum eſt. In minore igitur propoſitione pro utili ſiue neceſſario aſſumptum eſt, Pecuniæ nanq; & mercium abiectiones, & id genus alia, cum per ſe mala ſint, ſæpenumero tamen utilia ſunt & neceßaria. In maiore autē expediens ſumptum eſt, ut per ſe bonum ſignificans: ac per hoc ex æquiuoco paralogiſmus nomen inuenit. Tali cauillo olim uſus (ut eſt apud Herodotū) Apollo diuinus uates, ſi credimus, cùm Crœſum Lydorum regem oraculo conſulto induceret, ut Cyro Perſarum regi bellum indiceret, ita dixit, Perdet Crœſus Halyn, tranſgreſſus plurima regna. Perdo enim ſignificat & deſtruo, & amitto. Sciendum tamen, quòd hic uerſus apud Herodotum Græcè integer non legitur, ſed apud Suidā aliūde haud dubiè repetitus, κροῖσος ἅλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει. Quem Cicero ſecundo de Diuinatio. libro ita uertit, ac Latinum reddidit, Crœſus Halyn penetrans magnam peruertet opum uim. Secundo cùm id ſumitur, quod analogicῶs æquiuocum dicitur, ut omne animal eſt motus ſenſuumq; per ſe particeps

ticeps: quod autem pictum est, animal est: igitur quod pictum est, sensibus & motu participat. Item, omnes gēmæ sunt pretiosi lapilli, at in palmitibus gemmæ reperiūtur, testante id Vergilio, Turgent in palmite gemmæ: igitur in palmitibus pretiosi reperiuntur lapilli. Sunt porrò qui præter duos æquiuocationis modos addāt insuper & tres alios, nempe ex compositione, & cōsignificatione, & ex trāsumptione. Ex compositione quidem, quoties uox siue dictio simplex & incomposita, unum aliquid significat duntaxat, composita autem plura: ut immortale, quod nomen compositum significat, & id quod potest non mori, & quod non potest mori: cum tamen simplex mortale id significet, quod potest mori. Ex consignificatione autem, ut cùm sic contexitur sophisma, Quicunque sanabatur, sanus est: ægrotans autem sanabatur, ægrotans igitur sanus est. Participium ægrotans cum aliàs unum aliquid significet, ex consignificatione tamen ad diuersa tempora trahitur, nempe ad præsens & præteritum imperfectum. Ex transumptione uerò, ut sit quis pratum os habere dicat, quia rideat, hoc est, lætum sit & fertile & pingue. Hinc Vergilius in Bucolicis dixit, Omnia nunc rident, de arboribus & fructibus inibi loquens.

De loco ex amphibologia.

Amphibologia autem (quemadmodum ex nomine ipso intelligi datur) dicitur, cū ratio intra se ambiguā claudit sentētiam, qualis illa Apollinis (Aio te Aeacida Romanos uincere posse) ad Pyrrhum Epirotarum regem, cum oraculum consuluisset ipse super euētu belli, quod contra Romanos animo destinauerat. Quē uersum

ex Ennio depromptum esse idem Cicero testatur eodẽ de Diuinatione libro. Sanè tota orationis ambiguitas ex eo dependet, quòd accusatiuus, te, ut etiam Romanos, nunc à tergo, nunc à fronte eius uerbi, uincere, construi potest. Atq; ita incertum relinquitur ab Aeacide, hoc est, à Pyrrho Romanos uinci posse, an contrà, Aeacidem à Romanis. Ex hoc igitur loco captio struitur, cũ tale sophisma conficitur, Quicquid uidet quispiam, hoc ipsum uidet: at uidet aliquis columnã, columna igitur uidet. Item, Quoscunq; uellem me apprehendere, uellem ut me apprehẽderent: hostes autem uellem me apprehendere, igitur uellẽ ut hostes me apprehẽderẽt. Similiter autẽ & hoc modo, Quisquis arat littus, littus proscindit aratro: Ast operã perdens, littus perhibetur arare: Ergo operam perdens, littus proscindit aratro. Differt autem amphibologia ab æquiuocatione, quòd æquiuocatio quidẽ ex nomine ipso res diuersas significante in captionem adducit. Amphibologia autem ex oratione fallaciam inuenit. Quo sanè nomine hunc locum appellare libuit, quanquàm apud Aristotelem Græcè legitur ἀμφιβολία.

De loco ex compositione & diuisione.

Compositionem hoc loco pro oratione cõposita, & diuisionẽ pro oratione diuisa accipere debemus. Et composita quidem oratio est, quæ sensum habet compositum. Diuisa autẽ, quæ diuisum. Porrò compositus sensus est, cùm in ipsa oratione partes secundum situm magis debitum intelliguntur. Diuisus uerò, cum ecõtra. Rursus autem debitus partium in ipsa oratione situs is est, quem idiomatis peritus magis talem adiudicarit. Quod tamẽ ut

facilius

facilius deprehendat, tres ad hoc regulæ à Iudoco Clichthoueo traditæ sunt, tribus uocabulis à Iacobo Fabro Stapulensi prius annotatæ: quas proinde hic subscribendas haud ab re existimauerim. Vocabula autem sunt, Modus, Determinatio, Determinabile. Itaque ex his prima regula est. Si modus fuerit aut subiectum, aut prædicatum propositionis, situs partium orationis magis debitus est: ut possibile est sedentem ambulare, aut sedentem ambulare est possibile. Secunda, Si determinatio posita inter duo determinabilia utrique ex æquo propinqua, præcedens determinauerit, situs magis debitus est: ut Quicquid uiuit semper, est. Adiectum est autem ex æquo propinqua: quoniam si non ex æquo utrique propinqua fuerit, tunc si propinquus determinauerit, sensus magis debitus intelligitur: ut Quicunque scit literas, nunc didicit illas. Tertia regula est, Si determinabile positum inter duas determinationes utrique ex æquo propinquum cum præcedenti iungatur, sensus compositus est, & situs partium orationis magis debitus: ut, Vidi imaginem auream, uestem habentem. His ita prælibatis, ad sophismata ueniamus, quorum ex hoc loco deceptio struitur. Intereà tamen ad illud præmonendum, quoties contexitur syllogismus iuxta expositos locos, si in eo sumpta oratio, in sensu quidem diuiso uera fuerit, in composito autem falsa, deceptio ex loco à compositione prodesse dicetur: sin uerò contrà, captio per locum ex diuisione facta esse intelligetur.

De sophismatis, quæ per locos à compositione & diuisione fiunt.

IGitur iuxta tria ſuperius annotata uocabula, ſophiſmata conficiuntur tribus quoq; modis. Primo, cùm modus uariatur, ut Quemcunque poßibile eſt ambulare, fieri poteſt ut ambulet: atqui ſedẽtem poßibile eſt ambulare, ergo fieri poteſt ut ſedens ambulet. Secundo, cùm determinatio uariatur, ut Quicunque ſcit literas, nunc didicit illas: atqui grammaticæ peritus ſcit literas, igitur grammaticæ peritus nunc didicit eas. Itẽ, quod ſi unũ ſolum poteſt ferre, plura poteſt ferre: quod autem unum ſolum poteſt ferre, non poteſt plura ferre: igitur quod poteſt plura ferre, non poteſt plura ferre. Tertio, cùm determinabile uariatur, ut Quicunque bonus eſt, bonus eſt, atqui malus, artifex bonus eſt, malus igitur artifex, bonus eſt. Et hactenus quidem ſecundum compoſitionem facti paralogiſmi peccant. Qui uerò ſequuntur, ſecundum diuiſionem totidem modis peccant, iuxta trium uocabulorum ſuprà poſitorum annotationem. Primo, ut Quieſcentem ambulare eſt impoßibile, igitur quieſcentem impoßibile eſt ambulare. Secundo, ut Quocunque uidiſti hunc percußum, hic percuſſus eſt: atqui oculo uidiſti hunc percuſſum, oculo igitur hic percuſſus eſt. Tertio, ſed eſto ſit quiſpiam artium imperitus, moribus autem probus, tunc tale connecto ſophiſma, Quicunque malus eſt, malus eſt: at malus artifex, eſt bonus, igitur malus, artifex bonus eſt. Per diuiſionem prætereà fiunt paralogiſmi, quòties coniunctio tum copulatiua, tum diſiunctiua, nunc terminos, nunc ipſas copulat diſiungit'ue propoſitiones, ut Quæcunq; ſunt duo & tria, ſunt paria atque imparia: at quinq; ſunt duo & tria, quinque igitur ſunt paria & imparia.

De loco per accentum.

ACcentus, quem & ueteres Latini, autore Quintiliano, tenorē appellauere, & à Græcis προσῳδία & itē τόνος dicitur, à Prisciano definitur lex siue regula ad eleuandam deprimendam'ue syllabam uniuscuiusq; particulæ orationis. Ab eodem insuper in acutum, grauem, & qui ex utrisq; fit, circunflexum diuiditur. Porrò acutus (ut Diomedes tradit) apud Latinos in correptis semper, interdum in productis syllabis uersatur. Circunflexus in his quæ producuntur. Grauis autem per se nusquam consistere in uerbo ullo potest: sed in his, in quibus circunflexus est, aut acutus, cæteras syllabas obtinet. Apud Græcos autē cùm acutus in dictione tria loca obtineat, últimum, penultimum, & antepenultimū: circunflexus quotlibet syllabarum sit dictio, non nisi penultimum tenebit locum. Igitur ut nulla uox sine uocali est, ita nulla sine accentu. Ac proinde rectè quidā putauerūt accentum ueluti animam uocis esse. Sed de accentu quidē hactenus plus satis, quando apud Latinos pronuntiatio uocum iuxta accentuum ragulas in totum propemodùm abolita est, cuius tamen loco quātitas syllabarum perinde obseruatur. Fiunt autē per locū ab accētu sophismata tribus modis. Primo, quādo pro syllabæ quantitate uariata, uariatur & significationis, ut Quicquid malū est, fugiendum est, pomū autē malum est, igitur pomum fugiendum est. Secundo, quando uariatur ipsius syllabæ aut aspiratio, aut orthographia, ut Ad arā, fiunt sacra, atqui hara porcorum stabulū est (unde illud Ouidij, -Immūdæ cura fidelis haræ: & illud item Ciceronis, Ex hara productæ,

non schola) igitur ad porcorum stabula fiunt sacra. Tertio, quando *dictio aliqua interim diuiditur, interim tota manet, ut Quicquid inuitè fit, coactè fit, unum autem fit inuite, ergo unum fit coactè.* Cæterũ de loco siue modo per accentum, Aristoteles dicit non facilè esse dialecticis orationes facere in his, quæ sunt sine scriptura. In scriptuis autẽ & poëmatibus magis, quòd in his scilicet accentuum per certas notas, & syllabarum ob metri legem, accuratior habeatur obseruatio.

De loco à figura dictionis.

A Figura dictionis hic locus nominatur, quòd per eũ quicunq; fiunt paralogismi, causam apparẽtiæ nõ aliunde habeãt, quàm à uocis siue dictionis cum alia qualibet siue uoce, siue dictione configuratione, hoc est (ut planius dicam) à consimilis dictionis cum alia qualibet dictione desinentia siue terminatione. Nec uideo tamen cur à quibusdam tam longè repetatur hoc loco figuræ definitio, qua à Geometris definitur magnitudo, quæ termino uel terminis clauditur, cùm secundum hanc definitionem, figura nihil commune cum dictione habeat, undæ similitudo aliqua intelligi poßit. Ex hoc igitur loco captiones struuntur, quoties argumẽtationẽ factam cõstare ac rectè se habere quis autumat, similitudine uocis hallucinatus, cuiusmodi hæc est. Discere est circa disciplinã exerceri. at exerceri circa disciplinam est docere, discere ergo docere est. Captio est per figurã dictionis. Figuratũ siquidem est paßiuũ in actiuũ, & actiuum in paßiuum. Nam exerceri circa disciplinã, & actionis & paßionis expreßiuum est. Quandoquidẽ exerceri esse potest tã impersonalis quàm paßiui

paßiui uerbi modus infinitiuus, ita ut ab imperſonali actio, à paßiuo paßio ſignificetur. Fiunt prætereà ſecundum hunc locum paralogiſmi, cùm ab uno prædicamẽto tranſitus fit ad alterum, ut Quicquid heri uidiſti, hodie uides, atqui album heri uidiſti, album igitur hodie uides. Hic trãſitus eſt à ſubſtãtia ad qualitatẽ. Similis huic argumentatio eſt hoc modo. Quicquid heri emiſti, hodie comediſti, crudum heri emiſti, ergo crudum hodie comediſti. Atque id quidẽ eſt, quod Ariſtoteles his uerbis ſignificare uidetur: Quę autem per figuram dictionis (inquit) fiunt ſophiſmata, accidunt quando uel non idem ut idem interpretantur, ut maſculinum, fœmininũ: uel fœmininũ, maſculinum: uel quod inter hæc eſt, nempe neutrum, alterum horum. Vel rurſus quale, quantum: uel quantũ, quale: uel faciens, patiens: & alia, quemadmodum hæc prius diuiſa ſunt, Siquidem aliquid eſt, quod non eſt eorum quæ ſunt facere aut pati, & ſi uocis figura uideatur, ut ualere, quod qualitatem potius dicit, nempe ſanitatem (eſt enim ualere ſanum eſſe) quàm actionem aut paßionem.

De loco ab accidente.

SEquuntur loci, qui extra dictionem dicti ſunt. Ex his primus eſt, qui ab accidente dicitur. Is autem eſt (quemadmodũ & Ariſtoteles tradit) per quem captiones fiunt, quoties ſimiliter quodcunque exiſtimabitur rei & accidenti ineſſe. Nam quia multa eidem accidunt, non eſt neceſſe omnibus prædicatis, & ei de quo prædicantur, omnia illa ſimiliter ineſſe. Quandoquidem hoc pacto omnia illa eadem erunt, quemadmodum ſophiſtæ dicunt: ut ſi Socrates eſt altera à Platone, Plato autem homo eſt,

Socrates igitur ab homine alter est. Tale est & illud apud Aulũ Gel. sophisma, quod proponitur hoc pacto, Quod ego sum, tu non es: ego autem sum homo, tu igitur homo non es. Item & hoc modo, Homo animal est, animal autem genus, homo igitur genus est. Ac rursus, Polycarpus est homo, at uerò homo dissyllabum est, Polycarpus igitur dissyllabum est. Sanè hæc & alia id genus sophismata per accidens fieri dicuntur. Per accidens inquam, hoc est, per extraneum siue diuersum quodammodo aliquid, ut in quibus complexio orationis, eas quæ circa naturam sunt diuersitates, ad naturam ipsam transtulit. Aliud quippe est, secundum naturam esse, & aliud secundum personales accidentalesq; proprietates, ut uerbi causa, Animal cùm de homine prædicatur, essentialiter de homine dicitur: cum uerò de animali genus prædicatur, huiusmodi prædicatio essentialis non est, sed per accidens (ut nec cum de ea uoce quæ est homo, dissyllabum prædicatur) propterea quòd aliud est animal homo, aliud animal genus. Animal siquidẽ genus, simpliciter animal est, hoc est, tale animal, quod cunctas sub se species communi ratione colligit, eatenus uidelicet, quatenus uitam absolutam sentiẽdi ui prædictam gerant. Homo autẽ animal una talium est specierum, quæ uitæ tali, nẽpe absolutæ rationalitatem & dexteritatem affert. Homo igitur nõ est simpliciter animal, sed tale animal. Tale porrò animal non est genus, sed species. Sed hæc fortaßis multò altius repetita sunt, quàm præsens institutio ferat.

Quo pacto à recentioribus hic locus tractetur.

Nec

NEc tamen ignoro hunc locum ab accidēti latius explicari à recentioribus hoc modo, ut sit accidēs, & id cui accidit, uidelicet res subiecta, & præter hæc attributum: quæ & ita distinguunt nominibus magis familiaribus, ut accidens sit, quod medium in syllogismo dicitur, res subiecta minor extremitas, attributum maior extremitas. Hinc paralogismos p̄ hūc locū fieri dicūt, quoties uel mediū, uel maior extremitas, uel minor extremitas, in syllogismo non rectè sumitur. Mediū quidē, ut si ita arguatur, Cuiuslibet cōtradictionis altera pars est uera (& accipio hîc nūc uerbū, cuiuslibet, more istorum, cōtra uim propriā pro signo distributiuo, ut ipsi dicūt, qualia sunt omnis & nullus) atqui hæc propositio, homo est lapis, est contradictionis altera pars, igitur hæc propositio, homo est lapis, uera est. Captio est in uerbo cōtradictionis. Assumendum nanq; erat. Atqui hæc propositio, homo est lapis, est contradictio: eò quòd hic terminus in maiore solū uniuersaliter sumebatur. Maior uerò extremitas, ut si ita proponas, Omne animal substantia non est, omnis autem homo est animal, igitur nullus homo substātia est. Hîc captio est in uerbo substantiæ, quod in maiori (ut oportebat) uniuersaliter sumptū non est, propterea quòd negatio ei præposita non sit. Verùm id ita sophistæ pro arbitrio statuerunt, contra autorū & eorū qui rectè loqui didicerunt, consuetudinē. Minor porrò extremitas nō rectè sumitur, si ita cōtexas syllogismum, Nullum dextrum est sinistrū, cuiuslibet autem hominis oculus est dexter, ergo neuter oculus hominis est sinister. Hic oculus minor extremitas particulariter sumitur in minore cōtra præscriptā

secundi modi primæ figuræ legem. Quare ita assumēdum erat, cuiuslibet autem hominis uterq; oculus est dexter.

De loco ab eo quod est secundum quid, ad id quod simpliciter est.

D*Efinitur hic locus ab Aristotele per id, quòd hoc quidē simpliciter dicitur, illud autē, quoquomodo & non præcipuè. Quoquomodo, inquit, hoc est, uel secūdum locum, uel secundū tempus, uel ad aliquid, uel secundum aliquid, uidelicet cùm quod secundum partem dicitur, simpliciter accipitur. Itaq; & paralogismi secundum hunc locum quatuor fiunt modis. Primo in his, quæ secundum locū dicuntur: ut Apud Thraces quædam gentes olim, ut Solinus autor est, recens natos cum fletu excipere, & defunctos gaudio prosequi pium esse ducebant: igitur pium est, puerperia deflere, & funera gaudio prosequi. Secundo in his quæ sunt secundum tempus: ut bonū est uti uictu tenui cùm ægrotamus, igitur simpliciter uti bonum est. Item, expedit merces in mare proijcere, cū timetur naufragium, igitur expedit proijcere merces. Tertio in his, quæ sunt ad aliquid: ut diuitiæ malè utentibus non sunt bonæ, ergo diuitiæ bonæ non sunt, cū tamen ipsæ (ut diuus Ambrosius ait) uirtutū sint instrumēta. Quarto autem in his, quæ sunt secundum aliquid: ut Aethiops dentibus albus est, igitur albus est. Prætereà cùm ex diuisis coniūctum infertur, hoc pacto, Coriscus bonus est, & idem citharœdus, Coriscus igitur bonus est citharœdus, Esto autem uita bonus sit, non arte. Huiusmodi paralogismus per hunc locum factus esse intelligitur.*

De loco ab ignorantia elenchi.

PEr ignorantiam Elenchi, siue quod idem est, per inscitiã redargutionis, fiũt paralogismi, quoties omittitur aliquid eorum, quæ ad orationẽ (ut Aristoteles ait) hoc est, ad ipsius elenchi definitionẽ requiruntur. Definitur autem ab eodem hoc pacto, Elenchus est cõtradictio unius & eiusdẽ nõ nominis, sed rei, & nominis non synonymi, sed eiusdẽ, ex his quæ data sunt ex necessitate, nõ cõnumerato eo quod est in principio, ad idem, secundũ idẽ, similiter, & per idem tempus. Qua quidem definitione certum est nusquam ab Aristotele lõgiorem factã esse, idq; (ut reor) propter sophistarum importunitates. Quapropter & singulas eius particulas latius explicare, atq; distinguere necessum fortaßis fuerit. Quandoquidem in ea quædam syllogismi tantùm causa ponũtnr, quædam ob cõtraditionem solùm, quædã etiam ad utrunq; spectant. Syllogismi causa ponuntur, partim ex his quæ data sunt ex neceßitate, partim, non connumerato eo quod est in principio. Ob contradictionem uerò, ut quæ postremo loco enumerata sunt: cuiusmodi sunt ad idem, secũdum idẽ, similiter, & per idẽ tempus. Præter hæc autem ad utrunque reliqua pertinent. Porrò paralogismi, qui per hunc locum fieri consueuerunt, hoc præcipuè peccant, quòd ex quatuor postremis aliqd omittitur. Vnde & quatuor quoq; modi aßignãtur. Primus, cùm omittitur particula ad idem, ut decem sunt dupla ad quinq;, & non sunt dupla ad sex: ergo decem dupla sunt, & dupla non sunt. Similiter si quis Socratem inter duos locatum, idcirco pronunciet ipsum dextrum esse & non dextrum. Secundus modus est, quando omittitur particula secundum idem, ut

hoc

hoc est duplum secundum longitudinem, & non est duplum secundum latitudinem: duplum igitur est, & non duplum, aut si quis oculum nigrum esse dicat, & non nigrum: propterea quia id quod circa orbẽ ipsius oculi est, qui medius pupillam tenet, albũ sit, ipse uerò orbis niger spectetur. Tertius, *quando omittitur particula similiter, ut cognosco Socratem, & eundem non cognosco uenientem, igitur cognosco Socratem, & eundem nõ cognosco.* Quartus *uerò, quando omittitur particula per idem tempus, ut si quis Socratem proponat sedẽtem, & non sedentem, ad diuersa tempora respiciendo.*

De loco à petitione principij.

IN *principio petere, est id, quod ad demõstrationẽ propositũ est, ponere & accipere, ut cõfessũ.* In *principio igitur petitur aliquid, cùm eius adhuc desideratur demõstratio, quod tamẽ ut cõfessum accipitur.* Vnde & *ab* Aristotele *definitur secundo* Priorũ *analyticorum uolumine hoc modo,* Petere *(inquit) id quod est in principio, est ostẽdere quicquã per id, quod per seipsum manifestũ nõ est, quod profectò est propositũ nõ ostẽdere.* Accidit *autem modis quatuor.* Primo, *quãdo asyllogista & incollectilis raciocinatio fuerit.* Secundo, *quando id quod sumitur, ignotius eo est, quod colligere uolumus.* Tertio, *quando quod sumimus, æquè ignotũ est, atq; id quod conficere uolumus.* Quarto, *cùm posterius sumitur ad demõstrãdum id, quod prius est.* Cæterum *præter hos sunt & alij quatuor modi, quos octauo libro* Topicorum *idem autor recenset.* Primus, *cùm quod particulariter demõstrandum est, uniuersaliter quis postulauerit: ut si quis uolens*

lens

lens probare, contrariorum eandem esse disciplinã, postulauerit idcirco omnium oppõsitorũ eandem esse disciplinam. Secundus, cùm quod uniuersaliter est ad ostendendũ propositum, particulariter ab aliquo petitur: ueluti si de omnibus contrarijs propositum est, de aliquibus solum quispiam postulet. Tertius uerò, cùm quis diuidẽs propositum petit: ut si cùm oportet quẽpiam coniunctim ostendere medicinam sani & ægri esse, is tum utrunq; postulet seorsum, atq; diuisim: uerbi causa, Est'ne medicina sani? & rursus, Est'ne medicina ægri? atq; idem dehinc ita argumẽtetur, Medicina sani est, & medicina item ægri est, igitur medicina sani est, & item ægri. Quartus demum, cùm quis eorum quæ ex necessitate se inuicem sequũtur, alterum petit: ut si cui propositũ est ostendere, quòd diameter est incommensurabilis lateri quadrati, is assumat, quòd diametro latus incommensurabile est.

De loco à consequenti.

A *Consequenti locus dicitur, quẽadmodũ & Aristoteles tradit, quoties propter cõsequẽs redargutio fit, ut si quis petat cõsequentiam conuerti, quæ tamẽ conuertitur minime. Exẽpli gratia, si quis, quia hoc ex necessitate est, & illud est, idcirco putauerit, quia illud sit, & alterum quoq; ex necessitate esse. Vnde & deinceps, quæ propter opinionẽ ex sensu sunt, hoc modo plerũq; fiunt. Hinc sæpenumero id quod fel est, mel esse suspicantur, eò quòd flauus color ut fel, ita & mel quoque consequitur. Quapropter si quis ita argumẽtetur, hoc mel est, igitur flauum, rectè quidem sequitur: at contrà non rectè, si hoc modo, Hoc flauum est, igitur mel est. Huius autem loci,*

alij duos, alij tres statuunt modos. Ex *his primus est, quoties quis, ut ab antedecente ad cõsequens rectè sese habet cõsequentiæ ratio, ita è cõtrario à consequente ad ipsum antecedens firmam similiter atq; cõstantem consequentiæ uim esse existimauerit: ut si animal est, homo est, igitur si homo non est, animal non est. Secundus, quoties facta consequentia, ab abolitione antecedentis credit aliquis & consequens peræquè aboleri posse: ut si homo est, animal est, igitur si homo non est, animal non est.* Tertius *uerò modus est, quoties ex communiter accidentibus per id, quod consequens esse solet, uolumus ostendere id quod præcedit: ut qui insanus est, in solitudinem fugit,* Democritus *autem in solitudinem fugit, igitur* Democritus *insanus est.* Dicitur *autem per consequens, quoniam consequitur insanum esse, in solitudinem fugere, ueruntamen non conuertitur.* Non *enim si quis fugit in solitudinẽ, consequens continuò est, ut insaniat.* Inuenias *siquidẽ qui res humanas despiciens, stabilitatem & quidem quærat, & ob hoc ad loca à tumultibus libera secedat: quẽadmodum* Democritũ *fecisse memoriæ proditum est: proinde falsò creditum est ab* Athe*niensibus, eum insaniuisse.* Quemadmodum *falsò quoque creditum est olim ab infidelibus nostræ religionis monachos desipuisse, quòd relictis omnibus quæ possederant, in deserta loca secesserint: unde &* Anachoritæ *dicti sunt &* Eremitæ*: ut de* Paulo primo Eremita *&* Hilario*ne* Hieronymus*, de diuo* Antonio Athanasius*, & de alijs compluribus* Seuerus Sulpitius *in eo libro, quem de uita diui* Martini *inscripsit, memoriæ prodiderunt.*

De loco

De loco ab eo quod eſt, non cauſam vt cauſam ponere.

HIC *locus ab eo nomen habet, quod eſt non cauſam ut cauſam ponere, quod quidem fit dicente* Ariſto*tele, cùm aſſumitur id quod nõ cauſa eſt, tanquã propter illud fiat redargutio.* Accidit *autem tale quid in his ſyllogiſmis, qui ſunt ad impoßibile, in quibus ſcilicet neceſſarium eſt interimere aliquid ex his, quæ ſumpta ſunt.* Huius *quidem exemplum eſt, quo & Ariſtoteles ipſe utitur, ut ſi quæratur, Súntne anima & uita idem? quòd ſi à reſpondente cõcedatur, ita deinde elenchus ſophiſticus fit,* Omne quòd eſt *contrarium corruptioni, generatio eſt: atqui mors corruptio quædam eſt uitæ contraria, & anima & uita ſunt idem, uita igitur eſt generatio, & uiuere generari.* Hoc *autẽ impoßibile eſt, quippe qui uiuit, iam non generatur, ſed genitus eſt.* Hic *ſi is qui propoſuerat, num anima & uita ſunt idem, per interemptionẽ inferat ob cõſequẽtis ſcilicet falſitatem, igitur idem non ſunt anima & uita, & reſpondens hoc quoq; concedat argumentationis ui impulſus, ne tunc quidem ſubterfugere poterit redargutionis notã.* Quippe *qui quæ antea cõceſſa ſunt, eadẽ ipſe poſteà negauerit: quod certè per imperitiã eius accidit, non aduertentis eam propoſitionẽ, quæ interẽpta eſt, cauſam non eſſe cur illatum ſit conſequens falſum, ac per hoc ne interimendã quidẽ fuiſſe.* Quandoquidẽ *ipſa poſita, aut nõ poſita, nihilo minus id qđ impoßibile eſt, eodem ſyllogiſmo collectũ ſequitur.* Quin *hæc potius interimenda erat,* Mors *corruptio quædam eſt: quæ nimirũ falſa propoſitio eſt.* Siquidem *neq; mors corruptio, neq; uita*

quæ uiſum non habent, nata tamen habere. Igitur *cum hoc quidem uiſum habet, illud autem non habet: ſi tum interroget quiſpiam, ſunt'ne hæc uidentia, an non uidentia? utrumlibet reſpondens dederit, erunt proculdubio ambo uel uidentia, uel non uidentia.* Quod *quidem utique falſum eſſe ſtatim deprehenditur ex hypotheſi facta.* Hæc *ita ex Ariſtotele penè ad uerbum, ut cætera magna ex parte, quæ in hoc tractatu continētur, omiſsis multorum ambagibus in re non magni momenti.*

Quemadmodum ad ignorantiã elenchi omnes prædicti loci reduci poſsint, & quòd dupliciter elenchus accipiatur.

INquirendum *deinceps, quo pacto prædicti loci omnes, ſiue elenchi ſophiſtici ad redargutionis inſcitiam reuocari poßint, idq́; ex* Ariſtotelis *præſertim inſtituto, ut qui de omnibus his ita pronuntiat. Aut diſtinguendi ſunt, inquit, apparentes ſyllogiſmi omnes, atque redargutiones, aut ad ignorantiam elenchi reducendi, uel ab ijs præcipuè, qui hanc omnium dictorum modorum principium faciunt: quatenus elenchus ipſe generatim accipiatur, ſimulq́; omnes intra ſuæ definitionis ambitum poſitas particulas amplectatur.* Dico *autem generatim, quando alioqui ex dictis modis ſiue locis unus & ipſe habeatur, nempe ad quatuor ultimas particulas factæ definitionis relatus. Itaque ſciendum, quod omnes paralogiſmi, quicunque iuxta præſcriptos modos fiunt: peccant, uel quia ſyllogiſmi non ſint, tametſi uidentur: uel quia contradictio in his non rectè ſeſe habeat: uel quia non eadem ubiq; tam rei quàm nominis ratio obſeruetur: id quod nunc per ſingulos*

locos discurrendo breuiter ostẽdere operæpretium fuerit. Ergo quicunq; fiunt per æquiuocationem, per amphibologiam, & per figuram dictionis, omnes ad elenchũ reducuntur, eò quòd in his duplex tum nomen, tum oratio sumitur, ob rei uidelicet significatæ diuersitatem. Similiter autem & qui per compositionem, & diuisionem, & accentum fiunt, ob ipsius tũ orationis, tum nominis uariationẽ. Porrò qui secundum accidens fiunt, & item propter consequens, & per id, quod est sumere quod in principio est, necnon per id, quod est non causam ut causam ponere: propterea quòd unusquisque horum præuaricator sit præscriptæ nuper syllogisticæ legis. Qui uerò propter id, quod quoquomodo, & simpliciter, quoniã non de eodem affirmatio & negatio est: quare nec in his ulla est uera contradictio, licet credatur. Postremò autem & qui fiunt propter id, quod est plures interrogationes ut unam facere: quòd in his non enucleamus, neq; discernimus propriam ipsius propositionis rationem, quæ quidem est ut unum de uno dicatur. Nam eadem est unius rei, & rei simpiciter definitio, ut hominis, & unius hominis. Cùm ergo, quæ in syllogismo sumitur, apparet esse propositio, & non est, quatenus in ea non unum de uno prædicatur, manifestum quòd & hic ad inscitiam redargutionis reuocandus est. Est enim redargutio syllogismus quidem, nempe contradictionis. Ex quo iam palàm factum est, omnes locos siue modos ad ignorantiam elenchi reuocari posse, hos quidem, qui in dictione sunt, quoniam in his apparens est contradictio: illos autem, qui extra dictionem, maiori ex parte propter syllogismi rationem definitionemq;.

Ex

Ex quibus causis sophisticæ prodeant deceptiones.

Consentaneum fortassis fuerit inuestigare quoq; quibus ex causis huiuscemodi imposturæ atq; deceptiones proueniant. Itaque dicamus ex aristotele, quòd deceptio omnis prouenit in his quidem, quæ per æquiuocationem & amphibologiam fiunt, sophismatis: eò quòd non potest quispiam distinguere id quod multiplex est, siue multipliciter dicitur, ab eo quod uno modo dicitur duntaxat. At in his, quæ per compositionem, & diuisionem: eò quòd nihil interesse putatur inter orationem compositam & diuisam. Similiter autē & in his, quæ per accētum fiunt: propterea quòd nonnullis idem significare uidetur eadem uox intensa & remissa, hoc est, acuto uel graui accentu prolata. Et in his item, quæ per figuram fiunt ob dictionis similitudinē: quòd difficile sit dijudicare, quæ similiter atq; aliter proferantur. Ferè enim quisquis hoc facere poterit, is in procinctu est, ut quo uerum est uideat: & per hoc promptus erit uel concedere, quod concedendum est, uel negare, quod est negandum. Rursus autem in his, quæ per accidens: eò quòd quis nescit dijudicare, idem'ne sit an diuersum quod sumitur, tum an unum, an multa. Similiter autem in his, quæ per consequens fiunt: per hoc quòd arbitramur, ut consequens ab antecedente non separatur unquam (est enim ipsum antecedentis pars quædam) ita nec à consequente antecedens separatum iri. Porrò in his, quæ fiunt propter omißionem orationis, hoc est, alicuius particularum, quæ in elenchi ratione positæ sunt, & in his quæ sunt propter id, quod aliquo modo & simpliciter

dicitur: & in his itẽ, quæ quod in principio eſt, ſumunt: tum & in his quæ per non cauſam ut cauſam accidunt: & quæcunque plures interrogationes ut unam faciunt: propterea quòd in his omnibus non exactè diſcernimus neque ſumptas propoſitiones, neq; ipſius ſyllogiſſmi uerum terminum, hoc eſt, rationẽ definitionemq́;: per hoc quòd parum nobis differre uideantur ea quæ iam dicta ſunt, ut non cauſa & cauſa, quod ſimpliciter quoquo modo, & interrogationes plures, & interrogatio una.

De recta ſolutione paralogiſmorum.

Quia uerò non minor ars eſt ſoluere nodos, quàm eoſdem implicare atq; cõſtringere, quod quidem ita eſſe, argumento nobis eſſe poteſt, Gordij Phrygiæ regis nodus in Iouis tẽplo ſuſpẽſus, quẽ Alexãder Magnus (ut eſt apud Iuſtinũ hiſtoricũ idcirco, quòd ingenio ſoluere nequiuiſſet, gladio uſus uiolẽter abſcidit) ob hanc nimirum cauſam, quia ſophiſtarum argutias captionesq́;, quòd ſyncategorematum nexibus, ceu nodis quibuſdam implicitæ atq; inuolutæ ſint, ut ſtruere fortaßis non facilè, ita procul dubio ſoluere longè eſt difficilimum: Ariſtoteles tandẽ ipſe, cum quemadmodũ ſtruãtur ille certis locis præſcriptis id iam mõſtraſſet, eadẽ quo pacto etiã diſſoluerentur, pari cura atq; diligentia docere inſtituit. Vnde & ab eodem recta ſolutio definitur, falſi ſyllogiſmi manifeſtatio. Porrò falſus ſyllogiſmus duobus dicitur modis: Aut enim quia ex falſis collectus ſit, aut quia ſyllogiſmus non eſt, tametſi uideatur. Ergo cum duobus modis falſum eſſe ſyllogiſmum contingat, duobus quoq; modis ipſum diſſoluendum docet, nempe aut per interemptionem, aut per diſtinctionem.

ctionem. Per interemptionem quidem, ut quoties ex falsis collectus est. Per distinctionem uerò, cùm apparet syllogismus, & non est. Verum enimuero, ut id quod quærimus breuiori uia, quàm quæ ab Aristotele tradita est, assequi possimus, ex Iacobo Fabro Stapulensi tres regulas in animum induxi hîc subijciendas. Quarum prima hæc est. In omnibus paralogismis, qui fiunt per æquiuocationem, amphibologiam, compositionem, diuisionem, & accentum, si quod sumptum est multiplex, distinguendum est. Alioqui confusionem parit, quæ tollitur interim, cum ipsum distinguitur. Insuper & in eisdem consequẽtiæ ratio discutienda exanimandaq; uenit. Secunda, In omnibus paralogismis, qui fiunt per figuram dictionis, per accidens, per id quod est secundum quid & simpliciter, per ignorantiam elenchi, per consequens, per non causam ut causam, per id quod est plures interrogationes facere ut unam, consequentia neganda est, & mox cur negata sit, ratio subiungenda. Tertia, In omnibus paralogismis, qui fiunt per id quod est petere id quod est in principio, ipsum antecedens aut negandum planè est, aut certè ad dubitandum.

PERORATIO.

HABES *studiose lector, siue adolescens, siue adultæ ætatis iuuenis, dialecticam tibi paratam, non aliam ob causam (sic mihi crede) nisi ut posthac, quicquid in studijs liberalibus addiscendum tibi fuerit, citra crassam illam & fœdam barbariem, facilè id iam assequi uideri possis. Quippe quòd hæc sola uisa sit hactenus deesse ad ternarium illum studiorum numerum, quæ triuij communi nomine appellant: id quod in primis triuialium ludorum*

dorum magistri atque præceptores sæpe ac multum conquesti sunt aliquot annis, tales utiq; præceptores qui (ut pro comperto ipse habeo) totis uiribus ad hoc contendunt, ut docilem iuuentutem ritè instituant, à Barbarie auocent, bonas artes doceant. Itaq; si hæc dialectica nostra talis tibi uisa fuerit, ut ex ea id, quod summopere tui moliuntur præceptores, pro uoto assequi potueris, bene est: sin uerò nondum id à me præstitum sit (quod equidem uereri possum) conatum saltem quæso, si non rem ipsam, laudaueris.

IN GARRVLVM SOPHIstam Ioannis Murmellij Ruremundensis Epigramma.

Garrule qui nostrum tentas lapidàre libellum,
In lucem pueris ede Sophista tuum.
Non decet in rudium cœtu traducere doctos,
Vana loqui turpe est, gloriolamq; sequi.
Ecquid apud calathos, inter muliebria pensa
Reddere te clarum lana caprina potest?
Quando nihil præter uerbosa sophismata nosti,
Barbarie sordens, grammaticæq; rudis.
Ecquid habes sophiæ, quod te in penetralia ducat?
Ecquid Aristotelem Porphyriumq; tenes?
Haud operæpretium est (mihi crede) refellere nugas,
Digna legi scribens experiere uirum.
Saucius & possum genuinum infigere dentem:
Dèque meo crudum uulnere uulnus erit.
Ingenijs hominum studeo prodesse iuuandis,
Estq; mihi uero gloria nulla prior.

Ioannes

IOANNES MVRMELLIVS RVREMVNDENsis Petro S. P. D.

Rogas me sedulò, & crebrò adhortaris Petre suauißime, ut breui te arte instituam, quanam ratione uoces eas, quæ in categorijs locum habent, discernere queas ab illis, quæ à prædicamentis alienæ sunt: & ut certos quosdam tibi tradam canones, quibus facilè discas, in quo una quæque uox categorica prædicamento reponatur. Ardua profectò res est, & sæuis caninæ facundiæ morsibus exposita, in tam uaria & multijuga opinionum diuersitate, dialecticorum alijs alia sentientibus, breui ea libello perstringere, quæ pluribus longißimi operis uoluminibus uix satis exactè potuerint uel à doctißimo philosopho explicari. Cum tamen mecum cogitem, quantum utilitatis tibi studiosisq; liberalium artium iuuenibus ex hoc quod petis, prouenturum sit, utcunque pro temporis, quo suppetit otium, breuitate, uotis tuis non morem genere non possem, Accipe igitur lucubratiunculam hanc nostram, ut habeas εἰσαγωγὴν quandam in Aristotelis decem prædicamenta: & ingenium tuum ne grammaticæ solùm, sed fructuosis etiam dialecticæ studijs excolito, ut uera dignoscens à falsis, & finiendi, diuidendi, argumentandiq; rationem tenens rectam uiam habueris, & iter expeditum ad optimam quanque disciplinam. Vale, & præceptorem tuum dilige. Alcmariæ Phrisiorum oppidò studijs liberalibus sanè quàm accommodato. Anno à partu Virginis M. D. XIII. Idibus Septembris.

IN ARISTOTELIS DECEM PRAEDICAMENTA Ioamnis Murmellij Ruremundensis Isagoge.

ISAGOGEN hanc in decem Aristotelis Peripateticorũ principis κατηγορίας tribus digero capitibus, quorum primo quidem agam de uocibus à prædicamentorum serie reiectis & alienis: secundo autem super ijs, quibus in ordine categorico locus est: tertio uerò dictiones aliquot tradam, quæ uel diuersa prædicamenta, uel ad unius eiusdemq; seiunctas species referũtur. Porrò ut hæc facilius memoriæ commendari poßit, & tenacius inhærere, singula capita in suos titulos sunt distributa.

De vocibus à prædicamentorum serie reiectis & alienis Isagoges in Aristotelis Prædicamenta.

Caput primum.

Quinta

De dictionibus quibus in ordine categorico locus eſt.

Caput Iſagoges huius ſecundum.

De dictionibus aliquot, quę vel ad diuerſa prędicamenta,vel ad vnius eiuſdemque ſeiunctas ſpecies referuntur.

Caput huius introductionis tertium.

De

DE VOCIBVS A' PRAEDICAmentorum ſerie reiectis & alienis Iſagoges in Ariſtotelis prædicamenta, Caput primum.

Decem, eſſe prædicamenta. Titulus I.

PRIMVS omniũ Ariſtoteles decem κατηγορίας conſtituit, quæ à Quintiliano elmẽta dicũtur, à Seuerino Boëthio prædicamenta. Sunt autem hæc, Subſtantia. Quantitas, Ad aliquid, Qualitas, Agere, Pati, Vbi, Quando, Situs, & habere. Subſtantia eſt (ut ſingulatim exempla referantur) ut homo. Quantitas, ut linea. Ad aliquid, ut pater. Qualitas, ut iuſtitia. Agere, ut ſecare. Pati, ut ſecari. Vbi, ut in Academia. Quando, ut hodie. Situs, ut iacere. Habere, ut togatum eſſe. Sed & his ea uerſiculis complexi ſumus.

Arbor, ſex, ſeruos ſeruore, refrigerat, uſtos:
Ruri, cras, ſtabo, nec tunicatus ero.

De prædicamentorum quæſitiuis. Titulus II.

Decem prædicamentorum quæſitiua tradunt eruditi, Quid, quantum, quid huius, quale, quid agens, quid patiens, ubi, quando, quomodo ſitum eſt, quomodo habituatum eſt. Cum enim quæritur, quid eſt Socrates? reſpõdetur, homo, animal, aut ſubſtãtia, quæ à quibuſdã dicitur eſſentia. Quantus eſt Socrates? interrogatus reſpondet, quadricubitus. Quid Platonis? magiſter. Qualis? temperãs. Quid agit? diſputat. Quid patitur? uerberatur. Vbi philoſophatur? Athenis. Quando locutus eſt Alcibiadi? hodie. Quomodo ſitus eſt? ſtat. Quomodo habituatus eſt? palliatus.

Nouem

Nouem regulis cögnosci voces à prædicamentis alienas. Titulus III.

Quemadmodum (ut Seuerini Boëthij uerbis utar)qui ſerere ingenuum uolet agrum, liberat arua prius fruticibus, falce rubos, ſilicemq; reſecat: ita & nos primùm te docebimus, quæ uoces à prædicamentis alienæ ſint, ut uijs reiectis, in prædicamentorum ſerie collocandas faciliori ratione comprehendas. Tenendæ igitur tibi ſunt nouem regulæ, quas his triuialibus uerſiculis comprehendi:

Complexum, conſignificans, fictum, polyſemum,
Vox logicæ, Deus, excedens, priuatio, parsq;,
Hæc ſtudioſe categorijs non accipiuntur.

De reiectis à prædicamẽtorũ ordine vocibus regularũ nouem Prima. Titulus IIII.

Prima regularũ hæc eſt, Nulla uox cõplexa, niſi ſimplicis loco accipiatur, in prædicamẽto ponitur, proinde ſi quis te rogarit, in qua categoria collocatur iuſtus homo in nulla, reſpõdeto. Signatè aũt additũ eſt, niſi ſimplicis loco accipiatur, quod ob uerborũ inopiam ſæpenumero pluribus ꝓ uno cogimur uti: ita tametſi uoces ſunt plures, intellectus tamen ſit ſimplex, & res, quæ ſignificatur, una. Exempli gratia, corpus animatum, licet uox ſit complexa, genus tamen eſt unum, ſic & quantitas continua, & quantitas diſcreta.

Secunda. Titulus. V.

Nulli ſyncategorematí locus eſt in categoria. Syncategorema dicitur uox conſignificatiua, id eſt, ea quæ nec uniuerſalem, rem, nec particularem ſignificat, ſed conſignificat, id eſt, cum alia dictione orationem ad ſignificandum ingreditur, ut omnis, nullus, aliquis, quidam, hic, ille, utinam, συγκατηγόρημα.

nam, quidē, apud, heu. Sciendum hoc loco est, ex octo partibus orationis (quas grāmatici constituunt) duabus duntaxat nomini quidem & uerbo locum patere prædicamēti: participium autem sub uerbo suo comprehendi, aduerbium uerò sub nomine. Nam ut literati docent, & nomen in aduerbium, & rursus aduerbium in nomen aliquando transit. Loci aduerbia ad prædicamentum Vbi, pertinent. Temporis, ad Quando. Qualitatis uerò, & quantitatis aduerbia, ad Qualitatem Quantitatemq́; reducuntur.

Tertia regula. Titulus VI.

Omnis uox rei commentitiæ & fabulosæ (quam natura non fert) significatiua, est à prædicamentis aliena: ut Cerberus, Sphinx, Chimæra, Siren, Cyclops, Harpyia, Styx, Acheron.

Quarta regula. Titulus VII.

πολύσημος, *Nulla uox polysema in categoriam recipitur, nisi ambiguitate deposita, unū significet.* πολύσημος *Græcè dicitur multa significans: ut canis, terrestrem significat, marinum, & cœlestem: unde lepidum extat Ausonij de lepore capto epigramma:*

Trinarcij quondam currentem in littoris ora
Ante canes lepŏrem cæruleus rapuit:
At lepus: in me omnis terræ pelagiq́; rapina est,
Forsitan & cœli, si canis astra tenet.

Quinta regula, Titulus VIII.

Voces logicæ, quas aliarum gratia dialectici usurpant, sunt à prædicamentis alienæ. Voces logicas, id est, rationales, appello eas, quas iuniores terminos secundæ intentionis uocant, cuiusmodi sunt, Nomen, uerbum,

oratio, propositio, subiectum, prædicatum, genus, species, & id genus alia.

Sexta regula. Titulus IX.

Nulli dictioni infinitum significãti locus est in prædicamento. Infinitum quidem actu intelligo, non potentia: Proinde *Deus, numen, æternum, increatum, creator, & id genus reliqua nullius sunt categoriæ.*

Septima regula. Titulus X.

Omnis uox omnia rerum ambiens genera loco categoriæ uacat. Sunt autem quatuor (quæ uulgò transcendẽtia dicuntur) teste Ioanne Pico, *ens, unum, uerum, & bonũ: si ita accipiantur, ut eorum negationes sint, nihil, diuisum, falsum, & malum.* Addita *sunt illis alia duo, aliquid, & res, ab recentioribus* Auicennam *secutis.*

Octaua regula. Titulus XI.

Nulla uox priuationem significans locum habet in prædicamento, ut cæcitas, surditas, tenebræ.

Nona regula. Titulus XII.

Nulla uox partis principij'ue materialis seu cõstitutiui significatiua, in prædicamẽti serie reponitur. Proinde *forma, materia, corpus, anima, caput, pectus, uenter, manus, pes, & id genus reliqua sunt à prædicamentis reiecta.*

Bifariam aliquid locum habere in prædicamento. Titulus XIII.

Bifariam aliquid in prædicamento locum habet: nam aut per se in recta serie collocatur, ut genera, species, & indiuidua: aut per aliud prædicamento attinet, idq; trifariam. Primùm *enim differentiæ omnes specificæ eius sunt prædicamenti, cuius genera, quorum illæ sunt diuisiuæ,*

ue, non ſecundæ qualitatis ſpeciei, ut ex Neotericis quidam loquaculi ſophiſtæ falsò autumant. Deinde autem partes & principia ei prædicamento attinent, cuius ea ſunt, quæ ex illis conſtituuntur: ut caput, pes, manus, ad Subſtantiam referuntur: unitas, & punctum ad Quantitatem. Poſtremò uerò motus ſpecies ad ſuum quæque terminum reducũtur: ut generatio & corruptio ad Subſtantiam, crementum & diminutio ad Quantitatem, alteratio ad Qualitatem, loci mutatio ad Vbi. Trapezuntius motum quidem ſpeciem quantitatis facit: generare uerò, corrumpere, augere, diminuere, alterare, & loco mouere Actioni ſubijcit. Sunt qui motum ob ambiguitatem à prædicamentorum ſerie remouent, cum de ſuis (quæ uidentur ſpecies) non uniuocè, uerùm æquiuocè, prædicetur.

De dictionibus, quibus in ordine categorico locus eſt.

Caput Iſagoges huius ſecundum.

Series Categoriæ Subſtantiæ. Titulus. I.

	Subſtantia	
Corporea		*Incorporea*
	Corpus	
Simplex		*Miſtum*
	Corpus miſtum	
Animatum		*Inanimatum*
	Corpus animatum	
Senſibile		*Inſenſibile*
	Animal	
Rationale		*Irrationale*
	Homo	
Socrates	*Plato*	*Xenophon*

De ijs, quæ sunt prædicamenti Substantiæ.

Regula prima. Titulus II.

Omne nomen significans substantiam incorpoream, est primi prædicamenti, ut spiritus, angelus, dæmon, manes. hoc nomine nunc intelligo animan à corpore separatam. Propertius.

Sunt aliquid manes, letum non omnia finit.

Angelus autem bifariam accipitur, nunc pro spiritu, estq; huius categoriæ: nunc ut est officij nomen, non Substantiæ (nam ἄγγελος Græcè, interpretatur nuntius Latinè) & est primi generis qualitatis, tametsi quidam in prædicamentum ad aliquid conijciant. ἄγγελος.

Regula secunda. Titulus III.

Mundus, cœlum, orbes cœlestes, planetæ, stellæ, & elementa sunt huius prædicamēti. Cœli sunt decem, Cœlum empyreum, cœlum crystallinum, firmamentum, & septem planetarum orbes. Planetæ septem sunt, Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna. quos hoc uersu complexi sumus: Luna, Hermes, Cypris, Sol, Mars, iouis, & pater huius. Rerum naturalium elementa sunt quatuor, ignis, aër, aqua, & terra, de quibus hic noster est uersiculus: Aër, ignis, aqua, & tellus sunt semina rerum.

Regula tertia Titulus IIII.

Omnis animalis species est prædicamenti Substantiæ. Specierum animalis, hæ sunt specialißimæ, ut homo, equus, leo: illæ uerò subalternæ, ut pecus, bestia, bellua, fera, quadrupes, piscis, auis, serpens, uermis. Pecudis species

ſunt, bos, equus, aſinus, mulus, camelus, ouis, capra, porcus, ceruus, elephas, & id genus reliqua. Feræ *ſpecies ſunt, leo, urſus, pardus, tigris, lupus, uulpes, & id genus cætera.* Piſci *ſubijciuntur balæna, cancer, conger, mullus, ſalmo, carpio, concha, oſtreum, gobio, rhombus, & cæteræ ſpecies innumeræ.* Auis *ſpecies ſunt, aquila, philomela, bubo, noctua ciconia, paſſer, coruus, monedula, pſitacus, perdix, turdus, uultur, & cætera. Serpentis, dracho, baſiliſcus, uipera, ceraſtes, ſeps, natrix.* Vermis, *apes, araneus, bombix, blatta, culex, crabro, gryllus, limax, pulex, papilio, hirudo, tinea, teredo, & ciuſmodi alia.*

Regula quarta. Titulus V.

Omne nomen arboris eſt in categoria ſubſtantiæ, ut pomus, malus, pirus, abies, laurus, ſalix, betula, uitis, robur, taxus, caſtanea, fagus, cupreſſus.

Regula quinta Titulus VI.

Omne nomen herbæ huius eſt prædicamenti, ut amaracus, abrotanum, mandragora, malua, hyſſopus, lactuca, fœniculum, ellèborus, ruta, pulegium, ſaluia, lappa, tribulus, anethum, urtica, trifolium.

Regula ſexta Titulus VII.

Omne fruticis nomen eſt huius categoriæ. Dicitur *autem frutex qui ad iuſtam arboris magnitudinem non aſſurgit, & ſtatura ſimilis eſt herbis multis, ſed non demoritur, neq; areſcit, ut herba, uerùm perennis eſt.* Huius *ſpecies ſunt, nardus, myrrha, caſia geniſta, papyrus, arundo. Sciendum eſt nonnullas res eaſdem ab his inter arbuſculas, ab illis inter frutices numerari, ut iuniperum, balſamum,*

ſamum, myrrham, & id genus alia. De nonnullis etiam, *ſint'ne magis herbæ an frutices, dubitatur.* Nec hoc ignorandum eſt, à Nicephoro corpus animatum ſenſibile diuidi in animal & Zoophytum. Dicitur autem ζωόφυτον quod nec animalium, nec plantarum, ſed tertiam ex utriſq; naturam habet, ut urtica marina, & ſpongia: de quibus uide Plinium lib. IX. cap. XLV. ζωόφυτον quid.

Regula ſeptima. Titulus VIII.

Omnia florum, fructuum, & aromatum nomina, ſi capiantur, ut res totas, & per ſe integras ſignificent, ſunt in ordine huius prædicamenti, ut roſa, lilium, narciſſus, uiola, liguſtrum, caltha, pomum, malum, pyrum, prunum, ceraſum, morum, bacca, oliua, cornum, ficus, glans, meſpilum, nux, iuglans, caſtanea, auellana, aroma, ſaccarum, cinamomum, zingiber, piper, gariophylon, & id genus reliqua.

Regula octaua. Titulus IX.

Frumentorum & leguminum nomina ſunt huius categoriæ, ut triticum, ſiligo, far, hordeum, pannicum, milium, auena, faba, piſum, lens, eruum, lupinus, uicia.

Regula nona. Titulus X.

Lapidum & gemmarum uocabula ſunt huius prædicamenti, ut adamas, marmor, magnes, cryſtallus, ſuccinum, ſmaragdus, iaſpis, coralium, achates, carbunculus, chryſolithus, ſapphirus, ſilex, tophus, pumex.

Regula decima. Titulus XI.

Omnia metallorũ & foßilium nomina ſunt in prædicamento Subſtantiæ, ut aurum, argentum, electrum, æs, orichalcum, ſtannum, plumbum, ferrum, alumen, ſulphur, ni-

*trum, sal, cadmia, *uernix, minium, chrysocolla, & reliqua.*

Vernix nomen est, neque Græcũ, neque Latinũ, sed à Barbarica uulgari appellatiõe in formã Latinã trãslatum. Vulgò enim res ipsa vernis dicitur. Est autẽ species gũmi, quæ Græcis sãdaracha dicitur: vt quibusdam uidetur.

Regula vndecima. Titulus XII.

Omnia impreßionum nomina, siue ea sint ignitæ, siue aëreæ, siue aqueæ, siue terreæ, siue radiorum apparitione fiant, huius sint prædicamenti. Impressio à philosophis res naturales indagantibus, dicitur corpus mistum, imperfectum. Impreßiones ignitæ sunt, stipulæ ardentes, æges, dali, sidus uolans, candelæ, trabes, columnæ, teretes lanceæ, clipei, globi, faces ignitæ, pyramides, draco uolans, & similes. Adduntur his cometes, & galaxias. Impreßiones aquæ sunt uapor, pluuia, ros, & pruina, nix, grando, fontes, flumina, mare. Aëreæ, uenti, terræmotus, fulmina, ecnephias typhon. Quæ radiorum aparitione fiunt, sunt halon, iris, uirgæ, parelij. De terreis impreßionibus in proxima regula dictum est, ubi de metallis & foßilibus.

Κομήτης γαλαξίας. ἅλων. ἶρις. παρήλιοι.

Regula duodecima. Titulus XIII.

Omne nomen substantiam rei inanimatæ significans, est in categoria Substantiæ. Hæc regula continet in se quasdam suprà positas, & eam breuitatis gratia damus ob multa, de quibus nondum meminimus. Dicimus itaque montem, collem, urbem, oppidum, domum, templum, turrem, tunicam, togam, gladium, cultrum, panem, uinum, lac, mel, ceruisiam, carnem, os, dolium, pateram, hastam, scrinium, & id genus reliqua huius esse prædicamenti: nec assentimur ijs, qui simpliciter aiunt eiusmodi res ob figuram ab artifice inductã esse de quarto genere Qualitatis, cùm Substantia Longè præponderet accidenti. Quisquis rectè sentit, gladium Substantiam quidem esse, figuram

Vnaquæq; tamẽ res à forma sui habet, vt sit id quod est.

figuram uerò eius Qualitatem non diffitetur. Quidam contendunt nullius esse prædicamenti nomina rerum artificio productarum, quòd Substãtiam simul & Qualitatem complectantur.

Series categoriæ Quantitatis
Titulus XIIII.

	Quantitas	
Continua		*Discreta*
	Quantitas continua	
Intrinsecus mensuratiua		*extrinsecus mensuratiua*
	Quantitas continua intrinsecus mensuratiua	
Latabilis		*Illatabilis*
	Linea,	
Hæc linea,	*Ista linea,*	*Illa linea.*

De ijs, quæ sunt prædicamenti Quantitatis, Regula prima.
Titulus XV.

Omne nomẽ magnitudinis est in prædicamẽto Quantitatis, ut linea, superficies, corpus, longitudo, latitudo, altitudo, profunditas, craßities, bicubitum, tricubitũ, pedale, bipedale, tripidale, sesquipedale, & id genus cætera.

Regula secunda Titulus XVI.

Omne nomen mesuræ ad hoc prædicamentum pertinet, ut uncia, digitus, palmus, pes, ulna. cubitum, passus, stadium, diaulus, miliũ, dolichus, modius, sextarius, cõgius, hemina, chœnix, urna, cotyla, cyathus, as & partes eius, si capiantur ita, ut meram quantitatẽ significẽt. Ponderũ Δίαυλος. Δολίχος

nomina meo iudicio ſunt à prædicamentis aliena, quòd cum quantitate qualitatem ſignificant, ut libra, ſelibra, bilibris, trilibris, pondo, talentum. Sed hæc doctioribus relinquo exactius diſputanda. Illud quoque; ſit'ne linea ſpecies infima, an ſubalterna, quod & de tempore poteſt dubitari.

Regula tertia. Titulus XVII.

Omne nomen numerale eſt huius categoriæ, ut duo, tria, quatuor, quinq;, decem, centum, mille, binarius, ternarius, centenarius. Primus autem, ſecundus, tertius, & id genus alia, pertinent ad prædicamentum Ad aliquid.
Vnitas autem non eſt numerus, ſed eius principium.

Regula quarta Titulus XVIII.

Omnis modulus, quo dictionem dum proferimus, menſuramus, eſt huius prædicamenti: nam quantitas, id eſt, quo ſyllabæ longæ breues'ue menſurantur, ex quo prouenit oratio, ſpecies eſt diſcretæ quantitatis.

Regula quinta. Titulus XIX.

Locus & tempus ſunt categoriæ quantitatis, tametſi quidam locum in prædicamento Ad aliquid reponant, & diuus Aurelius Auguſtinus in cōfeſsionum opere fateatur ſe, quid ſit tempus, ignorare. Aeuum quoque huius prædicamenti eſſe cenſendum eſt, æternitatē uerò nullius. Partes temporis ſunt, hora, dies, ſeptimana, menſis, annus, olimpias, luſtrum, ſeculum, & id genus reliqua.

Series

Series prædicamenti Ad aliquid. Titulus XX.

Ad aliquid

Aequaliter comparabile		*Inæqualiter comparabile*
	Ad aliquid inæqualiter comparabile	
Dignius correlatiuo		*Indignius correlatiuo*
	Relatiuum correlatiuo dignius	
Respiciens filium		*Non respiciens filium*
	Pater	
Hic pater,	*Iste pater.*	*Ille pater.*

De ijs, quæ sunt prædicamenti Ad aliquid, Regula prima. Titulus XXI.

Omne categorema principali significatu rem significans non absolutam, sed alterius respectiuam, est prædicamenti ad aliquid, ut pater, filius: auus, nepos: maritus, uxor: socer, gener: magister, discipulus: patronus, cliens, dominus, seruus: res, parasitus: patronus, libertus. (Est autem patronus nomen ambiguum, & modò ad clientem refertur, modò ad libertum) dux, comes: duplum, dimidium: magnum, paruum: multum, paucum: maius, minus: prius, posterius: amicus, inimicus: hospes, ciuis, socius, sodalis, hostis, similis: æqualis, inæqualis, & alia sexcenta. Patronus cuiusmodi nomē.

Secunda regula. Titulus. XXII.

Nomina cognationis & affinitatis sunt huius categoriæ, ut parẽs, proles, pater, filius, auus, nepos, frater, soror, sobrinus, consobrinus, coniunx, compater, affinis, leuir, socer, gener, uitricus, priuignus.

Tertia regula. Titulus XXIII

Pleraque nomina cum præpositione composita huius sunt prædicamenti, ut commilito, collega, consacerdos (qui Græcè symmystes dicitur) concanonicus, conuictor, conturbernalis, condiscipulus, coauditor, compotor, competitor, collacteus, collactaneus, conseruus, cognominis, consanguineus, coëpulo, cohabitator, confabulator, congerro, coniunx, concolor, consonus, & eiusmodi reliqua.

∴

Series

Series prædica. Qualitatis. Titulus XXIIII

	Qualitas	
Formæ attinens		*Materiæ attinens*
	Qualitas formæ attinens	
Comparata		*Natura insita*
	Affectio	
Facilè dimobilis		*Difficulter dimobilis*
	Habitus	
Spiritualis		*Corporalis*
	Habitus spiritualis	
Intellectualis		*Moralis*
	Habitus intellectualis	
Theoreticus		*Practicus*
	Habitus intellectualis Theoreticus	
Conclusionis		*Principiorum*
	Scientia	
Contemplatiua		*Actiua*
	Scientia contemplatiua	
Principalis		*Adminiculatiua*
	Logice	
Disputatoria		*Non disputatoria*
	Dialectice	

Hæc Dialectice, Platonis dialectice, Chrysippi dialectice.

De ijs, quæ ſunt primæ ſpeciei Qualitatis, Regula prima. Titulus XXV.

Omnis diſpoſitio & habitus corporalis eſt in primo Qualitatis genere, ut calor, frigiditas, ſanitas, ſimitas, cæcitas, candor, nigredo, fuſcum, robur, ægritudo, morbus, & eius ſpecies, ut febris, paralyſis, pleuritis, podagra. *Diſpoſitio qđ, & quot modis dicatur.* *Diſpoſitio, quæ & affectio dicitur, & latius accipitur & preßius. Primo modo eſt qualitas ad bene maléue operandum acquiſita. Secundo eſt qualitas ad bene male'ue operandum acquiſita perfacilè à ſubiecto dimobilis.* *Habitus quid.* *Habitus eſt ad operandum comparata qualitas difficulter à ſubiecto dimobilis.*

Regula ſecunda. Titulus XXVI.

Habitus intellectuales: quot & qui ſint. *Omnis habitus intellectualis eſt in primo genere Qualitatis. Habitus intellectuales ſunt quinque, quibus ſemper aſſentimur uerò: Sapientia, intellectus, Scientia, Prudentia, & Ars. Duo, quibus modò uerò aſſentimur, modò falſo: ſunt autem opinio & ſuſpicio.* *Sapientia.* *Sapientia eſt habitus cognitiuus Dei & diuinorum.* *Intellectus.* *Intellectus eſt habitus primorum principiorum cognitiuus.* *Scientia.* *Scientia eſt habitus concluſionis per demonſtrationem acquiſitus.* *Prudentia.* *Prudentia eſt recta ratio rerum à nobis agendarum.* *Ars.* *Ars eſt recta ratio rerum à nobis efficiendarum.* *Opinio.* *Opinio eſt aſſenſus rei ualidior.* *Suſpicio.* *Suſpicio, eſt aſſenſus rei minus ualidus. Scientiarum igitur & artium nomina in hoc genere collocantur, ut grammatica, dialectica, rhetotica, arithmetica, muſica, geometria, aſtronomina, phyſice, ethice.*

ethice, metaphisice, poëtice, agricultura, militia, lanificium, & id genus alia.

Tertia regula. Titulus XXVII.

Omnes habitus morales, id est, uirtutes & uitia sunt in hoc primo genere Qualitatis, ut iustitia, iniustitia, fortitudo, audacia, timiditas, liberalitas, auaritia, prodigalitas. A' Theologis nostris ponuntur etiam in hac specie habitus spirituales infusi, ut fides, spes, charitas, et id genus uirtutes supernaturales: item habitus concreati, ut species intellectuales, & rationes angelorum mentibus concreatæ, sed huiusmodi habitus non capit definitio à ueteribus Peripateticis data: nec mirum, cum illi ueræ religionis ac sapientiæ expertes id genus habitus non nouerint. Quare malim eos reponere inter Qualitates præter hæc quatuor genera apparentes: aut aliam tradere habitus finitionem atque uulgò datur. Nec mirandum uideatur quòd dixerim Qualitates præter hæc quatuor genera apparentes. Nam, Seuerino Boëthio interprete, Aristotelis in Prædicamentorum libro hæc uerba sunt, Et fortasse alij quoque apparebunt Qualitatis modi, sed qui maximè dicuntur, ferè tot sunt.

Quarta regula. Titulus XXVIII.

Nomina magistratuum & dignitatum sunt in hoc primo genere Qualitatis, ut pontifex, episcopus, sacerdos, rex, consul, prætor, censor, ædilis, & id genus reliqua. Pauper item, diues, fortunatus, infortunatus, beatus, felix, miser, nobilis, ignobilis, honoratus, gloriosus, & huiusmodi nomina sunt huius speciei.

De ijs, quæ ſunt ſecundę ſpeciei Qualitatis, Regula prima.

Titulus XXIX

Omnis naturalis potentia uel impotentia eſt in ſecundo genere Qualitatis. Naturalis potentia eſt Qualitas ad bene operandum innata, ut ſalubritas, durities. Naturalis impotentia eſt Qualitas ad malè debiliter'ue operandum, aut ad patiendum innata, ut inſalubritas, mollicies. Trapezuntius autem in dialecticis, Naturalis (inquit) potentia, uel impotentia, dicitur uis quædam inſita, uel imbecillitas, qua facilius quicquam aut ægrius uel pati, uel agere natura poteſt, ut durum, molle, ualetudinarius, robuſtus, & quæ huiuſmodi ſunt natura inſita, non aduentitia. Hæc ille. Vires igitur naturales planetarum, ſiderum, elementorum, animalium, plantarum, lapidum, & cæterorum ſunt huius generis.

Regula ſecunda Titulus XXX.

Omne ſimpliciter ſpeciei proprium eſt in hoc ſecundo genere Qualitatis, ut riſibile, flebile, diſciplinæ ſuſceptiuum, hinnibile, latrabile, mugibile, gannibile, & eiuſmodi alia.

Regula tertia. Titulus XXXI.

Omnis animæ potentia eſt huius ſecundi generis. Animæ potentia uis eſt eius, qua alicuius operis eſt effectiua. Eius quinque ſunt genera, ut hæc ſubiecta indicabunt.

Potentia

- Potentia
  - Vegetabilis
    - Alendi
    - Augendi
    - Minuendi
    - Generandi
  - Sensitiua
    - Exterior
      - Visus
      - Auditus
      - Odoratus
      - Gustus
      - Tactus
    - Interior
      - Sẽsus cõmunis
      - Imaginatio
      - Existimatio
      - Phantasia
      - Memoria
  - Appetitiua
    - Cupiendi
    - Irascendi
    - Volendi
  - Motiua
    - Progrediendi
    - Nandi
    - Serpendi
    - Volandi
  - Intellectiua
    - Simplex apprehendendi
    - Componendi
    - Diuidendi
    - Ratiocinandi
    - Contemplandi
    - Consultandi
    - Agens
    - Poßibilis

Non

Non ingnorandum est ab Auicenna, Alberto Magno, & plerisque alijs poni quinque sensus interiores, sensum communem, uim imaginatiuam, existimatiuam, phãtasiam, & memoriam. Ab Auerrhoi uerò, Thoma Aquinate, & Marsilio Ficino in libro de Voluptate quatuor duntaxat, uim existimatiuam à phantasia non separantibus. Nicephori hominis alioqui præstantis doctrinæ opinio neutiquam mihi probatur, uisum & cæteros sensus ponentis in ea Qualitatis specie, quæ dicitur Habitus & affectio.

De ijs, quæ sunt tertiæ speciei Qualitatis, Regula prima. Titulus XXXII.

Omnis paßio & paßibilis qualitas, est in tertio genere Qualitatis. Paßio (ut hic accipitur) est qualitas trãsiens, quæ sensui paßionem infert, aut quæ à paßione infertur, ut rubor ex uerecundia, excandescentia ex ira, pallor ex timore, ira ex contristatione. Paßibilis qualitas, dicitur qualitas permanens, quæ sensui paßionem infert, aut quæ infertur à paßionibus, ut dulcedo, amarities, albor, nigror.

Paßio modò est actionis effectus, prædicamentum quidem ab alijs distinctum, ut calefieri, infrigidari: modò est qualitas transiens uel animæ, uel corpori ex paßione innata, & res quædam media inter paßionem & qualitatem, qualitas inquam inchoata & imperfecta, quæq; non potis est subiectum denominare, ut ira ex contemptione, erubescentia ex uerecundia.

Secunda

Secunda regula. Titulus. XXXIII.

Omnis qualitas sensibilis in hoc tertio genere collocatur: ut color, album, nigrum, flauum, liuidum, puniceum, purpureum, uiride, cæruleum: sonus, uox, murmur, crepitus, susurrus, strepitus, fragor, sibilus, echo: odor, sapor, dulce, amarum, pingue, salsum, acre, austerum, acutum, acidum, calidum, frigidum, tepidum, humidum, siccum, leue, asperum, graue, leue,

Tertia regula. Titulus XXXIIII.

Paßiones animæ, quæ & affectiones, & perturbationes dicuntur, à quibusdam in hac tertia specie collocantur. Iacobus autem faber Stapulensis homo doctißimus, & de optimis studijs scribendo meritus optimè, ponit eas in prædicamento paßionis: nos suprà medias esse diximus inter paßionem & Qualitatem. Stapulensis Aristotelis uerba pensitat illas paßiones aientis, Qualitates uerò minime, pensitat & originem earundem, & (ut ita loquar) fluxitatem. Illi autem rem putant paßioni superadditam, etsi non Qualitatem perfectam, at semen & elementum Qualitatis, undeq; si accesserit permanentia, facilè paßibilis Qualitas coalescat. Paßiones animæ duodecim Egidius Romanus, & alij neoterici ponunt, amorem, desiderium, odium, abominationem, delectationem, dolorẽ seu tristitiam, spem, desperationem, audaciam, timorem, iram, segnitiem. His adduntur à quibusdam zelus, gratia, nemesis, misericordia, inuidia, erubescentia. Nonnulli species quoque rerum tum sensibilium, tum intelligibilium & paßiones appellant, & in hoc tertio genere Qualitatis reponunt.

De ijs, quæ ſunt quartæ ſpeciei Qualitatis, Regula prima. Titulus XXXV.

Omnis figura, & circa unumquodque conſtans forma, eſt in quarto genere Qualitatis. Seuerinus Boëthius *figuram & formam hoc modo ſeparat, figura, inquit, eſt triangulum uel quadratum: forma autem ipſius trianguli uel quadrati quædam Qualitas: unde etiam formoſos homines dicimus. Figura enim quædam uel pulchrior, uel mediocris, uel alio quodam modo conſtituta qualitas forma nominatur. Figura (ut geometræ definiunt) eſt quæ ſub aliquo uel aliquibus terminis continetur. Sub aliquo quidem, ut circulus: ſub aliquibus uerò, ut triangulum uel quadratum.* Nicephorus *inter figuram & formam hoc diſcrimen tradit, Figura dicitur talis expreſſio & linearis effictio. Forma extrinſecus prominens coloris qualitas, idea, & informatio, & interpolata coloratio, & ſimpliciter talis quædam iniecta uiſui, ſuperficiei forma. Sunt qui figuram in rebus inanimatis accipiant, formam autem in rebus animatis. Alij porrò figurã quidem faſtigiosè cedentem: formam uerò ſupernam ſuperficiem uocant. Hactenus* Nicephorus.

Secunda regula. Titulus XXXVI.

Omnis qualitas circa quantitatem conſiſtens, eſt in hoc quarto genere, ut paritas & imparitas circa numerum: rectitudo & curuitas circa lineam: concauum, cõuexum, & planum circa ſuperficiem: teres, rotundum, orbiculare, turbinatum, pyramidale, quadratũ, trigonum, tetragonum, pentagonum, circa corpus.

Series

Series prædicamenti Actionis
Titulus XXXVII.

	Actio	
Immanens		*Transiens*
	Actio immanens	
In intellectu		*Extra intellectum*
	Intellectio	
Simplicium apprehensiua		*Non simplicium apprehensiua*
	Simplicium apprehensio	

Hæc simplicium apprehensio, ista, illa.

De ijs, quæ sunt in prædicamento Actionis, Regula.
Titu XXXVIII.

Omnis dictio significans agere, est huius prædicamenti, ut calefacere, frigefacere, humectare, siccare, intelligere, appetere, uideri, audiri, olfaci, gustari, tangi, sentiri.

Series prædicamenti Paſsionis. Titulus XXXIX.

	Paßio	
Spiritualis		*Corporalis.*
	Paßio ſpiritualis	
Partis brutæ		*Partis rationalis.*
	Paßio ſpiritualis partis brutæ	
Senſitiuæ		*Appetitiuæ*
	Paßio ſenſus	
Exterioris		*Interioris*
	Paßio ſenſus exterioris	
Ab re uiſibili illata		*Non illata ab re uiſibili*
	Viſio	
Hæc uiſio,	*Iſta uiſio,*	*Illa uiſio.*

De ijs, quæ ſunt in prædicamento Paſsionis, Regula. Titulus XL.

Omnis dictio ſignificans pati, eſt huius prædicamenti, ut ad intelligendum agi, delectari, contriſtari, iraſci, ſentire, uidere, audire, odorari, olfacere, guſtare, tangere, dementari, doceri, uri, ſecari calefieri, frigefieri, humectari, ſiccari, diſcere, ſperare, metuere, & id genus reliqua. Scire uerò eſt in prædicamento Qualitatis.

Series prædicamenti Vbi. Titulus XLI.

	Vbi	
Commune		*Proprium.*
	Vbi commune	
Extra aquam		*In aqua.*
	Vbi commune extra aquam	
In ciuitate		*Extra ciuitatem*
	Vbi commune extra aquam in ciuitate	
Sub tecto		*Sub dio*
	Sub tecto	
In loco sacro		*In loco profano*
	Sub tecto in loco profano	
Publico		*Priuato*
	In ædificio priuato	
In ædificio Socratis,		*In domo Platonis.*

Descriptio Vbi, ex Trapezuntio. Titulus XLII.

Vbi, est quæ à loci circunscriptione procedit, corporis locatio. Non est enim idem Locus & Vbi: nam Locus est in eo quod capit, Vbi uerò in eo quod circumscribitur. *Vbi quid.*

De ijs, quæ sunt in prædicamento Vbi, Regula. Titulus XLIII.

Omnis dictio significans in loco, est in prædicamento Vbi, ut in igne, in aëræ, in aqua, in terra, in urbe, in agro,

 in eremo

in eremo, in uilla, in templo, in theatro, Romæ, Athenis, in Academia, in Lyceo, domi, militiæ, humi, ruri, hic, istic, illic.

Series prædicamenti Quando.
Titulus XLIIII.

Quando.

Præsens		*Non præsens*
	Quando non præsens	
Præteritum		*Futurum*
	Quando futurum	
Paulò pòst futurum		*Non paulò pòst futurum*
	Mox.	
Hoc mox,	*Istud mox,*	*Illud mox.*

Descriptio Quando, ex Trapezuntio.
Titulus XLV.

Quando est, quæ relinquitur ex tempore rerum effectio. Id diuiditur in præteritum, instans, & futurum, quamuis nihl horum sit: nam cùm hæc tria tempora sint, quando tempus non est, sed affectio rei, quæ fuisse, uel esse uel futura dicitur.

De ijs, quæ sunt in prædicamento Quando.
Regula. Titulus XLVI.

Omnis dictio significans in tempore, est in categoria Quando, ut hodie, heri, nudiustertius, superiori mense, superiori anno, manè, meridie, uesperi, cras, perēdie, olim, quondam, olympiade centesima, anno ab urbis origine quingentesimo, anno à Virginis partu supra millesimum & quingentesimum decimotertio, & id genus cætera.

Series prædicamenti Situs. Titulus XLVII.

Situs

E natura — *Ex appetitu*

Si tus ex appetitu

Intellectiuo — *Sensitiuo.*

Situs ex uolun=tate

Sui corporis — *Alieni corporis*

Situs sui corpo=ris uoluntarius

In pedes erecti — *Non erecti in pedes*

Status

Hic status, *Iste status, Ille status.*

Descriptio ex Situs, Trapezuntio. Titulus XLVIII.

Situs est partium quædam positio ac ordinatio, qua stantia, sedentia, aspera, leuia, & huiusmodi dicuntur.

De ijs, quæ sunt in prædicamento Situs, Regula. Titu. XLIX.

Omnis dictio significans positionem quandam partium ac ordinationem, est in prædicamento Situs, ut status, seßio, accubitus, iacêre, raritas, spißitudo, asperitas, leuor, accliuitas, decliuitas, inclinatio, inflexio, supinitas, & id genus reliqua.

Series prædicamenti Habitus.
Titulus L.

Habitus

Domesticus | *Militaris.*

Habitus domesticus

Vnius partium corporis | *Plurium partium corporis.*

Habitus domesticus plurium corporis partium

Mediatè adiacens | *Immediatè adiacens.*

Indusiatura,

Hæc indusiatura, Ista indusiatura, Illa indusiatura.

Descriptio Habitus.
Titulus. LI.

Habitus est res media inter corpora, & quæ eis adiacent, secundùm quam hæc quidem haberi, illa uerò habere dicuntur, ut armatura, tunicatio.

De ijs, quæ sunt in prædicamento Habitus, Regula. Titulus. LII.

Omnis dictio habitum significans, est huius categoriæ, siue is sit domesticus, siue militaris, siue ad uelamen, siue ad cultum corporis pertineat, ut armatum esse, loricatum, pharetratum, galeatum, scutatum, palliatum, togatum, pileatum, calceatum, anulatum, torquatum, coronatum, & huiusmodi alia.

De

De dictionibus aliquot, quæ vel ad diuersa prædicamenta, uel ad vnius eiusdemq; seiunctas species referuntur.

Caput huius introductionis tertium.

Quòd vna eademq; species secundùm aliud atque aliud diuersis generibus supponi posit. Titulus I.

TAmetsi uerißimè dictum sit à philosopho in prædicamentorum libro: Diuersorum generum & non subalternatim positorum diuersæ sunt species, id est, secundum speciem differentiæ: nihilo tamen minus una eademq; species pro diuersis rationibus supponi diuersis generibus poteſt, quod ne cui parum eruditorum mirabile uideatur, ipsius Aristotelis ex eodē libro uerba subijciam. At uerò (inquit) non decet conturbari, ne quis nos dicat de qualitate propositionem facientes, multa de relatiuis interposuisse. Habitus enim & dispositiones eorum, quæ Ad aliquid sunt, esse dicebamus. Penè enim in omnibus talibus genera Ad aliquid dicuntur, nihil autem eorum, quæ singula sunt. Et non multò pòst subdit, Amplius si contingat hoc ipsum & Quale, & Relatiuum esse, nihil est inconueniens in utrisq; hoc generibus enumerare. Quæ uerba Boëthius enarrans: Nam cùm sit uerū (inquit) unam eandemq; rem duobus diuersis generibus non posse esse suppositam, illud tamen conuenit, secundùm aliud atq; aliud, unam eandemq; speciem duobus generibus posse subnecti.

De habitu, dispositione, scientia, sensu, & positione. Titulus II.

Sicut Aristoteli & Boëthio placet, habitus (quæ & habitudo dicitur) dispositio, scientia, & sensus modò in relatione, modò in qualitate numerantur. In *relatione quidem, nam & habitus habilis rei habitus dicitur: & res habilis, habitu habilis.* Dispositio, *dispositæ rei dispositio: disposita res, dispositione disposita.* Sciẽtia, *scibilis rei scientia: scibilis res, scientia scibilis.* Sensus, *sensibilis rei sensus: sensibilis res, sensu sensibilis.* In Qualitate *uerò, quòd ab eis subiecta qualia denominantur.* Sic & *positio nunc ad aliquid est, in eo quòd positæ rei positio est: & posita res est, positione posita: nunc prædicamentũ ab alijs distinctum, quòd &* Situs *dicitur, in eo quòd ab illa sedentia, stantia, rara, spissa, aspera, leuia, & eiusmodi denominantur.* Recenciores Dialectici *duplicia relatiua constituentes, hæc quidem, quæ appellant secundum dici, illa uerò secundum esse, nihil ex alijs prædicamentis inter relatiua secundum esse numerant: at non parum multa inter secundum dici relatiua* Hoc *insuper addunt, priorem* Ad aliquid *definitionem à* Platone *profectam, utrisq; relatiuis conuenire, quam* Aristoteles, *posteriore solis secundum esse relatiuis conuenienti, iure correxerit.*

De raro, spisso, læui, & aspero. Titul. III.

Rarum, Spissum, Laue, Asperum. Rarũ, *spissum, læue, & asperum (si* Alberto Magno *credimus) trifariam accipiuntur.* Primùm *quidem, ut positiones quasdam partium significent.* Nam *rarum ideo uocatur, quia partes eius ita distant à se, ut inter eas alieni generis corpus poßit admitti, ut spongia, pumex. Spissum,*

sum, quoniam ita sibi partes uicinæ sunt, atque ad se inuicem strictæ, ut inter eas nullum corpus poßit incidere, ut ferrum, adamas. Læue, quòd eius partes æquali iacent superficie, ita ut nulla earum emineat, ut lamina argentea. Asperum, cuius partes inæqualiter sitæ sunt, ita ut aliæ emineant, aliæ uerò sint depressæ, ut tyrocnestis. Et hoc modo sunt in categoria Situs. Deinde autem, ut tactui inferunt paßionem, & sic in tertio Qualitatis genere collocantur. Postremum uerò, ut figuræ sunt, & in quarta specie Qualitatis reponuntur.

τυροκνῆστις, præter alia, quæ significa[t] hæc, vox glad[i] quoq; significat

De calido, humido, & lumine. Titul. IIII.

Calidum, humidum, & lumen, primùm quidem spectantur, ut igni calidum natura inest, aquæ humidum, lumen corpori luminoso, suntq; in secundo genere Qualitatis. Deinde autem, ut Substantiarum susceptibilium affectiones sunt, & in primo Qualitatis genere collocantur. Prostremùm uerò, ut sensum paßione afficiunt, lumen quidem uisum, illa uerò tactum, & sunt tertij generis eiusdem prædicamenti.

De doctore, imperatore, viro, comitte.
Titul. V.

Doctor si ad discipulum refertur, est in categoria Relatiuorum: nam doctor discipuli doctor est, & discipulus est doctoris discipulus. Si eum significat, qui docendi quopiam habitu præditus est, tametsi iam nemo sit ei discipulus, est in prima specie Qualitatis. Ita imperator, cùm ad exercitum mutuò refertur, nomen est Ad aliquid: cùm eum significat, qui habitum & autoritatem habet imperandi, in primo Qualitatis genere numeratur. Porrò, uir

si maritum significat, Relatiuum nomen est, si sexum, in secunda specie Qualitatis: si ætatem, in prima eiusdem collocatur. Comes uerò si ducis comes dicitur, Relatiuum est indignius correlatiuo: sin autem comitis comes, ut in illo mimographi, Comes facundus in uia pro uehiculo est, Relatiuum est æquali consistens comparatione.

FINIS.

AD PVERVM LIBERA- *libus studijs operam dantem Hendecasyllabi parænetici.*

Fac discas Dialecticen sititor
Synceræ puer eruditionis:
Quid nugæ tibi proderunt canoræ?
Quid cognoscere Pegasi uolatum,
Hortos Hesperidum, caput Medusæ,
Stymphali uolucres, cruore Nessi
Infectam tunicam, nouas in auras
Tractum Cerberum Herculis catena,
Ni discreueris atra candidis, &
Falsis uera, probata fabulosis?
Fac discas Dialecticen sititor
Synceræ puer eruditionis:
Exacta hæc, ratioq; disserendi,
Disciplinaq; disputationum
Definire docet: secare totum,
Argumenta scienter explicare,
Enthymemata curta, syllogismos
Integros ratione congruenti

Informare loco, modo, figura:
Complecti generale singulatim,
Exemplo simili probare dictum.
Fac discas Dialecticen sititor,
Syncera puer eruditionis,
Hæc ars uera docet, facit scientes,
Omnes in methodos uiam ministrat,
Instrumenta tenens scientiarum.
Illustrans genus omne disciplinæ,
A' diuerticulis specuq; rectà
Ducens ad speculationis arcem:
Hæc filum tibi Thesei dat, ut ne
Ingressus Labyrinthon impliceris:
Alcidæ quoque porrigit trinodem
Clauam: nec patitur deesse flammas,
Ne succrescat Hydræ caput recisum.
Fac discas Dialecticen sititor
Synceræ puer eruditionis:
Hac quicunque minus peritus arte
Parui pendet eam pili'ue fecit,
In mendacia, lapsus & tenebras,
A' recta retione deuiauit:
Vt qui florigeris sudans in hortis,
In re constituit beatitatem
Nobiscum pecoriq;, belluisq;
Communi: patientiam perosus,
Quem captum domuit tenax uoluptas.
Fac discas Dialecticen sititor
Synceræ puer eruditionis:

Olim

Mæandris rapidum diem terentes
Gryphis, tendiculis, ſtrophisq́; ludant:
De lana quoq; litigent caprina:
In uanisq́; libris recentiorum
Tanquam Lotophagos apud tenaces
Sirenum ſcopulos'ue conſeneſcant.
Te fili ſtudioſe metientem
Fac tempus iuuet expeditiori
Maturoq́; gradu uiam ſecare,
Quantum de Logicis ſat eſt, acuto
Commendare animo: dehinc uacare
Morali ſophiæ, ſacræq́; libris
Scripturæ, ut fieri queas beatus,
Et ueræ pietatis admonere
Multos, iuſtitia ualens & arte,
Sic uotum ſuperi tuum ſecundent.
Fac diſcas Dialecticen ſititor
Synceræ puer eruditionis.

FINIS.